

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ
VE BUNLARIN ÖNLENMESİNDE DENETİMİN
ROLÜ

136872

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Filiz AYGEN

136872

Enstitü Anabilim Dalı : İŞLETME
Enstitü Bilim Dalı : MUHASEBE VE FİNANSMAN

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Habib YILDIZ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

AĞUSTOS - 2003

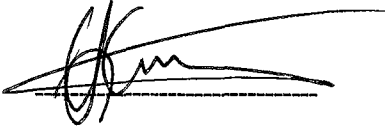
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VERGİ KAYIP VE KAÇAKÇILIĞININ NEDENLERİ
VE BUNLARIN ÖNLENMESİNDE DENETİMİN
ROLÜ

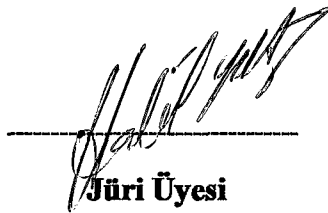
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Filiz AYGEN

Enstitü Anabilim Dalı : İŞLETME
Enstitü Bilim Dalı : MUHASEBE VE FİNANSMAN

Bu tez 12.18.2003 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

TC YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ ENSTİTÜSÜ

Jüri Üyesi

Doç. Dr. K. İsmail Kılıç

Y. Doç. Dr. N. H. YILMAZ

Y. Doç. Dr. Selahattin Karabın

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
KISATMALAR.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖZET	IX
SUMMARY	X
1. TÜRKİYE' DE VERGİ KAYIP VE KAÇAKLARI	5
1.1. Kamu Harcamalarını Finanse Etme Aracı Olarak Vergi.....	5
1.1.1. Verginin Tanımı.....	5
1.1.2. Verginin Fonksiyonları	7
1.1.2.1. Mali Fonksiyonları	7
1.1.2.2. Ekonomik Fonksiyonları.....	7
1.1.2.3. Sosyal Fonksiyonları.....	8
1.1.3. Vergi Sistemleri.....	8
1.1.3.1. Gelişmiş Ülkelerin Vergi Sistemleri.....	9
1.1.3.2. Az Gelişmiş Ülkelerin Vergi Sistemleri	9
1.1.3.3. Türk Vergi Sistemi	10
1.1.3.3.1. Türk Vergi Sistemine Genel Bakış.....	11
1.1.3.3.2. Türkiye'de Vergi Yüğü	16
1.1.3.3.3. Vergi Esnekliğı.....	18
1.2. Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları	19
1.2.1. Teorik Açıdan Vergi Kayıp ve Kaçakları.....	19
1.2.1.1. Vazgeçilen Vergi (Kaybı)	20
1.2.1.1.1. Verginin Zamanında Tahakkuk Ettirilmesi	21
1.2.1.1.2. Verginin Eksik Tahakkuk Ettirilmesi	22
1.2.1.1.3. Mükellefe İade Edilen Vergi.....	22
1.2.1.2. Vergi Kaçakçılığı	24
1.2.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi	27
1.2.2. Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri.....	27

1.2.2.1. Kişilerin Vergiye Bakış Açısından Kaynaklanan Nedenler.....	28
1.2.2.1.1. Ekonomik Nedenler	29
1.2.2.1.2. Sosyal Nedenler	29
1.2.2.1.3. Mali Nedenler	30
1.2.2.1.4. Psikolojik Nedenler.....	30
1.2.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Nedenler	31
1.2.2.2.1. Vergi Denetiminin Yetersizliği	31
1.2.2.2.2. Vergi Yönetiminin Personel Yetersizliği	32
1.2.2.2.3. Örgüt İçinde Eşgüdüm ve Planlama Yetersizliği.....	34
1.2.2.2.4. Altyapı ve Donanım Eksikliği.....	35
1.2.2.3. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Nedenler	36
1.2.2.3.1. Vergi Oranlarının Yüksekliği.....	36
1.2.2.3.2. Vergi Yasalarının Basit Olmaması ve Sık Sık Değişikliğe Uğraması.....	37
1.2.2.3.3. Vergi Afları.....	38
1.2.2.3.4. Vergi Cezalarının Etkinsizliği	39
1.2.2.3.5. İstisna ve Muafiyetlerin Fazlalığı.....	40
1.2.2.4. Kayıt Dışı Ekonomiden Kaynaklanan Nedenler.....	42
1.2.2.4.1. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenler	43
1.2.2.4.1.1. Kamu Sektöründen Kaynaklanan Sebepler.....	43
1.2.2.4.1.2. Pazar Aksaklıklarından Kaynaklanan Sebepler	45
1.2.2.4.2. Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları.....	45
1.2.2.4.3. Kayıt Dışı Ekonominin Yol Açtığı Vergisel Kayıplar	47
1.2.2.5. Muhasebe Uygulamalarından Kaynaklanan Nedenler	49
1.2.2.5.1. Muhasebe Hatalarından Kaynaklanan Kayıplar	49
1.2.2.5.2. Muhasebe Hilelerinden Kaynaklanan Kayıplar	51

2. TÜRKİYE'DE MUHASEBE DENETİMİ	54
2.1. Denetimin Tanımı	54
2.2. Muhasebe Denetimi.	55
2.3. Muhasebe Denetiminin Türleri	59
2.3.1. Amaçlarına Göre Denetim Türleri	59
2.3.1.1. Mali Tablolar Denetimi	59
2.3.1.2. Uygunluk Denetimi	60
2.3.1.3. Faaliyet Denetimi	61
2.3.1.4. Özel Amaçlı Denetimler	61
2.3.2. Yapılış Nedenlerine Göre Denetim Türleri	62
2.3.2.1. Zorunlu Denetim	62
2.3.2.2. İsteğe Bağlı Denetim	62
2.3.3. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri	62
2.3.3.1. Bağımsız Denetim	64
2.3.3.2. Kamu Denetimi	64
2.3.3.3. İç Denetim	64
2.3.4. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri	65
2.3.4.1. Devamlı Denetim	65
2.3.4.2. Ara Denetim	65
2.3.4.3. Son Denetim	65
2.3.5. Kapsamına Göre Denetim Türleri	66
2.3.5.1. Genel Denetim	66
2.3.5.2. Özel Denetim	66
2.4. Denetim Süreci	66
2.4.1. Muhasebe Denetiminde Kullanılan Denetim Teknikleri	70
2.4.1.1. Fiziki İnceleme Tekniği	70
2.4.1.2. Teyit	71
2.4.1.3. Belge İnceleme Tekniği	71
2.4.1.4. Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği	71
2.4.1.5. Yeniden Hesaplama Tekniği	72
2.4.1.6. Derinlemesine Araştırma Tekniği	72
2.4.1.7. Soruşturma Tekniği	73

2.4.1.8. İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma.....	73
2.4.1.9. Analitik İnceleme Tekniği.....	73
2.5. Türkiye’de Muhasebe Denetimi	76
2.5.1. Türkiye’de Muhasebe ve Muhasebe Mesleğinin Önemi	76
2.5.2. Muhasebenin Vergiyle Olan İlişkisi.....	80
2.5.3. Muhasebede Vergi Yönünden Denetim	81
2.5.3.1. Defter Tutma Mükellefiyeti	81
2.5.3.2. Kayıt Düzeni.....	82
2.5.3.3. Hesapların İncelenmesi	82
3. TÜRKİYE’DE VERGİ KAYIP VE KAÇAKLARININ ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİ, VERGİ MEVZUATI VE YÖNETİMİNDE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER	84
3.1. Muhasebe Denetimi Alanında Yapılması Gerekenler	84
3.1.1. Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması	85
3.1.1.1.Enflasyon Muhasebesi Uygulamasında Yapılması Gerekenler	89
3.1.2. Muhasebede Yapılan Yanlılıkları Önleyici Tedbirler Alınması.....	90
3.1.3. Muhasebe Hesaplarının Denetlenmesi.....	90
3.1.3.1. Kasa Hesabının Denetimi.....	91
3.1.3.2. Alacaklar Hesabının Denetimi	91
3.1.3.3. Alacak Senetleri Hesabının Denetimi	93
3.1.3.4. Mal Mevcutları Hesabının Denetimi	93
3.1.4. Bağımsız Dış Denetime Önem Verilmesi	94
3.1.5. Kayıt Dışı Ekonomik İşlemlere Ait Parasal Hareketlerin Kontrolünün Sağlanması.....	95
3.2. Vergi Mevzuatında ve Yönetimi Yapılması Gerekenler.....	98
3.2.1. Vergi Mevzuatında Yapılması Gerekenler.....	99
3.2.1.1. Vergi Mevzuatının Açık ve Anlaşılır Olmasının Sağlanması.....	99
3.2.1.2. Vergi Oranlarının Aşağıya Çekilmesi	100

3.2.1.3. Vergi Tabanının Genişletilmesi.....	103
3.2.1.4. Vergi Afları ve Cezalarına İlişkin Düzenlemeler Yapılması.....	103
3.2.1.5. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenlerin Giderilmesi	104
3.2.2. Vergi Yönetiminde Yapılması Gerekenler	108
3.2.2.1. Vergi Denetiminin Yetersizliğini Önleyecek Çalışmaların Yapılması.....	108
3.2.2.2. Personel ve Sorunlarının Giderilmesi.....	112
3.2.2.3. Vergi Yönetiminde Yeniden Yapılanmaya Gidilmesi	114
3.2.2.4. Vergi Mükelleflerinin Bilgi Düzeylerini Arttırıcı Çalışmaların Yapılması.....	116
3.2.2.4. Altyapı ve Donanım Eksikliğinin Giderilmesi	119
SONUÇ VE ÖNERİLER	121
KAYNAKLAR.....	126
ÖZGEÇMİŞ	136

KISALTMALAR

BSMV	: Banka Sigorta Muameleleri Vergisi
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurt içi Hasıla
GV	:Gelir Vergisi
KDV	:Katma Değer Vergisi
KV	:Kurumlar Vergisi
MHUD	:Maliye Hesap Uzmanları Derneği
ÖTV	:Özel Tüketim Vergisi
TMUDESK	:Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TÜRMOB	:Türkiye Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
TKY	:Toplam Kalite Yönetimi
VBK	:Vergi Barışı Kanunu
VUK	:Vergi Usul Kanunu
YMM	:Yeminli Mali Müşavir

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Risk Unsurları ve Kanıt Miktarı İlişkisi	68
Şekil 2: Denetim Çalışması Zamanlama Çizelgesi.....	74

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Genel Bütçe ve Vergi Gelir Tahsilatının Dağılımı.....	12
TABLO 2: Yıllara Göre Türkiye’de ki Vergi Yapısındaki Gelişmeler	14
TABLO 3: Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerinin GSYİH ve GSMH İçindeki Paylar.....	17
TABLO 4: Türkiye’de Vergi Yüğü	17
TABLO 5: Yıllar İtibariyle Vergi Elastikiyeti.....	18
TABLO 6: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerde Vergi Esnekliğı.....	19
TABLO 7: Kurumlara Ait İndirim ve İstisna Tutarı.....	41
TABLO 8: Sektörleri İtibariyle Oluşan Vergi Kaçağı.....	46
TABLO 9: Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları.....	47
TABLO 10: Muhasebe-Denetim İlişkisi	56

ÖZET

Türkiye ekonomisinde son yirmi yıldır yaşanan enflasyon, bütçe açıkları, gelir-gider dengesizlikleri, Türk kamu maliyesinin mali bir disiplinsizlik içinde olduğunu göstermektedir. Ülkemizin gelişmiş ülkeler arasında yer alabilmesi ve refah toplumları düzeyine erişebilmesi için bu disiplinsizliğin ortadan kaldırılması ve en kısa sürede ekonomik istikrarın sağlanması zorunludur. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle kamu açıklarının kapatılması gerekmektedir. Söz konusu bu açıkların kapatılmasında başvurulacak en sağlıklı yol ise vergi gelirlerinin artırılmasıdır.

Ülkemizde gelirlerin istenilen seviyeye ulaştırılamaması ve var olan vergi potansiyelinden yeterince yararlanamamasının önemli nedeni vergi kayıp ve kaçaklarıdır. Vergilemenin olduğu bir yerde görülebilecek evrensel bir olgu olan vergi kayıp ve kaçaklarının büyük boyutlara ulaşması sadece ülke ekonomisinde değil ülkenin sosyal, psikolojik, siyasi yapısının da büyük çaplı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Devletin egemenlik yetkisine dayanarak vergi koyması ve alması geniş anlamda vergi düzenini kurmasını ve uygulamasını, vergi kaçaklarının engellenmesi bakımından bazı koruyucu düzenlemelere gitmesini zorunlu kılmaktadır.

Vergi kayıp ve kaçakçılığıyla mücadele etkin bir muhasebe denetimini gerektirmektedir. Çünkü Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Birey ve bireylere güveni esas alan bu sistemin başarısı ülkede oluşturulacak tek düzen ve iyi işleyen bir muhasebe denetim sistemine bağlıdır. İyi bir muhasebe denetim sisteminin varlığı ise vergi kayıp ve kaçakçılığını büyük ölçüde azaltacaktır.

Bu çalışmada; bilinçli vergi mükellefi, etkin bir vergi yönetimi ve iyi bir mevzuata nasıl sahip olunacağı üzerinde durulacak ve vergi kayıplarının önlenmesinde muhasebe denetiminden nasıl yararlanılması gerektiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

SUMMARY

Keywords: Accounting control, Tax loss and leakage, Tax, Unregistered economy

In the last twenty years of The Turkish Economy; the experiencing inflation, budget deficits and income-expense instabilities indicates that Turkish Public Finance is under an undisciplined financial problem. For Turkey, to take part among the developed countries and to reach to the level of a welfare society, it is essential to eliminate the instability that affects Turkey and to get the economic stability as soon as possible in the short period. For obtaining the economic stability, firstly public deficits must be terminated. The most reliable way of eradicating the deficits having mentioned is to increase the tax incomes.

The most important reason of not reaching the desired level of tax incomes and not profiting from the existing tax potentials is tax losses and leakages. The existence of tax losses and leakages reaching large scales is a universal phenomenon which can be seen everywhere that includes taxation. This causes great problems not only in country's economy but also in social, psychological and political structure of the country. Leaning to sovereignty, taxing and collecting taxes, in broad sense establishing tax regime, tax losses and leakages force the state make some protecting arrangements.

Struggling against tax loss and leakage requires an effective accounting control mechanism. Because Turkish tax system is based on taxpayers' announcement. The success of this system depending upon taxpayers and trusting in individuals is based on an effectively working and a one side-ordered accounting control system that is constituted in the economy. As for the existence of a good accounting control system lessens the tax loss and leakage to a great degree.

In this thesis, it is concentrated on conscious taxpayer, an effective taxation management and having a good tax law and the necessity of benefiting from the accounting control for preventing the tax losses.

GİRİŞ

Uzun yıllar süren enflasyon, borç ödemeleri, bütçe açıkları ve ödemeler dengesizliği nedeniyle Türkiye ekonomisinde istenen istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Kamu harcamalarının finansmanında en sağlam yolun kamu gelirleri, içinde de en önemli gelir kaynağının vergiler olduğunun ihmal edilmesi, Türk ekonomisinde uzun yıllar mali değişikliklerin yaşanmasına ve bu değişikliklere bağlı olarak bir takım ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ekonomide yaşanan istikrarsızlığa çözüm bulmak için duyulan kaynağın vergi gelirlerinden sağlanamaması, devletin süreklilik taşımayan geçici kaynaklara başvurmasına sebep olmuştur. Bu durum ise istikrarsızlığın temelinde yatan kamu açıklarını hızla büyütülmüştür. Bu açığın kapatılması, dolayısıyla finansman dengesinin sağlanabilmesi için yeterli vergi gelirlerine ulaşılabilmesi borçlanma gereksinimlerini arttırmış, sürekli borç ihtiyacı iç ve dış borçları sürdürülemez boyutlara ulaştırmış ve borçların beraberinde getirdiği faiz ve enflasyondaki yükseliş üretimde gerileme sürecine de neden olarak ekonomik yapıyı istikrarsızlığa sürüklemiştir.

Türkiye’de ekonomik hayata yön veren siyasi irade, finansman dengesini sağlamak için harcamaları kısıtıcı gelirleri artırıcı bir tutum içine girmektedir. Ancak ödenmesi gereken iç ve dış borçları, yapılması gereken yatırımlar, vs. nedeniyle devletin kamu harcamalarını kısa ve orta vadede kısıtabilmesi zordur. Devletin hizmet sunabilmesi için yarattığı harcamaları finanse edebilecek en önemli gelir kaynağı vergiler olduğundan, gelir artırıcı tutum içine girdiğinde önce vergi gelirin artışı sağlayıcı önlemler alınması gerekmektedir.

Kamu gelirlerinin neredeyse yüzde 90’ını oluşturan vergilerin ekonomik ve sosyal yapı üzerinde olumlu etki yapabilmeleri bu gelirin istenilen seviyede elde edilmesine bağlıdır. Vergilerin etkin bir politika aracı olarak kullanabilmesi için vergiden kaçınma ve özellikle vergi kaçakçılığı unsurlarının, vergiler üzerinde siyasi iradenin denetim gücünü sarsmayacak boyutlarda tutulabilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemizin sahip olduğu vergi potansiyeli, bütçe açıklarının kapatılarak finansman dengesizliğini giderebilecek ve Türk ekonomisini gelişmiş ülkelerin refah seviyesine ulaştırabilecek boyutlardadır. Ancak büyük boyutlara ulaşan vergi kayıpları bu potansiyelden yeterince yararlanmasını engellemektedir.

Mükelleflerin kanunlara aykırı hareket ederek ödemeleri gereken vergiyi ödememeleri anlamına gelen vergi kaçakçılığı ve vergiye tabi bir malın alınmaması nedeniyle vergi ödememesi anlamına gelen vergiden kaçınma fiilinin büyük boyutlara ulaşması siyasi iradenin istediği vergi gelirlerini elde edememesine neden olmaktadır. Devlet yeterli seviyede vergi geliri elde edemediğinde başka gelir kaynakları bulmaya çalışmakta, borçlanma ise bu amaçla başvurulan yollardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da beraberinde enflasyon, bütçe açıkları ve gelir-gider dağılımındaki dengesizlikleri getirmektedir. Türk ekonomisinin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması için bir an önce vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi, vergi gelirlerinde artış sağlayacak önlemlerin alınması gerekmektedir.

Vergi gelirlerinin istenilen düzeyde artırılması iyi bir vergi sistemi kurmayı, etkin bir vergi sistemi ise iyi hazırlanmış vergi kanunlarını, bu kanunları uygulayacak vergi yönetimini ve muhasebe denetimini gerektirmektedir.

Devletin gerçek ve tüzel kişilerden zorunlu olarak aldığı paraları ifade eden vergiler, bu kişilerin tasarruf etme ve harcama potansiyelini daraltmaktadır. Zorunlu olarak kazançlarının bir kısmını devlete verme zorunda olan mükellefler vergi vermeme eğilimindedirler. Kişiler ödedikleri vergilerle devletin sunduğu hizmetler arasında bir ilişki kuramadıklarında kazançlarından artırdıkları paraları vergi olarak ödeyip bunların verimli olmayan alanlarda kullanıldığını, çarçur edildiğini düşündüklerinde vergiye karşı direnç göstermektedirler. Toplumda vergi kaçırmanın ahlaka aykırı olarak kabul edilmemesi, vergi kaçırmanın cezalandırılacaklarına ilişkin inancın az olması nedenleri de mükelleflerin faaliyetlerini kayıt dışına çıkararak vergi kayıplarının oluşumuna neden olmaktadır.

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Buna göre mükellefler beyanname vererek matrahlarını beyan etmekte ve vergi daireleri de mükelleflerin belirledikleri bu matrah üzerinden vergiyi tarh ve tahakkuk etmektedir. Dolayısıyla beyan esasına dayalı Türk vergi sistemi bireyleri ön plana çıkarmakta ve onlara güveni esas kılmaktadır. Bu sistemin başarılı olabilmesi her şeyden önce iyi organize edilmiş vergi yönetimine ve çok etkin bir muhasebe denetimine bağlıdır. Bugün gerek vergi yönetimi iyi organize edilmediği gerekse muhasebe denetiminde etkinlik ve başarı yakalanamadığı için bu sistemden beklenen verimliliğe ulaşamamıştır.

Vergi idareleri mükelleflerin belirlenmesi ve onların faaliyetlerinin izlenmesinde, matrahların belirlenmesinde, tahsilat vs. gibi işlemlerin yerine getirilmesinde vergi kanunlarının etkin bir şekilde uygulanmasında başarı sağlayamadığında toplumda vergi kaçırma eğilimleri artacaktır. Dolayısıyla vergi idarelerinin amaca uygun olarak örgütlenmesi, çağın gerektirdiği teknik donanım ve personele sahip olabilecek imkanların vergi yönetimine tanınmış olması vergi kayıplarını büyük ölçüde önleyecektir.

İyi bir vergi sistemi aynı zamanda iyi hazırlanmış, ülke şartlarına uyum sağlayabilecek, ihtiyaçlara cevap verebilecek bir mevzuatı da gerektirmektedir. Vergi mevzuatımız incelendiğinde yeterince açık, anlaşılır olmadığı, günümüz ihtiyaçlarına cevap veremediği görülür. Kanunların sıklıkla değiştirilmesi; genelge, tebliğlerde yer alan maddelerin mükellef tarafından yeterince anlaşılabilmesi mevzuatı içinden çıkılmaz karmaşık bir hale sokmuştur. Bu da kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin gelişimine hız kazandırmıştır.

Vergi yükünün adaletsiz dağılımı, istisna ve muafiyetler nedeniyle devletin uğradığı gelir kayıpları, vergi oranlarının yüksekliği, mükelleflerde vergi bilincinin oluşturulamaması, var olan vergi gelirlerinin etkin alanlarda kullanılmaması, sık sık vergi aflarının çıkarılması, vergi cezalarının caydırıcılık özelliğinin olmaması, vergi mevzuatının karmaşıklığı, vergi idaresinin yeterince etkin çalışmaması gibi hususlar Türk vergi sisteminin başarılı olmasını engellemiştir.

Beyan esasına dayanan vergi sistemimizin başarılı olabilmesi mükelleflerin beyanlarının denetlenmesine bağlıdır. Bu denetim, mükelleflerin tuttıkları belgeleri ve kayıt sistemini gerekli kılmaktadır. Çünkü mükellefler gelirlerini muhasebe verilerinden elde ettikleri sonuçlara göre beyan ederler. Vergi yönetiminde mükelleflerin beyanlarında bildirdikleri gelirlerin doğru olup olmadığını muhasebe sistemi üzerinde yapacakları denetimle araştırırlar. Dolayısıyla vergi idareleri denetimi gerçekleştirebilmek için muhasebe verilerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Türk ekonomisinde istikrarlı bir yapının oluşmasını sağlayacak olan vergi gelirin niçin istenilen düzeyde elde edilmediğinin belirlenmesi ve bu gelirlerin elde edilmesi için yapılması gereken çalışmaların, alınması gereken önlemlerin neler olduğunun belirlenmesi Türkiye’de vergi kayıp ve kaçakçılığının nedenleri ve bunların önlenmesinde muhasebe denetiminin rolü adlı çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Çalışma kaynak taraması yapılarak oluşturulmuştur.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde öncelikle bir kamu geliri olarak vergiye yer verilecek ve Türk vergi sisteminin mevcut yapısından bahsedilecektir. Daha sonra vergi kayıp ve kaçakçılığı ele alınacak vergi kaybına neden olan işlemler üzerinde durulacak, vergi kayıplarının nedenleri, kişilerin vergiye bakış açısından, vergi mevzuatından, vergi yönetiminden, kayıt dışı ekonomiden ve muhasebe uygulamalarından kaynaklanan nedenler olarak ele alınacaktır.

İkinci bölümde, muhasebe denetimi hakkında bilgi verilip Türkiye’de muhasebe ve muhasebe mesleğinin önemi, muhasebenin vergiyle olan ilişkisi ve Türkiye’de muhasebe denetiminin nasıl gerçekleşeceği açıklanacaktır.

Son bölümde ise, vergi kaybının önlenmesine ilişkin öneriler getirilecektir. Bu önlemler muhasebe denetimi alanında yapılması gerekenler ve vergi yönetimi ve mevzuatında yapılması gerekenler olarak ayrı ayrı açıklanmaya çalışılacaktır.

1. TÜRKİYEDE VERGİ KAYIP VE KAÇAKLARI

Türk ekonomisinde yaşanan mali dengesizliklerin en önemli nedeni yeterince vergi toplanamaması ve kamu harcamalarında yapılan israf sonucu ortaya çıkan bütçe açıklarıdır. Ülkemizin ekonomik yapısı bu dengesizlikleri giderecek vergi potansiyeline sahip olmasına rağmen istenilen vergi gelirlerine bir türlü ulaşamamıştır. Sahip olunan bu potansiyelden yeterince yararlanılamamasının en önemli nedeni olarak karşımıza vergi kayıp ve kaçakçılığı çıkmaktadır. Vergi kayıp ve kaçakçılığının önemli boyutlara ulaşması ülke ekonomisine tehdit eder konuma getirmiştir. Ekonomide istikrar sağlanarak sağlıklı bir yapının oluşturulması için vergi kayıplarının bir an önce makul seviyelere çekilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, kamu giderlerini karşılamada etkin bir araç olan vergilerin tanımı yapılacak, vergi kayıp ve kaçakları incelenerek bu kayıpların nedenleri ve Türkiye’de ki boyutları ele alınacaktır.

1.1 Kamu Harcamalarını Finanse Etme Aracı Olarak Vergi

Siyasi iradenin kamu hizmetlerini finanse edebilmek amacıyla kişilerden zorunlu olarak aldığı paraları ifade eden vergiler ülkede yaşanan ekonomik istikrarsızlığın giderilmesinde ve mali, sosyal, siyasi yapıda ortaya çıkan sorunların çözülmesinde etkili olmaktadır.

Bu bölümde kamusal bir gelir olarak vergi ele alınacak, fonksiyonları, ilkeleri üzerinde durulacak ve vergi sistemleri hakkında bilgiler verilecektir.

1.1.1 Verginin Tanımı

Devlet üstlendiği mali, ekonomik, sosyal görevleri yerine getirebilmek için harcama yapmak zorundadır. Harcama yapabilmesi ise gelir elde etmesine bağlıdır. Resim, harç,

şerefiye, parafiskal gelirler, vergiler vs. bu amaçla başvuru alan gelirlerdir. Kamu harcamalarını finanse edebilmede başvuru alan en önemli gelir kaynağı ise vergilerdir. Sadece kamu hizmetini karşılamada değil aynı zamanda sosyal adaleti sağlama, tasarrufların ve sermaye birikiminin artırılması yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik etme gibi fonksiyonları da üstlenen vergi, devletin vergilendirme yetkisine dayanarak kişilerden aldığı ekonomik değerleri ifade etmektedir [Tosuner, 1997: 111].

Karşılıksız olmaları ve alınmasında bir zorunluluk olması vergilerin en temel özelliğidir. Vergi ödeyenler yaptıkları bu ödemelerden dolayı kendilerine yönelik bir mal ya da hizmet talebinde bulunamamaktadır. Yani herhangi bir vergi mükellefi vergi ile finanse edilen hizmetlerden yararlanmadığını öne sürerek vergi ödemekten kaçmamakta veya vergi miktarına itiraz edememektedir [Turhan, 1976: 66].Yine, kişiler vergiyi ödeyip ödememe konusunda bir seçim hakkına sahip değildirler. Dolayısıyla vergi karşılık esasına dayanmayan mükellefler tarafından cebri (zorunlu) olarak yerine getirilen bir yükümlülüktür.

Devlet kamu giderlerini karşılamak, gelir ve servetlerin yeniden dağılımını sağlamak, ekonomideki tüm faaliyetlerin tam istihdam seviyesinde olmasını sağlayarak ekonominin planlı olarak büyümesini gerçekleştirmek amacıyla vergi alırken mükelleflerin ödeme gücünü de dikkate alır. Vergiler özel kesimden kamu kesimine doğru bir değer aktarımını ifade ettiği için özel kesimin satın alma gücünde bir azalma meydana getirir. Aynı zamanda yatırım, üretim ve tasarruf kararlarının üzerinde de olumsuz etkiler bulunabilmektedir. Özellikle vergi oranlarının yüksek seviyede belirlenmesi sadece yatırım ve üretim üzerinde değil tüketim üzerinde de değişikliğe yol açmaktadır. Mükelleflerin yüksek vergilendirilen malları almak yerine daha az vergilendirilen ikame malları tercih edebilmesine neden olabilmektedir. Yine yüksek vergiler mükellefleri daha fazla çalışıp daha fazla vergi vermek yerine çalışmamaya veya daha az çalışmaya teşvik edebilmektedir; ya da mükelleflerin kanunsuz yollara başvurarak devletin büyük ölçüde vergi kaybetmelerine neden olmaktadır [Eker, 1997: 177].

1.1.2. Verginin Fonksiyonları

Verginin fonksiyonları çeşitli maliyeciler tarafından farklı biçimlerde ele alınmıştır. Kimi yazarlar verginin fonksiyonlarını fiskal ve ekstra fiskal ayırımına tabi tutarken bazıları da verginin ekonomik, mali, sosyal fonksiyonlarına göre bir ayırma tabi tutmuşlardır. Bu bölümde verginin fonksiyonları üç başlık halinde incelenecektir.

1.1.2.1. Mali Fonksiyonları

Devlet kamu harcamalarını finanse edebilmek amacıyla vergilere başvurmaktadır. Bu verginin asli fonksiyonudur. Buna verginin fiskal amacı da denir. Kamu harcamalarında ki artışa paralel olarak vergilerin de artırılması gerekir. Bu sağlanamazsa ya kamu harcamalarının azaltılması yada vergi gelirlerinin artırılması yoluna gidilir. Kamu harcamalarını orta ve kısa vade de kısmak güçtür. Pek çok sorunu beraberinde getireceği için vergi gelirlerini arttırmakta kolay değildir. Bu durumda yapılacak olan şey vergilerin kamu harcamalarında görülen artışlarla uyumlu bir biçimde artmasını sağlamaktır [Eker, 1997: 130] .

1.1.2.2. Ekonomik Fonksiyonu

Devletin, tarafsız olmaktan çıkıp müdahaleci devlet konumuna geçmesi verginin yeni fonksiyonlarla donatılmasına sebep olmuştur. Bu yeni fonksiyonlardan biri de ekonomik fonksiyondur. Devlet belirlenen ekonomik hedeflere ulaşabilmek için vergiyi bir araç olarak kullanmaktadır. Örneğin devletin bazı konularda vergi istisnaları yada bazı mükelleflere muafiyet tanımış olması verginin ekonomik fonksiyonunun bir gereğidir [Eker, 1997: 130] .

1.1.2.3. Sosyal Fonksiyonu

Devlet sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde vergiyi bir araç olarak kullanmaktadır. Mükellefin ödeme gücünü göz önünde bulundurarak, yani yüksek gelir seviyesindeki kişilerden daha fazla, gelir seviyesi daha düşük olan kişilerden daha az vergi alması verginin sosyal fonksiyonunun bir gereğidir. Sosyal devlet anlayışının hakim olduğu ülkelerde verginin sosyal fonksiyonu büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkeler sosyal adaletin sağlanması konusunda negatif gelir vergisinde faydalanmayı düşünmektedirler. Bu vergide, devlet belirli bir seviyenin altında gelire sahip olan kişilerden vergi almamaktadır. Vergi almadığı gibi bu kimselere ödeme yapmaktadır [Öncel, 1982: 5].

Verginin sosyal fonksiyonu, verginin toplumdaki gelir ve servet eşitsizliklerini giderilmesini sağlamak yanında uyuşturucu ve alkol kullanımının azaltılması çevre düzenlemesi vs. yönünde kullanılmasın da kapsamaktadır.

1.1.3. Vergi Sistemleri

Bir ülkedeki vergi sistemini o ülkede uygulanmakta olan vergiler oluşturmaktadır. Vergi sistemlerinin gelişmesinde; üretim ve istihdam seviyesinin yükseltilmesi, iş bölümü ve uzmanlaşmanın yaygınlaştırılması, ekonomilerin para ekonomisine geçmesi gibi unsurlar önemli rol oynar [Türk, 1992: 244]. Dolayısıyla vergi sistemleri ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerine göre tarihsel bir gelişmenin sonucunda ortaya çıkar [Aktürk, Gökbunar, 1996: 139].

Az gelişmiş ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik yapıları gelişmiş ülkelere farklıdır. Bu farklılık vergi sistemlerinin de farklı olması sonucunu doğurmuştur.

1.1.3.1. Gelişmiş Ülkelerin Vergi Sistemleri

Gelişmiş ekonomileri sanayileşmiş ve ileri derecede sanayileşmiş ekonomiler olarak iki guruba ayırmak mümkündür. Ekonomik yapıları ve hayat seviyelerindeki farklılık bu ayrımı gerekli kılmıştır. İleri derecede sanayileşmiş ekonomilerde kişi başına düşen milli gelir çok yüksektir. Bu yüzden bu ülkelerdeki vergi sistemleri içinde gelir vergilerinin pay büyüktür. İleri derecede sanayileşmiş ekonomiler kadar olmasa da gelişmiş ekonomilerde milli gelir yüksek seviyelerdedir. Bu tür ülkelerin vergi sistemlerine gelir vergileriyle harcama vergileri oluşturmaktadır [Eker, 1997: 186]

İleri derecede sanayileşmiş ülkelerde dolaysız vergiler vergi sistemine hakim durumdadır. Bu ülkelerde geniş tabanlı, tüm irat ve kazançları kavrayan son derece şahsileştirilmiş artan oranlı gelir vergisi, vergi sisteminin esas yapısını oluşturmaktadır. Dolaylı vergiler olarak da bu ülkelerde KDV ve özel tüketim vergileri uygulanmaktadır [Eker, 1997: 186].

İkinci derecede sanayileşmiş ülkelerde (Almanya, İtalya, İspanya gibi) tarımı , ekonomi içinde önemli bir paya sahiptir. Küçük ve orta boy işletmelerin varlığı, esnafın mevcudiyeti, ekonomi içinde tarım sektörünün payı bu ülkelerde vergi kaçakçılığının önemli boyutlara ulaşmasına neden olmuştur [Eker, 1997: 130].

İleri derecede gelişmiş ülkelerde hem milli gelirin hem de kişi başına düşen gelirin yüksek oluşu artan oranlılığın etkin bir biçimde ve yüksek nispetlerde uygulanmasını mümkün kılmıştır. Aynı zamanda vergi idaresinin de etkin olması bu tür ülkelerde vergi sisteminin başarılı olmasını sağlamıştır.

1.1.3.2. Az Gelişmiş Ülkelerin Vergi Sistemleri

Az gelişmiş ülkelerde milli gelir ve kişi başına düşen gelir seviyesi oldukça düşüktür. Kişi başına düşen gelirin az olması kamu gelirlerinin az olmasına neden olmuştur. Bu tür ülkelerde üretim seviyesi ve harcama seviyesi de oldukça düşüktür. Sermaye

birikimi meydana gelmemiş şirketleşme yaygınlaşmamış para ve sermaye piyasaları gelişmemiştir [Eker, 1997: 184]

Az gelişmiş ekonomilerin vergi sistemleri dolaylı vergilere dayanmaktadır. Dolaylı vergilerin bu ülkelerde ağırlıklı olması gelir ve kurumlar vergisi gibi dolaysız vergilerin uygulanmadığı anlamına gelmemektedir. Sadece bunların toplam vergi gelirleri içindeki payı dolaylılar kadar fazla değildir.

Az gelişmiş ülkelerde adaletsiz bir gelir dağılımı söz konusudur. Gelir ve servetin büyük bir kısmı belli kişilerin elinde toplanmıştır. Bu kişilerin siyasi etkilerinin de mevcut olması gelir ve servet vergilerinden istenilen gelirin elde etmesini güçleştirmiştir.

Az gelişmiş ülkelerde gelir seviyesinin düşük olması, vergi yönetimin vergiyi etkin bir şekilde toplamasını sağlayacak teknik ve idari şartlara haiz olmaması bu ülkelerin etkin bir vergi sistemine sahip olmalarını engellemiştir.

1.1.3.3. Türk Vergi Sistemi

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türk vergi sistemi incelendiğinde bu sistemin pek de verimli çalışmadığı görülür. Kişi başına düşen gelirin azlığı kamu gelirlerinin de az olmasına neden olmuştur. Vergi kayıplarının büyük boyutlara ulaşması istenilen gelirlerin elde edilememesi sonucunu doğururken daha çok dolaylı vergilerin hakim olduğu vergi sistemimizde istenilen adalet bir türlü sağlanamamıştır. Vergi yükünün adaletsiz dağılımı, vergi mevzuatının karmaşıklığı, vergi yönetiminin verimsizliği Türk vergi sistemini systemsizliğe sürüklemiştir. Bu bölümde Türk vergi sisteminin genel bir bahsedilecek, Türkiye'deki vergi yükü ve esnekliği konuları açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.3.3.1. Türk Vergi Sistemine Genel Bakış

Türk vergi sisteminin mevcut yapısını dolaylı ve dolaysız vergiler oluşturmaktadır. Mal ve hizmetler ile dış ticarettten alınan vergiler dolaylı vergileri, gelir ve servetten alınan vergiler ise dolaysız vergileri ifade eder.

Dolaylı vergiler, vergiyi doğuran olay meydana geldiği anda tarh ve tahsil işlemleri gerçekleşen, mükellefi önceden belli olmayan ve bir mükelleften diğer bir mükellefe kolayca yansıtılabilen vergilerdir [Nadaroğlu, 1983: 388].

Dolaysız vergiler ise gelir, kurumlar, emlak vergilerinde olduğu gibi belirli dönemler itibariyle tarh ve tahakkuk ettirilebilen, yansımaları söz konusu olmayan vergilerdir [Nadaroğlu, 1983: 388]. Dolaysız vergiler devlete dolaylı vergilere göre daha devamlı bir gelir sağlar. Özellikle dolaysız vergiler içerisinde emlak vergisi gibi matrahı az çok sabit olan vergiler ile yine ücret ve maaşlar gibi sabit gelirlere dayanan vergilerin oranı yüksek olması kamu gelirlerinin depresyon dönemlerinden daha az etkilenmesini sağlar [Korkmaz, 1982: 25]. Yine dolaysız vergiler dolaylı vergilere göre daha adildir. Bu vergilere artan oranlar, en az geçim indirimi, istisna ve muafiyetler uygulanmak suretiyle ödeme iktidarına uydurmak daha kolaydır. Buna karşılık dolaysız vergilerde vergi yük ve etkisi açıkça belli olduğundan mükelleflerin bu vergilere tepkisi dolaylı vergilerden daha fazla olmaktadır.

Aşağıdaki tablo dolaylı ve dolaysız vergilerin genel bütçe toplam vergi gelirleri içindeki payını göstermektedir.

Tablo 1: Genel Bütçe ve Vergi Gelir Tahsilatının Dağılımı

Yıllar	Vergi Gelirleri (1000TL)	Dolaysız vergiler	%	Dolaylı Vergiler	%
1990	45.399.534.298	23.656.790.314	52	21.742.743.984	48
1991	78.642.770.254	41.093.677.371	52	37.549.092.883	48
1992	141.602.053.850	71.392.134.056	50	70.209.954.794	50
1993	264.272.936.382	128.324.179.797	49	135.948.756.585	51
1994	587.760.247.715	283.733.274.009	48	304.026.973.706	52
1995	1.084.350.504.035	441.787.096.000	41	642.563.408.309	59
1996	2.244.093.825.920	884.067.428.115	39	1.360.026.41.805	61
1997	4.745.484.020.950	1.931.968.730.255	41	2.813.515.290.695	59
1998	9.228.596.187.270	4.302.829.162.253	47	4.925.767.025.017	53
1999	14.802.280.000.000	6.715.638.000.000	45	8.086.642.000.000	55
2000	26.503.698.000.000	10.849.962.000.000	41	15.653.736.000.000	59
2001	39.767.892.000.000	16.080.397.000.000	40	23.687.495.000.000	60

Kaynak : www.gelirler.gov.tr

Not: Dolaysız vergiler, gelir ve servetten alınan vergileri kapsamaktadır. Dolaylı vergiler, mal ve hizmetlerden alınan vergileri ve dış ticaretten alınan vergileri kapsamaktadır.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, 2001 yılındaki 39.767.892.000.000 lık vergi gelirlerinin 16.080.397.000.000 lık kısmını dolaysız vergiler 23.687.495.000.000 lık kısmını ise dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı dolaysız vergilerden daha fazladır.

Türkiye’de vergiler ya gelir ya servet yada mal ve hizmetlerden yani tüketim üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler (gelir üzerinden alınan vergileri; kişilerin gelirleri üzerinden alınan kişisel gelir vergisi ve kurumların kazançlarından alınan kurumlar vergisi oluşturmaktadır. Gelir vergisi bir gerçek kişinin bir yıl içinde elde ettiği gelirlerin safi toplamından alınan bir vergidir. Siyasi irade kişilerden vergi alırken mükellefin kişisel ve ailevi durumlarına göre ayarlamalar yapmaktadır. Bu özelliği

nedeniyle gelir vergisi sübjektif karakterlidir. Kurumlar vergisi ise kurumların belirli bir dönemde elde ettikleri toplam safi kazançlardan alınan, vasıtasız, genel nitelikte objektif vergilerdir)[Eker, 1997: 189]. Servet üzerinden alınan vergiler; emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ve motorlu taşıtlar vergisidir.

Emlak Vergisi: Bina ve arazi vergisi olmak üzere iki kısımdan meydana gelen emlak vergisi gelirlerinin, tamamı yerel idareye bırakılmıştır. Belediyeler tarafından tahsil edilen emlak vergisi gelirlerinin büyük bir kısmı belediyelerde kalmakta bir kısmı da il özel idareleri ile köy idarelerine tahsis edilmektedir. Arazi vergisi Türkiye sınırları içinde kalan tüm arazi ve arsaları içine almaktadır. Bina vergisinin konusunu da Türkiye sınırları içinde yer alan binalar oluşturmaktadır. Arazi vergisinin oranı arazilerde %01, arsalarda %03 tür. Bina vergisinin oranı ise meskenler için %01 işyerleri için %02 dir [Pehlivan, 2001: 339].

Motorlu Taşıtlar Vergisi: Özel servet vergisi niteliğindeki motorlu taşıtlar vergisinin konusunu her türlü motorlu kara, deniz, hava taşıtları oluşturmaktadır.

Veraset ve İntikal Vergisi: Veraset ve intikal vergisinin konusu veraset yoluyla bir kişiden diğerine intikal eden mallarla; ölüm dışında (bağış, piyango, kura vs.) bir kişiden diğer kişiye karşılıksız olarak intikal eden mallar oluşturmaktadır [Pehlivan, 2001: 343].

Harcamalar üzerinden alınan vergiler (Bu tür vergiler satılan, üretilen ya da tüketilen mal ve hizmetler üzerine konan vergilerdir. Mal ve hizmetlerin fiyatları içinde gizlenmiş olan bu vergiler dolaylı vergi niteliğindedir) ise şunlardır. KDV, BSMV, Taşıt Alım Vergisi Damga Vergisi Akaryakıt Tüketim Vergisi , Harçlar). [Eker, 1997: 192].

Türk vergi sistemini oluşturan vergilerin yıllar itibariyle gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo2: Yıllara Göre Türkiye' nin Vergi Yapısındaki Gelişmeler (%)

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
I Vergi gelir. (a+b+c+d.+e)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
a.Gelirden Alınan Vergiler	51,1	39,9	40,0	45,9	44,2	39,6	39,3	33,1
1. Gelir Vergisi	41,0	30,4	31,6	37,7	33,3	23,4	29,1	23,6
-Beyana Dayanan Gelir Vergisi	4,8	3,0	2,3	3,1	3,2	1,3	1,2	1,6
-Götürü Usulde Gelir Vergisi	0,4	0,5	0,4	0,3	0,0	0,0	0,1	0,1
- Gelir Vergisi Tevkifatı	34,4	25,6	27,9	27,3	26,9	21,4	27,3	21,2
-G.V.K. Göre Alınan Geçici V.	1,4	1,3	1,0	0,9	0,7	0,7	0,5	0,7
-Talih Oyunlarıİşl. El. Ed. G.V			0,0	0,0				
-Devlet Tah. Haz. Bon. Faizi				6,0	2,4	0,0	0,0	0,0
-2-Kurumlar Vergisi	10,2	9,5	8,3	8,1	10,5	8,9	9,2	9,4
-Beyana Dayanan Kur. Ver.	5,6	5,1	4,4	3,9	3,4	1,5	1,7	1,6
-Kurumlar Vergisi Tevkifatı	0,6	0,3	0,3	0,8	0,3	0,1	0,1	0,1
-K.V.K Göre Alı. Geçı Vergı	4,0	4,1	3,6	3,4	6,7	7,3	7,4	7,6
-Talih Oy.. İşl. El. Ed. Kur. V.			0,1	0,0				
3-Ek Gelir Vergisi					0,1	0,4	0,0	0,0
4-Faiz Vergisi					0,0	6,2	1,0	0,1
5-Ek Kurumlar Vergisi					0,2	0,7	0,0	0,0
b.Servetten alınan vergiler	0,9	0,8	0,7	0,8	1,2	1,3	1,1	1,6
1. Motorlu Taşıtlar Vergisi	0,7	0,7	0,7	0,7	0,9	0,8	1,0	1,6
2. Veraset ve İntikal Vergisi	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
3. Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi					0,3	0,3	0,0	0,0

4. Ek Emlak Vergisi					0,0	0,2	0,0	0,0
c.Mal ve Hizmetlerden Al V.	30,1	39,6	41,8	39,1	41,3	42,9	45,6	50,0
1. Dahilde Alınan KDV	16,9	19,6	18,1	17,2	16,4	16,9	18,3	19,5
2. Ek Vergi	0,8	1,6	1,2	0,8	1,0	2,0	2,1	3,2
3. Taşıt Alım Vergisi	1,3	1,3	1,6	1,4	1,4	1,6	0,8	0,5
4. Akaryakıt Tüketim Vergisi	2,7	9,5	13,4	11,6	15,2	12,3	14,2	18,1
5. Banka ve Sig. Muam. Verg.	2,6	2,3	2,4	3,4	3,1	3,2	3,8	2,0
6. Damga Vergisi	3,3	2,7	2,6	2,6	2,4	2,7	2,1	2,2
7. Harçlar	2,6	2,6	2,4	2,1	1,7	1,7	2,0	1,9
8. Özel İletişim Vergisi					0,0	1,6	1,5	1,4
9. Özel İşlem Vergisi					0,1	0,8	0,8	1,0
10.4705S.K.GTah.Ed.Öz.İş							0,1	0,1
d. Dış Ticaretten Al. Verg.	17,7	18,0	17,4	14,3	13,4	16,2	14,0	15,2
1. Gümrük Vergileri	2,4	4,5	2,6	1,8	1,6	1,5	1,0	1,0
-Akar Dışı Mad. Al. Gelir Ver.	2,3	2,8	2,4	1,8	1,6	1,4	1,0	1,0
-Akaryakıt Alım Gümr. Verg.	0,0	1,7	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
-Tek ve Maktu Vergiler	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.İthalden Alınan KDV	10,4	13,2	14,8	12,3	11,7	14,7	12,9	14,1
3.Diğer Dış Ticaret Gelirleri	4,9	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
e. Kaldırılan Vergi Artıkları	0,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: www.gelirler.gov.tr

Yukarıdaki tabloda da anlaşılacağı üzere gelirden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı 1990 yılında 51.1 iken itibariyle düşüş göstermiş ve 2002 yılında yüzde 33.1'e gerilemiştir. İkinci grupta yer alan servet vergilerinin oranında çok büyük değişiklik kaydedilmemiştir. Servet vergilerinin toplam vergilere oranı yüzde 1.00 dolaylarında seyretmektedir. Mal ve hizmetlerden alınan vergilerin toplam vergilere oranında belirgin bir artış çizgisi görülmektedir. 1990 yılında yüzde 30 seviyesinde gerçekleşmiş olan bu oran 2001 yılında yüzde 46'ya yükselmiştir.

1.1.3.3.2. Türkiye’de Vergi Yüğü

Vergi politikasının tayin ve tespitinde en önemli verilerden biri olan vergi yüğü hesapları, vergi politikası açısından olduğu kadar, vergilerin ekonomik etkilerine ulaşmak bakımından da önemlidir. Bir ekonomide vergi kanunlarının yapısını ve ödeyicilerini bilmek tek başına yeterli olmaz; bunun yanında farklı tip vergilerin farklı olan nihai yüklerini ve yansıma olanaklarını da bilmek gerekir. Vergi politikasına göre yapılacak vergi değışikliklerinden önce sistemin vergi yüğü dağılımını ve bu yükün getireceği sonuçları da bilinmelidir. Vergi değışiklikleri, mevcut vergi sistemi iyi incelenmeden yapıldığı takdirde, yetersiz kalacak ve ihtiyaçlara tatmin edici cevaplar veremeyecektir [Uysal, 1993: 58].

Vergi, mikro açıdan mükelleflerin gelirlerinin makro açıdansa toplumun gelirlerinin özel sektörden kamu sektörüne aktarılmasına neden olduğundan mükelleflerin omuzlarında bir yük teşkil etmektedir. Çünkü; vergi ödeyenlerin ekonomik gücünde bir azalma söz konusu olmaktadır. Belirli bir dönemde ödenen vergilerle elde edilen gelirler arasındaki oransal ilişkiyi ifade eden vergi yüğü, vergi ve vergi ödeme gücünün bir işlevidir; ve vergi yüğü belli bir vergi miktarını değil, vergi ile verginin içinden ödendiği gelir ve servet arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Bu ilişkiden ödenen vergi arttıkça vergi yüğü artar; ödeme gücü yükseldikçe vergi yüğü azalır. Kısaca vergi yüğü ödenen vergiyle doğru orantılı, ödeme gücüyle ters orantılıdır [Aslan, 2002: 55].

Tablo 3: Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerinin GSYİH. Ve GSMH. İçindeki Payları

Yılla r	Vergi Gelirleri (Milyon TL) 1	GSYİH (Milyon TL) 2	V. Yükü (1/2)	GSMH (Milyon TL) 3	V. Yükü (1/3)
1991	78.642.770,2	630.116.960,5	12,5	634.392.841,1	12,4
1992	141.602.053,8	1.093.368.044,8	13,0	1.103.604.908,9	12,8
1993	264.272.936,3	1.981.867.095,5	13,5	1.997.322.597,4	13,2
1994	587.760.247,7	3.868.429.189,0	13,8	3.887.902.916,5	13,8
1995	1.084.350.504,0	7.762.456.071,3	14,0	7.854.887.166,7	13,8
1996	2.244.093.825,9	14.772.110.189,0	15,2	14.978.067.283,0	15,0
1997	4.745.484.020,9	28.835.883.135,0	16,5	29.393.262.147,0	16,1
1998	9.228.596.187,2	52.224.945.129,0	17,7	53.518.331.580,0	17,2
1999	14.802.280.000,0	77.415.272.000,0	19,1	78.282.966.809,0	18,9
2000	26.503.698.000,0	124.583.458.276,0	21,3	125.596.128.755,0	21,1
2001	39.767.892.000,0	181.408.563.149,0	21,9	179.480.077.671,0	22,2

Kaynak: www.gelirler.gov.tr

Tablodan da anlaşılacağı üzere vergi yükü yıllar itibariyle artış göstermiştir. 1991 yılında GSYİH. içinde vergi gelirin oranı 12,5 iken 2001 yılında 21,9 'a ulaşmıştır. Yine 1991 yılında GSMH içinde vergi gelirin oranı 12,4 iken bu oran yıllar itibariyle artış göstermiş ve 2001 yılında 22,2 ' ye ulaşmıştır.

**Tablo 4: Türkiye'de Vergi Yükü (Sosyal Güvenlik Ödemeleri Dahil)
(Milyar TL)**

	1997	1998	1999	2000	2001
Vergi Gelirleri Toplamı (1)	6.057	11,603	18.271	32.656	49.550
Sosyal Güvenlik Ödemeleri (2)	1.066	2.030	3.340	0.309	9.174
Vergi vb. Gelirler Toplamı (1+2)	7.123	13.633	21.612	88.985	58.724
GSYİH (3)	28.886	52.225	77.415	124.583	178.412
Vergi Yükü	24.7	26.1	27.9	31.3	32.9

Kaynak: www.maliye.gov.tr

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, vergi yükü hesaplamasına sosyal güvenlik ödemelerini ilave ettiğimizde vergi yükünde artış görülmektedir. 1997 yılında 16,5 olan vergi yükü, sosyal güvenlik ödemeleri dahil edildiğinde 24,7 olmuştur.

1.1.3.3.3. Vergi Esnekliği

Vergi gelirlerindeki artışın milli gelirdeki artışa oranı ifade eder. Vergi esnekliği, vergi gelirini kıyaslamada kullanılan bir göstergedir. Bu gösterge vergi gelirinin milli gelirdeki değişimlere duyarlılığını göstermektedir. Vergi elastikiyeti katsayısının birin altında olması vergi gelirlerinde bir azalma olduğunu gösterir aşağıdaki tabloda hesaplanan vergi esnekliği katsayıları 1995-2001 dönemi için sunulmuştur.

Tablo 5: Yıllar İtibariyle Vergi Elastikiyeti

Yıllar	V. Gelirlerindeki değişim	Milli Gelirdeki değişim	Vergi Esnekliği Katsayısı
1995	84,4	100,3	0,84
1996	107	91,4	1,17
1997	111,5	94,7	1,20
1998	94,5	81,9	1,15
1999	60,4	48,2	1,25
2000	79,1	59,7	1,20
2001	42,3	48,7	0,97

Kaynak : Maliye Bakanlığı Devlet İstatistik Enstitüsü

Tabloda da anlaşılacağı üzere vergi esnekliği 1997 yılında 1,20 iken, 2000 yılında 1,20 olmuş, ancak 2001’de 0,97 düşmüştür. Bu rakam 2001 yılında vergi gelirindeki artışın yüzde 10’a yaklaşan küçülmeye rağmen, milli gelirdeki azalışın da altında kaldığını gösteriyor.

Tablo 6: Dolaylı ve Dolaysız Vergilerde Vergi Esnekliği

	1997	1998	1999	2000	2001
Dolaysız Vergiler	1.931.968,7	4.302.829,1	6.715.638	10.601.479,3	15.894.371,2
Dolaysız V. Değişim	1,18	1,22	0,56	0,57	0,49
Dolaylı Vergiler	2.811.456,5	4.923.122,3	8.086.334,5	15.637.182,05	23.841.556,86
Dolaylı V. Değişim	1,07	0,84	0,64	0,93	0,52
GSMH	29.393.262,1	53.518.331,6	78.242.496	125.596.128,6	176.483.953
GSMH. Değişim	0,96	0,82	0,46	0,60	0,40
Esneklik (Dolaylı .)	1,14	1,02	1,39	1,55	1,3
Esneklik (Dolaysız)	1,03	1,19	1,21	0,95	1,22

Kaynak : www.gelirler.gov.tr

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 1997 yılında esneklik dolaylı vergilerde 1.14 iken dolaysız vergilerde 1.03 dur, 2001 yılına gelindiğinde dolaylı vergilerde esneklik 1.3 dolaysız vergilerde ise 1.03 dir.

1.2. Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları

Vergi kayıp ve kaçaklarının büyük boyutlara ulaşması Türk ekonomisinde istikrarsızlıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Vergi kayıplarının önlenmesi için önce bu kayıplara neden olan unsurların belirlenmesi gerekir.

Çalışmanın bu bölümünde, önce vergi kayıpları ve bu kayıpların oluşum şekilleri ele alınacak, vergi kayıplarına neden olan vergi kaçakçılığında ve kaçakçılık suçu işleyenlere uygulanarak cezalardan söz edilecek daha sonra da Türkiye’de vergi kayıp ve kaçakçılığının oluşum nedenleri üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Teorik Anlamda Vergi Kayıp Ve Kaçakları

Her toplumda, o toplumun şartlarına göre şekillenen vergi kayıp ve kaçaklarının belirli miktarlarda var olduğu bilinmektedir. Günümüzde tamamen ortadan kaldırılmasa da yapılacak etki çalışmalarla vergi kayıp ve kaçaklarını en aza indirilebileceği kabul edilmektedir.

Vergi kayıp ve kaçaklarını minimize etmek amacıyla yapılacak çalışmaları ve çalışmaların etkin bir biçimde nasıl yürütüleceğini ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu tezin bu bölümünde, genel anlamda vergi kaybına ve bu kayba sebep olan işlemlere değinilecektir.

1.2.1.1. Vazgeçilen Vergi (Kaybı)

Vergi kanunları vergi mükelleflerine bir takım yükümlülükler getirmiştir. Kanuni defterlerin tutulması, belirli tarihlerde beyanname düzenlenmesi, iş yeri değişiklikleri bildirimleri vs. gibi faaliyetler mükellefler tarafından yerine getirilmesi gereken ödevlerdir. Vergi dairelerinin vergi tarihini zamanında ve etkin bir şekilde yerine getirebilmesi mükelleflerin bu ödevleri düzgün bir biçimde yapabilmelerine bağlıdır. [Köprübaşı, 2000: 1]. Mükellefler vergi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmediklerinde (örneğin vergi doğuran bir olay meydana geldiğinde bu durumun vergi dairelerine bildirmediklerinde veya eksik bildirimde bulduklarında) vergi kaybına sebebiyet verirler. Vergiye karşı koyma olgusunun sonucunda ortaya çıkan vergi kaybı, mükellef veya vergi sorumlusunun vergilendirme ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmemesi veya eksik yerine getirmesi yüzünden verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesi veya eksik tahakkuk ettirilmesidir. Şahsi, medeni haller veya aile durumu hakkında gerçeğe aykırı beyanlar ile veya sair suretlerle verginin noksan tahakkuk ettirilmesine veya haksız yere geri verilmesine sebebiyet vermekte vergi zıyaı hükümlerindedir. Mükelleflerin vergiye karşı dirençleri farklı biçimlerde olmaktadır [Saygılıoğlu, 1990: 13]. Mükellefler, vergi kanunlarına karşı gelmeyecek şekilde kanunlardaki boşluklardan yararlanarak daha az vergi ödemek şeklinde (vergiden kaçınma), veya vergi kanunlarına aykırı hareket ederek (vergi kaçakçılığı) şeklinde vergiye karşı direnç gösterirler.

Siyasi irade, bazı gerekçelere dayanarak vergi konusuna giren unsurları vergilendirmemiştir. Sermaye piyasalarının gelişimini sağlamak amacıyla devlet tahvili, hazine bonusu vs. gibi menkul kıymet gelirlerinin vergi dışı bırakılması; belli bölgelerin gelişimini sağlamak amacıyla yatırım indiriminin uygulanması istisna ve muafiyetler gerekçeler arasında yer almaktadır [Batirel, 1989: 22].

Vergi kaybının oluşumu değişik şekillerde gerçekleşebilir. Bunlar aşağıda açıklandığı gibidir.

1.2.1.1.1. Verginin Zamanında Tahakkuk Ettirilmemesi

Vergi zıyaında önemli olan verginin zamanında ve eksiksiz olarak tahakkuk ettirilmesidir. Verginin hiç tahsil edilmemiş olması veya geç tahsil edilmiş olması vergi zıyaı açısından bir önem arz etmemektedir. Vergi zıyaı verginin tahakkuk aşamasıyla ilgili bir olgudur. Tahakkuk, tarh ve tebliğ edilen verginin ödenmesi gereken safhaya gelmesidir (VUK, md. 22). Herhangi bir verginin tahakkuk ettirilmesi için vergi kanunlarında belirtilmiş süreler vardır. Örneğin Kurumlar vergisinde beyanname verme süresi hesap döneminin kapandığı (her yılın Aralık ayı) ayı takip eden dördüncü ayıdır. Yine KDV’de beyanname verme zamanı vergilendirme dönemini takip eden ayın 25. günü akşamına kadardır. Bu süreleri geçiren mükellef vergiyi zamanında tahakkuk ettirmemesi nedeniyle vergi zıyana sebebiyet vermiş olur [Çavuş, 2001: 193]. Zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergi sonradan tahakkuk ettirilirse bile faile, vergi zıyaı cezası uygulanır. Ancak mükellef vergiyle ilgili ödevlerini yerine getiremeyecek derecede ağır kaza, hastalık, geçirmişse; bu ödevlerini yerine getirmesini engelleyecek sel, deprem vs. gibi doğal afetlerle karşı karşıya kalmışsa veya iradesi dışındaki sebeplerden dolayı defter vesikaları elinden çıkmışsa bu gibi durumlarda mükellefler vergiyi zamanında tahakkuk ettiremeyeceklerdir. Ancak bu olaylar mükelleflerin iradesi dışında gerçekleştiği için mükellefler vergi zıyaı cezasıyla karşı karşıya kalmayacaklardır [Çavuş, 2001: 193].

1.2.1.1.2. Verginin Eksik Tahakkuk Ettirilmesi

Mükellefler medeni halleri veya aile durumları hakkında sahte beyanlarda bulunarak; yıl içinde elde ettiği gelirleri düşük gösterip yada yaptığı giderleri fazla göstererek vergiyi eksik tahakkuk ettirilmesini sağlayıp ziyana sebep olabilirler. Eksik tahakkuk ettirilen verginin sonradan tahakkuk ettirilmesi halinde bu ceza ortadan kalkmayacaktır.

[Çavuş, 2001: 194].

1.2.1.1.3. Mükellefe İade Edilen Vergi

Mükellef, yanlışlıkla fazla ödediği vergiyi bu yanlışlığın anlaşılması üzerine geri alabilmektedir. Mükellef kendisine iade edilemeyecek vergiyi hileli yollara başvurarak kendisine verilmesini sağlarsa vergi ziyana sebebiyet vermiş olur [Çavuş, 2001: 194].

Mükellef vergi ile ilgili ödevlerini zamanında yerine getirmiş fakat vergi idaresinin tutumu nedeniyle vergi zamanında tahakkuk ettirilememiş veya eksik tahakkuk ettirilmişse böyle durumlarda vergi ziyayı suçundan söz edilmeyecektir.

Türkiye’de vergi kayıplarının hem vazgeçiren hem de kaçırılan vergi olarak varolduğu gerçektir. Vazgeçilen vergi kaçırmayı, kaçırılan vergi ise kaçakçılığı ifade etmektedir [Saygılıoğlu, 1990: 15].

i- Vergi Kaçakçılığı: Vergi kanunlarına aykırı hareket edilmesi sonucunda vergi hasılatında meydana gelen azalıştır. Vergi borcu doğmuş olan mükellefin vergi kanunlarına uymayarak vergiyi kısmen ödemesi veya tamamen ödememesi kaçakçılığa neden olmaktadır [Kazıcı, 1993: 27]. İlerleyen bölümde bu konu daha ayrıntılı ele alınacaktır.

ii- Vergiden Kaçınma: Vergi, kazançlarda meydana getirdiği azaltma nedeniyle mükellefin omuzun da bir yüküdür. Mükellefler bu yükü belirgin bir şekillerde hissettiklerinde vergiye tepki gösterirler. Bu tepkiyi kanunlara aykırı bir harekette

bulunmadan kanundaki bir boşluktan yararlanmak veya vergiyi doğuran olaya sebebiyet vermemek şeklinde gösterirlerse vergiden kaçınma olgusunu meydana getirirler. Vergi yükümlüsünün vergi kanunlara dayanarak vergi ödemekten kaçınması [Nemli, 1990: 209] anlamına gelen vergiden kaçınma durumunda vergiyi ödemesi gereken kişi vergiyi üçüncü bir şahsa taşıyarak vergiyi ödememektedir [Türk, 1992: 208].

Vergi hukukunun engelleyemediği vergiden kaçınma olgusu işletmelerde ve bireylerde farklı şekillerde gerçekleşir. Bireylerin ağır vergilendirilen malları almak yerine daha az vergilendirilen veya hiç vergilendirilmeyen ikame mallar satın alması bireylerin vergiden kaçınma olgusuna örnek gösterilebilir. Bel bölgelerin gelişmiş amacıyla sunulana yatırım indiriminden yararlanmak için teşebbüs sahiplerini bu bölgelerde yatırım yapmaları yine ticari faaliyetleri içi bir şirket kurulması gerektirmeyen gelir vergisi mükellefinin çoğunun ferdi işletmelerini bir şirket adı altında açmaları da işletme sahiplerini vergiden kaçınmak için başvurdukları yollardır [Akalin, 1980: 33].

Mükellefler vergiyi doğuran bir olaya sebebiyet vermediklerinde yani vergiden kaçındıklarında kanuna aykırı bir harekette bulunmazlar. Dolayısıyla vergiden kaçınma cezai müeyyidesi bulunmayan meşru bir davranıştır [Aktürk, 1988: 136].

Açıklamalarımızda da bahsettiğimiz gibi vergiden kaçınma; bazen vergi kanunlarıyla düzenlenebilmekte, bazen de failerin kanunlardaki boşluklardan yaralanması suretiyle ortaya çıkabilmektedir.

Gelir seviyesi düşük olan kişilerin durumlarını iyileştirmek amacıyla vergi kanunları bazı kişi, gurup, sosyal tabakaları kısmen yada vergi dışı tutabilmektedir. Yapılan bu düzenlemeler sonucunda oluşan vergi kaybında vergi yükümlülüklerini bağlayıcı bir unsur söz konusu olmamaktadır. Çünkü bu düzenlemeler kanunlarla yapılmıştır [Erginay, 1994: 123].

Vergi mükellefleri bazen kanundaki boşluklardan yararlanmak suretiyle vergiden kaçınma olgusuna sebebiyet verirler. Kanun koyucunun ihmalinden kaynaklanan bu durumda da yine vergi mükellefleri için bir cezai müeyyide söz konusu değildir.

1.2.1.2. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı, kasten vergi ziyana sebebiyet verilmesidir. Mükelleflerin vergiye tepkileri vergi kanunlarına aykırı hareket etme şeklinde gerçekleşiyorsa ve bu tepki sonucunda vergi hasılatında bir azalış söz konusu oluyorsa vergi kaçakçılığı olgusu meydana gelmiş olur. Beyannamelerin verilmesi, satış ve hasılatların yeterince vergilendirilmemesi, hasılat ve giderlerin kanuni defter veya beyannameler kapsamına alınması şeklinde ortaya çıkan kaçakçılık suçunun en tipik özelliği kanunsuz yollara sapsak suretiyle daha vergi ödemektir. [Köprübaşı, 2000: 6].

Kamu gelirlerinde büyük bir kayba neden olan kaçakçılık halleri ve bu suçu işleyen failer hakkında uygulanacak cezalar aşağıdaki gibidir [Ustabulut, 2002: 20].

i- Defter ve kayıtlarda hesap ve muhasebe hileleri yapanlar, gerçek olmayan veya kayda konu işlemlerle ilgisi bulunmayan kişiler adına hesap açanlar veya defterlere kaydı gereken hesap ve işlemleri vergi matrahının azalması sonucunu doğuracak şekilde tamamen veya kısmen başka defter, belge veya diğer kayıt ortamlarına kayıt edenler.

ii- Defter, kayıt ve belgeleri tahrif edenler, gizleyenler veya bu belgeleri muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenleyenler veya bu belgeleri kullananlar kaçakçılık suçu işlemiş olurlar.

Mükellefler bu tür fiillerde bulunarak kaçakçılık suçunun oluşumuna neden olduklarında bunlara uygulanacak yaptırım altı aydan üç yıla kadar hapis cezasıdır. Ancak bu ceza paraya çevrilebilmektedir. Paraya çevrilmesi halinde hapis cezasının her bir gününün para cezası karşılığının hesabında, sanayi kesiminde çalışan on altı

yaşından büyük işçiler için hüküm tarihinde yürürlükte bulunan asgari ücretin bir aylık brüt tutarının yarısı esas alınmaktadır [Çavuş, 2001: 191].

iii- Defter kayıt ve belgeleri yok etmek, defter sayfalarını yok ederek yerine başka yapraklar koymak yada koymamak; belgelerin asıl ve suretlerini sahte olarak düzenlemek yada bu belgeleri kullanmak.

iv- Belgeleri Maliye Bakanlığı ile anlaşmalı olmadığı halde basmak, sahte olarak basmak yada bu belgeleri kullanmak kaçakçılık suçu kapsamındadır.

Bu filleri işleyerek vergi kaybına neden olan failler hakkında uygulanacak ceza ise on sekiz aydan üç yıla kadar hapis cezasıdır. Bu cezanın ertelenesi veya paraya çevrilmesi mümkün değildir.

Kaçakçılık filleriyle ayrıca, verginin zamanında tahakkuk ettirilmemesine yada eksik tahakkuk ettirilmesine yol açılması suretiyle vergi ziyana da neden olunması halinde, vergi ziyayı cezası üç kat olarak uygulanacaktır [Oktar, 1997: 78].

Mükellefler tutmak zorunda oldukları defterleri ve belgeleri ilgili buldukları yılı izleyen takvim yılı başından itibaren beş yıl boyunca muhafaza etmek ve bu süre içinde incelemek amacıyla hesap uzmanları, hesap uzmanları muavinleri, vergi kontrol memurları, vergi dairesi müdürü, maliye müfettişleri, maliye müfettiş muavinleri, gelirler kontrolleri, stajyer gelirler kontrolörleri, stajyer gelirler kontrolörlerinin talebi üzerine bu defterleri sunmakla yükümlüdürler. Eğer mükellefler beş yıl boyunca defter veya belgeleri muhafaza etmemişlerse veya yukarıda sayılan kişilere gerektiğinde ibraz edememişlerse gizleme fiilini gerçekleştirirler [Oktar, 1997: 84]. Kanun gizleme fiilini, varlığı noter tasdik kayıtları veya suretlerle sabit olduğu halde inceleme sırasında vergi incelemesine yetkili kimselere defter ve belgelerin ibraz edilmemesi olarak tanımlanmaktadır [VUK, md.359].

Sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlemek ve kullanılmakta kaçakçılık suçu kapsamındadır. Muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge, gerçek bir

muamele veya duruma dayanmakla birlikte bu muamele veya durumu mahiyet ve miktar itibariyle gerçeğe aykırı şekilde yansıtan belgedir. Sahte belge ise gerçek bir durum veya bir muamele olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belgelerdir [VUK, md.359]. Kanundan da anlaşılacağı üzere sahte belgede ortada gerçek bir durum yoktur, fakat bu durum varmış gibi belge düzenlenir; muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belgede ise ortada bir durum vardır, fakat bu durum bu tür belgelerde miktar veya içeriği itibariyle farklı bir şekilde yansıtılır. Sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belgenin kullanımıyla bir kısım mal hareketi/hizmet işlemi, hukuk kurallarına aykırı şekilde belgelendirilmekte ayrıca kaydi olarak görünen ancak niteliği gerçek olmayan teslimlerin ve hizmetlerin gerçekleştirilmiş gibi gösterilmesi de sağlanmaktadır [Dura, 2001: 65]. Sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanılması;

i- Katma değer vergisi yönünden nihai vergi yükünün olması gerekenden daha az tutarda gerçekleştirilmesi ve bu vergi ile ilgili olarak hukuksal düzenlemelerle tanınmış vergi iadesi hakkında yersiz şekilde yararlanılmasına neden olmaktadır.

ii- Gelir vergileri yönünden belgelendirilmeyen gerçek maliyet unsurlarının belgelendirilmiş gibi, gerçekte olmayan maliyet unsurlarının da gerçekleştirilmiş gibi gösterilmesi suretiyle vergisel yükümlerin usulüne aykırı şekilde belirlenmesi veya düşük belirlenmesi sonuçlarını yaratmaktadır [Dura, 2001: 69].

Vergi türleri itibariyle kaçakçılık hallerini incelediğimizde şu verilere ulaşabiliriz [Attaroğlu, 1999: 8]. Gider vergilerinde kaçakçılık , genel olarak malın faturasız satılması veya faturalardaki tutarın gerçekten daha az gösterilmesi şekillerinde yapılmaktadır. İthal edilen mal miktarının daha az miktarlarda beyan edilmesi, bazı mal ve eşyaların gizli olarak ülkeye sokulması, ithal edilen mal bedellerinin düşük gösterilmesi gibi hallerde gümrük vergisinin de yapılan kaçakçılı hallerine örnek teşkil etmektedir.

Veraset ve intikal vergilerinde kaçakçılık, genellikle terekeye dahil edilmesi gereken para, tahvil, ziynet eşyaları vs. gibi değerlerin gösterilmeyen vergi kaybına yol açması şeklinde gerçekleşebilmektedir. [Attaroğlu, 1999: 8].

1.2.1.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Resmi belgelere dayandırılmayan, vergisel yükümlülüklerde dahil olmak üzere kamu otoritelerinin bilgisi dahili dışında tutulan, bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve GSMH hesaplarını elde etmede kullanılmayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüne kayıt dışı ekonomi denir [Derdiyok, 1993: 54]. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler mal ve hizmet üretimine konu olmasına karşılık geleneksel ölçüm yöntemleriyle tespit edilemediğinde milli muhasebe kayıtlarında yer almamakta ve GSMH büyüklüklerine yansıtılmamaktadır [Temel ve diğerleri, 1994: 1]. İşportacılık, gecekondü yapımı, sigortasız işçi çalıştırmak, faturasız satış gibi faaliyetler kayıt dışı ekonomi işlemlere örnek olarak verilebilir. Yine kayıtlı ekonominin içinde yer aldığı halde sosyal ve ekonomik politikalar veya konjoktürel değişimler ya da vergilendirmeden doğan idari ve teknik güçler gibi nedenlerle verginin konusu dışında tutulan faaliyetler de bu kapsamındadır. Düşük gelire sahip kişilerin belirli karneler üzerinden belgelendirilmesi buna örnek gösterilebilir. Bunlar yasal ekonomik faaliyetlerin neden olduğu kayıt dışı ekonomik işlemlerdir. Yasal ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınabilmesi için etkin bir belge düzeninin kurulmuş olması ve bütün ekonomik faaliyetlerin kayıtlara geçirilmesi gerekmektedir. Bir de kaçakçılık, yolsuzluk, dolandırıcılık vs. gibi yasal olmayan ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan kayıt dışı ekonomik işlemle söz konusudur. Yasal olmayan ekonomik işlemlerde de asıl amaç bu faaliyetlerin engellenmesidir [Erimez, 1997: 15].

Kayıt dışı ekonomi olgusu bir sonraki bölümde ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

1.2.2. Türkiye’de Vergi Kayıp Ve Kaçaklarının Nedenleri

Kamu harcamalarını finanse etmek, sosyal adaleti sağlamak, belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak, ekonomik hayata müdahale etmek gibi nedenlerle toplanan vergi

kamu gelirlerinin yaklaşık yüzde 70-95'ini oluşturur [Eker, 1997: 103]. Devletin bu amaçlara ulaşabilmesi etkin bir şekilde vergi toplamasına bağlıdır.

Türkiye’de en ağırlıklı vergiler kazançlar üzerinden alınan gelir ve kurumlar vergileriyle harcamalar üzerinden alınan KDV ve ÖTV ‘den elde edilmektedir. Gelir vergisi oranı yüzde 15’ten başlamaktadır. Toplam vergi gelirleri içinde oranı yüzde 10’ları geçmeyen kurumlar vergisini de bu guruba dahil ettiğimizde artan oranlı yapı da dikkate alındığında gelirler üzerinden alınan vergiler asgari yüzde 20 düzeyine ulaşmaktadır. Benzer şekilde genel oranı yüzde 18 olan KDV’ye ATV’yi ilave ettiğimizde harcamalar üzerinden alınan vergilerde yüzde 20 düzeyinde ifade edebiliriz. Sonuç itibariyle Türkiye’de yaratılan katma değerın kazanılması ve tüketilmesi aşamalarında toplam yüzde 40’lı bir vergi hasılatının sağlanması gerekir. Türkiye’nin 1999 yılında GSMH ‘ sı 78 katrilyon 2003 yılında ise 124 katrilyon TL’dir. 1999 yılında 31 katrilyon 2000 yılında 49 katrilyon vergi hasılatı sağlanması gerekmektedir. Ancak toplanan vergilerin tutarı 1999’da 14.8 katrilyon, 2000 yılında 26,5 katrilyon yani yürürlükteki vergi oranlarına göre 1999 yılında yüzde 65; 2000 yılında ise yüzde 80’den daha fazla vergi geliri elde edilmesi gerekmektedir. Ancak bu gelir elde edilememekte ve Milli Gelirine göre ortalama yüzde 65-80 arasında bir kayıp ortaya çıkmaktadır [Demiroğlu, 2001: 104].

Vergi kayıp ve kaçaklarının bu kadar büyük boyutlara ulaşması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir [Demiroğlu, 2001: 104]. Vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilmesi ve bu amaçla yapılacak çalışmaların etkinliği için bunlara neden olan faktörlerin bilinmesi gerekir. Bu amaçla tezin bu kısmında vergi kayıpların yol açan nedenler üzerinde durulmuş ve bunlar beş başlık halinde incelenmiştir.

1.2.2.1. Kişilerin Vergiye Bakış Açısından Kaynaklanan Nedenler

Kişilerin vergiye bakış açısından kaynaklanan nedenler dört başlık halinde incelenmiştir. Bunlar;

**TC YÜKSEK ÖĞRETİM ENSTİTÜSÜ
DOKÜMAN YAYINLARI**

1.2.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Devlet bireylerden aldığı vergilerle kamu hizmetlerini gerçekleştirirken mükellefler ödedikleri vergilerle aldıkları hizmetleri karşılamaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda bir oransızlık görmesi onları vergi kaçırmaya itecektir [Özdemir, 1998: 25].

Mükellefleri vergi kaçırmaya iten ekonomik nedenlerin başında enflasyon olgusu gelmektedir. Enflasyonu kontrol altına almakta zorlanan ülkelerde, vergi mükellefleri gerçek karlarını belirlemede zorlanmakta ve reel olmayan karlar ortaya çıkmakta ve bu karlar üzerinden vergi ödemek zorunda kalan mükelleflerin öz kaynaklarında bir azalma söz konusu olmaktadır. Bu olumsuzluktan etkilenen vergi mükellefleri de vergi kayıplarına neden olan işlemlere başvurmak zorunda kalmaktadır [Kırbaş, 1995: 13].

Diğer bir ekonomik neden ise milli gelirin azlığıdır. Devletin daha fazla kamu hizmeti sunabilmesi daha fazla vergi almasıyla mümkündür. Birçok mükellef vergiyi kendi ihtiyaçlarından kısarak vermektedir. Kişi başına gelirin düşük olduğu ülkemizde bir de mükelleflerin ihtiyaçlarından keserek vergi ödemesi onların vergiye karşı tepki göstermelerine neden olmaktadır.

1.2.2.1.2. Sosyal Nedenler

Vergi kanunlarının sıklıkla değiştiriliyor olması, vergi oranlarının yüksek tutularak daha fazla tahsilat yapılması isteği, istisna ve muafiyetler nedeniyle elde edilmesi gereken kamu gelirlerinden devletin mahrum bırakılması sık sık çıkarılan vergi kanunlarının mükelleflerde yarattığı belirsizlikler vergi kaybına sebep olmaktadır.

Vergi kanunlarına göre hareket eden ve ekonomik faaliyetlerini buna göre planlayan mükellefler, yeni gelen kanunla planlarını değiştirmek zorunda kaldığında ve bu durum sürekli tekrarlandığına mükelleflerde vergiye karşı bir tepki oluşmaktadır. Bu durumunda onları vergi kaçırmaya itmektedir. Yine, vergi idaresinin etkin çalışmıyor olması, denetimin yetersizliği, vergileme işlemlerinin yargıya intikalinin uzun zaman

Vergi kanunlarına göre hareket eden ve ekonomik faaliyetlerini buna göre planlayan mükellefler, yeni gelen kanunla planlarını değiştirmek zorunda kaldığında ve bu durum sürekli tekrarlandığına mükelleflerde vergiye karşı bir tepki oluşmaktadır. Bu durumda onları vergi kaçırmaya itmektedir. Yine, vergi idaresinin etkin çalışmıyor olması, denetimin yetersizliği, vergileme işlemlerinin yargıya intikalinin uzun zaman alması ve yargıya ulaşan vergi davalarının çoğunlukla mükellefin lehine çözümleniyor olması vergi kayıplarını oluşturan sosyal nedenler arasında sayılmaktadır [Köprübaşı, 2000: 12].

1.2.2.1.3. Mali Nedenler

Ülkemizdeki mali anlamda vergi kayıplarını oluşturan nedenlerin başında artan oranlı vergileme sistemlerinin bulunması gerekmektedir. Mükellefler bulunduğu daha üst bir dilime yükselmek için gelirlerini gizleme yoluna başvurmaktadır. Denetim mekanizmasının da tam olarak işlememesi mükelleflerin rahatlıkla vergi kaçırmalarına ortam hazırlamaktadır [Köprübaşı, 2000: 13]. Devletin uyguladığı yanlış ekonomik politikalar nedeniyle ortaya çıkan bütçe açıklarını kapatmak için vergi oranlarını arttırması da mükellefleri vergi kaçırmaya itmektedir [Şeker, 1996: 12].

1.2.2.1.4. Psikolojik Nedenler

Mükellefler, gelirlerinde meydana getirdiği azaltma nedeniyle vergiye hoş bakmamaktadır. Bir de vergi ödemeyen kişilerin kamu hizmetlerinden vergi ödeyenler kadar yararlanması mükelleflerin vergiye karşı dirençlerini daha da artırmaktadır. Yine, ödedikleri vergilerin nerelere ve nasıl harcandığını bilmemeleri, bu vergilerin lüks ve şaibeli yönlere sarf edildiğini düşünmeleri de mükellefleri vergi kaçırmaya iten psikolojik nedenler arasındadır [Aydemir, 1995: 40].

Vergi kaçakçılığının meydana çıkarılmasındaki güçlüğü karşısında bu güçlükten istifade eden birçok yükümlünün dolambaçlı yollara baş vurarak vergi kaçırmaları ve bunu beceriklilik olarak kabul etmeleri vergi kayıplarına neden olmaktadır.

1.2.2.2. Vergi Yönetiminden Kaynaklanan Nedenler

Ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen gelişmeler kamu idaresinin hizmet alanını genişletirken kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve adil bir şekilde halka sunulmasını da gerekli kılmıştır.

Devletin ihtiyaçlarının karşılaması ve vergileme ile güdülen amaçların gerçekleştirilmesinde vergi idaresine birçok görev düşmektedir. Yürürlükteki vergilerin, toplumu tatmin edici bir düzeyde kullanılması, vergilerin toplanmasında verimlilik ilkesine uyulması, devletin artan gelir ihtiyaçlarının karşılanması gibi görevleri üstlenen vergi idareleri bu görevleri yerine getirmede henüz istenilen etkinlik düzeyine ulaşmamıştır. Vergi yönetiminde meydana gelen aksaklık vergi kaybının oluşumunda büyük rol oynamaktadır. Vergi kayıp ve kaçakçılığının oluşumunda vergi yönetiminden kaynaklanan nedenler şu başlıklar altında incelenmektedir.

1.2.2.2.1. Vergi Denetiminin Yetersizliği

Mükelleflerin ve idarenin vergi kanunlarında saptanan ilkeler çerçevesinde hareket edip etmediklerini, yaptıkları işlemlerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını, karın ve buna bağlı olarak hesaplanan vergilerin gerçeğe uygun bir şekilde belirlenip belirlenmediğini ortaya koymak amacıyla yapılan vergi denetimleri vergi kayıp ve kaçaklarının asgariye indirilmesinde önemli bir rol oynar [Şeker , 1994: 7].

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esasının mükelleflerce kötüye kullanılmasını engelleyecek unsur ise vergi denetimidir. Vergi denetimi dolayısıyla

beyan sistemini tamamlayıcı bir konumdadır [Aslan, 1997: 3]. Vergi denetiminin sadece mükellefler açısından değil vergi yönetimi açısından yapılması da gerekir [Batırel, 1989: 31].

Vergi kayıp ve kaçaklarının minimize edilerek istenilen vergi düzeyine ulaşmasını sağlayan en önemli unsur vergi denetimidir.

Ülkemiz açısından vergi denetimleri incelendiğinde inceleme oranlarının %3 ile %5 arasında değişmekte olduğu görülür. Diğer ülkelerdeki inceleme oranlarıyla karşılaştırıldığında bu durum bize ülkemizde yeterli derecede denetim yapılmadığını gösterir. Denetimin etkinliğini artıracak program ve planların yapılmaması, vergi inceleme elemanlarının, vergi inceleme ve denetiminin yanı sıra idari işlerle de uğraşmaları, mükellef grubunun belirlenmesinde vergi incelemesi açısından anlamlı olarak kriterlerin yasal, idari vs. gibi nedenlerle oluşmaması, taşra teşkilatında ve yerel idarelerdeki denetimi yapan inceleme elemanlarının eğitimlerinin yetersiz olması, vergi incelemesinde inceleme elemanlarınca gerçek bilgiye ulaşılmasını engelleyecek yasal ve idari engellerin mevcut olması denetim elemanlarına verilen ücretin yetersizliği [Köprübaşı, 2000: 33] gibi nedenler ülkemizde etkin bir vergi denetiminin yapılmasını engellemektedir. Vergi denetiminin Ankara, İstanbul, İzmir, Adana' da bulunan merkez denetim elemanları tarafından yapılması, diğer illerde defterdara bağlı vergi kontrol memurları dışında merkez denetim elemanlarının bulunması hatta birçok vergi idaresi ve mal müdürlüklerinde yoklama memurunun bile olmaması etkin bir vergi denetiminin yapılmasını engellemektedir.

Vergi denetimleri, sürekli eğitimden geçirilen, rotasyona tabi tutulan, konunun uzmanı olan personel tarafından yürütülen bir konuma getirilmelidir. Gerek bu nitelikteki kişiler tarafından vergi denetimlerinin yapılması, gerekse yapılan denetimlerin suratl ve sık olması mükelleflerin daha dürüst beyanlarda bulunmasını sağlayacak, bu ise vergi gelirinin istenilen düzeyde artmasını sağlayacaktır [Karyağdı, 2001: 135].

1.2.2.2.2. Vergi Yönetiminin Personel Yetersizliği

Vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesinde ve vergilerin etkin bir biçimde toplanmasında bu amaç için tahsis edilen personelin nitelik ve nicelik yönünden uygun olması önemlidir. Ancak bu konuda sahip olduğumuz insan kaynağı gerek nitelik gerekse nicelik yönünden yetersizdir.

Vergi gelirlerinin arttırılabilmesi vergi öncesinde ve sonrasında yapılan denetimin etkinliğine bağlıdır. Vergi denetimi vergi incelemesiyle birlikte yoklama çalışmalarını da kapsar (vergi yoklaması; vergi yükümlüsünün belirlenmesiyle, vergi incelemesi, vergi matrahlarının belirlenmesiyle ilgilidir). Etkin bir vergi denetiminde inceleme elemanları kadar, yoklama elamanlarının da gerekli bilgi ve uzmanlık düzeyine sahip olmaları gerekir. Ancak ülkemizde yoklama ile görevlendirilen memurlar hem nitelik hem de nicelik yönünden istenilen düzeyde değildir. Yoklama memurları birçok ilçede elaman yetersizliği nedeniyle başka işlerde çalıştırılmakta bu nedenle yoklamalar zamanında yapılmamaktadır. Yine yoklama memurları tanıdıklarını, akrabalarını da kollayarak yapılan yoklamaların güvenilir olmamalarına da neden olmaktadır. Bu sakıncaların giderilmesi için bu elamanlar hizmet içi eğitime tabi tutulmalı ve doğdukları yerlerde bu görevleri yapmamalarına izin verilmemelidir [Yayman, 1999: 208].

Vergi yönetiminin verim ve başarısı, vergi mevzuatını tam olarak kavrayabilen, yeni gelişmelere uyum sağlayan, vergi konusunda yeterli bir bilgi birikimine sahip olan mükelleflere yol gösteren ve onlarla sağlıklı iletişim kurabilen personele bağlıdır. Bu nedenle seçilen personelin nitelik yönünden uygun olmasına dikkat edilmelidir.

Vergi yönetiminin başarısı, personelin sadece nitelik değil nicelik bakımından da yeterli olmasına bağlıdır. Denetim elamanlarının kadroları incelediğinde hiçbir zaman bu kadroların doldurulmadığı görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi ise denetim elamanlarına meslekte kalmalarını sağlayacak olanakların verilmiş olmasıdır. Yetişmiş denetim elemanlarına gereken olanakların sunulması, bu fırsatların özel sektör tarafından onlara sağlanması, onların özel sektöre geçmelerine neden olmaktadır.

Bir denetim elemanının hazineye yüklediği kişisel külfetin en az 50 kat ek gelir sağladığı, bütçeye yük değil katkı getiren vergi denetim elemanlarının çalışmadan

sadece var oluşlarının bile vergi kaybını azalttığı, göz önüne alınarak personelin gerek özlük gerekse çalışma koşulları en iyi şartlara sahip olabilmeleri sağlanmalıdır [Yayman, 1999: 209].

1.2.2.2.3. Örgüt İçinde Eşgüdüm ve Planlama Yetersizliği

Ülkemizde bölge bazında planlamaya gidilmemesi vergi yönetim ve denetiminde etkinliğin sağlanmasına engel olmaktadır. Çeşitli sebeplerle sağlıklı bir koordinasyon sağlanamadığında merkezden yapılan planlama ve uygulamalar vergi denetimi için yetersiz kalmaktadır.

Teftiş ve hesap uzmanları kurulu; defterdara bağlı vergi kontrol memurları , gelirler genel müdürlüğüne bağlı gelirler kontrolörleri vergi incelemesine yetkili kişidir. Bu denetim elemanlarının tümü maliye bakanlığı memuru olmasına rağmen bunların bağlı olduğu denetim kuruluşları arasında bir eşgüdüm ve işbirliği yoktur. Küçük bir ilçe merkezine inceleme yapmak amacıyla birden fazla denetim elamanının aynı zamanda gönderilmesi değişik denetim elemanlarının aynı zamanda bulunması, daha verimli çalışmalar yapabilecekken hesap uzmanlarının basit işlerle uğraşması plansızlığın ve eşgüdümsüzlüğün çarpıcı örnekleridir. Gelirler genel müdürlüğüyle hesap uzmanları kurulu aynı alanda çalışmaların rağmen bunlar arasında da bir işbirliği yoktur. Hesap uzmanları kurulu çalışma programını gelirler genel müdürlüğü dışında hazırladığı için gelirler genel müdürlüğüne bağlı denetim elemanlarıyla hesap uzmanları arasında bir işbirliği sağlanamamaktadır [Köprübaşı, 2000: 152].

Örgüt içinde eşgüdüm ve planlama yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan vergi kayıplarının en aza indirilebilmesi için önce merkezi denetim birimlerinin görev, yetki ve sorumluluk alanları belirlenmeli ve bunlar arasında bir eşgüdüm sağlanmalıdır. Bütün denetim elemanlarının gelirler yönetimi başkanlığı adı kurulacak örgütte toplanması ve bu örgüt içinde denetim birimlerinin hiyerarşik bir biçimde tek bir birim olarak örgütlenmesi gerçekleştirilmelidir. Bütün bu çalışmalar sonucunda da vergisel olayları

tek tek tespit etmeye yönelik çok eleman ve zaman gerektiren yöntemlerin bırakılarak sorunları daha hızlı ve etkin bir biçimde çözebilen vergi güvenlik müessesesi kurulmalıdır. [Köprübaşı, 2000: 153].

.2.2.2.4. Alt Yapı ve Donanım Eksikliği

Ülkemiz mükellefe etkin hizmet verecek vergi binalarına sahip değildir. Vergi binaları hem nicelik hem niteli yönünden yetersizdir. Mükellef sayısındaki artışa paralel olarak bina sayısında bir artış olmaması özellikle vergi ödeme dönemlerinde büyük sorunlara yol açmaktadır. Bu durum mükellefleri yanı sıra idare personelini de olumsuz yönde etkilemektedir. Kapasitelerinin çok üstünde çalışan vergi daireleri bina yetersizliğinin yarattığı yığılmalar nedeniyle daha da verimsiz çalışma ortamlarına itilmektedir. Bu nedenle vergi dairelerine gereken önem verilerek bu olumsuzlukların bir an önce giderilmesi sağlanmalıdır. Ülkemizdeki vergi daireleri donanım açısından da yetersizdir. Gelişmiş birçok ülkede vergiler bilgisayar aracılığıyla yürütülürken bizde, vergi dairelerinin çoğu bilgisayar donanımına sahip değildir. Sahip olanlarda bilgisayarı sadece tarh, tahakkuk tahsilat işlemlerinde bir daktilo gibi kullanmaktadır [Attaroğlu, 1999: 94].

Ekonomik gelişmeye paralel olarak büyüyen işletmeler işlevlerini bilgisayar yardımıyla yükseltmeye başlamışlardır. Bu işletmeleri denetleyecek vergi daireleri ise bu gelişme dinamizmini yakalayamamıştır. Bilgisayar desteği olmaksızın işletme denetimini yapılması imkansız hale geldiği halde vergi daireleri hala ihtiyaca cevap verecek bilgisayar donanımına kavuşturulamamıştır [Attaroğlu, 1999: 94]. İşsizliğe yol açacağı düşüncesi de özellikle gelişmemiş olan ülkelerde vergilendirme alanında bilgisayar kullanımı engellenmektedir. Oysa bilgisayarlar tarafından daha kısa sürede ve doğru olarak yapılacak olan işlemlerin insanlar tarafında daha uzun zamanda ve hatalı olarak yapılması birçok sorunu beraberinde getireceği gibi vergi yönetiminden de istenilen etkinliğin sağlanmasını engellemektedir.

Ülkemizdeki vergi daireleri gerekli bilgisayar donanımına sahip değildir. Sahip olanlarda bunlardan etkin bir şekilde yararlanmamaktadır. Vergilendirme alanında karşılaşılan birçok sorunun daha kısa süre içinde çözümünü sağlayacak olan bilgisayarlardan vergi dairelerinin yeterli ölçüde yararlanmaları sağlanmalı ve vergi yönetiminde bulunan personelin bilgisayar konusundaki eksiklikleri giderilmelidir. Vergi dairelerinin bilgisayarı belirli bazı işlemleri yapması için bir daktilo gibi kullanmak yerine mükellefler hakkında tüm bilgileri içerecek, idare ve mükellef arasındaki ilişkinin gelişimine olanak sağlayacak bir yapı oluşturmak için kullanmaları sağlanmalıdır.

1.2.2.3. Vergi Mevzuatından Kaynaklanan Nedenler

Bir ülkede uygulanan vergi sisteminin karmaşık, anlaşılmaz, zor uygulanabilir ve istikrarsız olması o ülkedeki vergi gelirlerinin istenilen seviyede olmasını engelleyecektir. Ülkemizdeki vergi sistemi incelendiğinde vergi gelirlerinin artmasını sağlayacak düzenlemelere gidilmediği görülür. Sürekli yapılan kanun değişiklikleri var olan uygulamalarla birlikte değişikliklerin de beraberinde getirdiği Maliye Bakanlığınca çıkarılan genel tebliğler, mükteza ve iç genelgeler mevcut vergi mevzuatının konusunda uzmanlaşmış kişiler tarafından bile takibini zorlaştırmıştır. Ayrıca yapılan değişikliklerin ekonomik ve sosyal konjonktüre uyum sağlayacak düzenlemeler olmaması, enflasyonda kaynaklanan sorunlarında mevcut olması vergi sistemimizin ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesine neden olmuştur [Köprübaşı, 2000: 41].

Vergi oranlarının yüksekliği, mevzuatın basit ve anlaşılır olmaması, istisna ve muafiyetlerin fazlalığı, mükelleflerin af beklentisi içine girerek vergilerini ödemeyi geciktirmeleri, vergi cezalarının adeta vergisini ödemeyen mükellefi mükafatlandırır konuma getirmesi vergi sistemimizde beklenen etkinliğin sağlanamamasına neden olmaktadır.

1.2.2.3.1. Vergi Oranlarının Yüksekliği

Türk vergi sistemini oluşturan vergiler oran itibarıyla diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizdeki vergi oranlarının oldukça yüksek olduğu görülür. Gelir vergisi tarifeleri ücretlilerde yüzde 15'den başlayıp yüzde 40'lara kadar ulaşırken diğerlerinde yüzde 20'den başlayıp yüzde 45'lere kadar yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de gelir vergisinde artan oranlı tarife usulü benimsenmiştir. Fakat diğer ülkelerde bu tarifeler bu kadar sert değildir. Tarifelerin bu kadar yüksek olması, vergi sistemimizin beyan esasına dayanması ancak beyan esasının etkinliğini sağlayacak belge düzeni ve denetimin olmaması mükelleflerin rahatlıkla vergi kaçırmalarına neden olmaktadır. [Köprübaşı, 2000: 42].

Enflasyon dönemlerinde mükellefler reel olmayan kazançlar elde etmektedir. Kazançlarındaki artış mükelleflerin gelir vergisi tarifesinde bir üst dilim üzerinden vergi ödemelerine neden olmaktadır. Reel geliri artmadığı halde daha çok vergi ödemek zorunda kalan mükellefler ise bu olumsuz durumdan kurtulmak için kazançlarını gizleme yoluna başvururlar. Vergi oranı artıkça mükelleflerin vergi kaçırma isteklerinde de bir artış ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, vergi oranlarının yüksek olması mükelleflerin vergi kaçırma eğilimlerini arttırmaktadır. O halde yapılacak olan vergi oranlarını düşürmektir. Vergi oranlarının ve dilimlerindeki tutarların düşürülmesi kısa vadede vergi gelirlerini azaltacaktır. Fakat bu uygulama orta ve uzun vadede vergi tahsilatını artıracaktır [Kırkulak, 1999: 159].

1.2.2.3.2. Vergi Yasalarının Basit Olmaması ve Sık Sık Değişikliğe Uğraması

Vergi kayıp ve kaçaklarının alt seviyeler çekilebilmesi için vergi mevzuatının ülkenin mali, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek; basit mükelleflerin kolayca anlayabileceği bir yapı içinde düzenlenmesi gerekir. Vergi sistemimize baktığımızda ise sık sık çıkarılan yasalar, tebliğler vs. ile vergi sistemimiz içinden çıkılmaz karmaşık bir hale gelmiştir. Bu konuda uzman olan kişiler bile vergi mevzuatını takip etmekte

zorlanır olmuşlardır. Mükellefler zaten vergiye hoş bakmamakta bir de vergi mevzuatının bu kadar karmaşık olması onların vergiye karşı daha fazla direnç göstermelerine neden olmaktadır. Bu unsurlarda vergi kayıplarını büyük boyutlara ulaştırmaktadır [Köprübaşı, 2000: 43].

Vergi işlemleri mükellefleri bunaltmayacak şekilde yeniden düzenlenmeli, sık sık kanun değişikliğine gidilmemeli, vergi kanunlarının değişikliği anayasa ile güvence altına alınmalı, vergi kanunları mükelleflerin de anlayabileceği şekilde yeniden düzenlenmelidir [Köprübaşı, 2000: 44].

1.2.2.3.3. Vergi Afları

Kamuya ek kaynak yaratmak amacıyla çıkarılan vergi afları ülkemizde bu amacından saparak farklı boyutlara ulaşmıştır. Özellikle seçim dönemlerinde oy kaygısıyla çıkarılan siyasi amaçlı vergi afları devletin büyük ölçüde gelir kaybetmesine neden olmuştur. Sürekli olarak gündeme gelen ve sık sık çıkarılan vergi affı kanunu mükelleflerin kanuni yükümlülüklerini yerine getirmemelerine neden olmuştur.

Türk vergi sisteminde 1960 yılından günümüze kadar vergi affına ilişkin hükümler taşıyan toplam 18 adet kanun çıkarılmıştır. Bu kadar sıklıkla çıkarılan vergi afları yukarıda ifade edildiği gibi mükellefin vergi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmemelerine neden olarak onların faaliyetlerini kayıt dışına itmelerine sebep olmuştur. Vergi aflarının bu kadar sıklıkla çıkarılması mükelleflerin her zaman af beklentisi içinde olmalarına neden olmuş ve vergi kaçırmalarını da teşvik eder duruma getirmiştir.

En son, 27.02.2003 tarihinde 25033 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4811 sayılı vergi barışı kanunu da kamu alacaklarının tahsilatını hızlandırmak ve devlet alacaklarına yapılandırmak amacıyla çıkarılan bir af kanununun niteliğindedir [Boy, 2003: 18].

4811 sayılı Kanun'da mükelleflere tanınan kolaylıklardan yararlanabilmek için yapılması gereken başvuruların süresi (kıymetli maden ve ziynet eşyasıyla ilgili değerlendirme farkının beyanı hariç) 31 Mart 2003 tarihi mesai saati bitiminde tamamlanmış bulunmaktadır [Boy, 2003: 18].

Ülkemizde sık sık vergi affı kanunun çıkartılmakta fakat hükümetler ayla birlikte aldığı kararlarda ağır ceza ve yaptırımlar uygulayamamaktadır. Kuvvetli yaptırımlarla beslenemeyen vergi afları mükelleflerin vergisini zamanında ve tam olarak ödemesine engel olup onları çıkacak yeni bir vergi affını bekler konuma getirmiştir [Yumuşak, 1998: 39].

Çıkarılan aflarda beklenen sonuçlara ulaşılabilmesi devletin af sonrası yoğun vergi denetimleri içinde bulunması, ağır yaptırımlar uygulanmasını, gelir idaresinin etkili ve kapsamlı vergi toplama çalışmaları içinde bulunmasını gerekli kılmıştır.

1.2.2.3.4. Vergi Cezalarının Etkinsizliği

Devlet kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmek için gelir elde etmek zorundadır. Elde etmek istediği bu geliri mükelleflerden her hangi bir yaptırım olmaksızın alması ise çok zordur. Çünkü hiç kümse gelinde bir azaltma meydana getiren vergiyi isteyerek devlete vermemektedir. Dolayısıyla devletin üzerine düşen görevleri yapabilmek için ihtiyacı olan vergiyi toplayabilmesi, mükelleflerin vergiyi ödememeleri durumunda uygulanacak olan cezaların etkinliğine bağlıdır. Vergi sistemimize baktığımızda uygulanan cezalar caydırıcılık özelliğini tamamen yitirmiş olduğunu görürüz. Öyle ki mükellef kendisine tahakkuk ettirilen vergiyi ödemesi durumunda daha karlı bile çıkabilmektedir. Şöyle ki vergi olarak devlete ödeyeceği parayı vermeyip bunu başka yerlerde değerlendirmesi onu daha kazançlı duruma getirmektedir. Sık sık vergi aflarının çıkarılması da mükellefleri cesaretlendirmekte ve onların vergilerini zamanında ve tam olarak ödemelerine engel olmaktadır.

Uzlaşma müessesine sıklıkla başvurulması da vergi kayıplarına neden olmaktadır. 4369 sayılı kanunda yapılan değişiklikle 01.01.1999 tarihinden itibaren vergi cezalarında uzlaşma uygulamaları kaldırılmışken 14.08.1999 tarihli 23786 sayılı resmi gazetede yayımlanan 4444 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, vergi cezalarında uzlaşma müessesinin tekrar uygulanacağı hükmü getirilmiştir. Bu da vergi kayıplarının oluşumuna zemin hazırlamıştır [Sarılı, 2002: 41].

Vergi cezalarının caydırıcı özellikte olması, devletin istediği vergi gelirine ulaşmasını engellemektedir.

1.2.2.3.5. İstisna ve Muafiyetlerin Fazlalığı

Devlet mali, ekonomik, sosyal sebeplerden ötürü alacağı vergi gelirinden kısmen veya tamamen vazgeçebilmektedir. İstisna ve muafiyetler de vazgeçilen vergi alacaklarındandır. Konu yönünden bir kısıtlama anlamına gelen istisna ve mükellefiyet yönünde sınırlama anlamına gelen muafiyetler yasal faaliyetlerdir [Köprübaşı, 2000: 3]. İşletmeler açısından daha az vergi ödeme, devlet açınsındansa istisna miktarı kadar vergi gelirinden vazgeçme anlamına gelen belli başlı istisnalar şunlardır:

- i-** Kooperatiflerde uygulana risturn istisnası
- ii-** Müteferik istisnalar
- iii-** Serbest meslek kazançlarına yönelik uygulanan istisnalar
- iv-** Yabancı elçiliklerde çalışanlara ödenen ücretler

Bunlar gelir ve kurumlar vergisi kanunlarımızda yer alan bazı istisnalardır. KDV kanununda yer alan istisnaların bazıları ise şunlardır:

- i-** Kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kuruluşları ile belediyelere yapılan inşaat taahhüt işlerine ilişki istisna.
- ii-** Konut yapı kooperatiflerine yapılan inşaat taahhüt işlerine ilişkin istisna

- iii- Sosyal ve askeri amaçlı istisnalar
- iv- Transit ve uluslar arası taşımacılık istisnası

Muafiyetler ise ;

- i- Esnaf muafılığı
- ii- Küçük çiftçi vergi muafılığı
- iii- Diplomat muafılığı
- iv- Göçmen ve mülteci muafılığı

Bunlarda Gelir Vergisi Kanununda yer alan muafiyetlerdir

Tablo 7: Kurumlara Ait İndirim ve İstisna Tutarları (Milyar TL)

İstisna/İndirim Tut.	1986	1987	1988	1989
Ristrun Kazançları	52,8	30,2	141,8	235,7
Sanayi Ürünü İhraç	137,5	199,1	659,4	1,533,6
Tarım Ürünleri İhraç	14,8	34,4	25,4	29,0
Turizm İstisnası	7,1	29,6	54,7	69,3
Yatırım İndirimi	99,7	322,7	671,7	1,185,9
Finasman Fonu	12,7	55,3	316,6	121,6
Diğer Dndirimler	268,3	975,9	1404,5	1,286,7
Toplam	592,8	1.672,2	3.274,2	4.481,8

Kaynak: T.M.V., 1997: 65

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere 1986 yılında verilen kurumlar vergisi beyanname bilgilerine göre 593 milyar liradan istisna tutarı 1989 yılında 4.5 trilyon liraya ulaşmıştır. Beyanname bilgilerindeki istisna tutarları, bir önceki yıla göre 1987 yılında % 177, 1988 yılında % 98 ve 1989 yılında da % 36 oranında bir artış göstermiştir [Köprübaşı, 2000: 91]. Kurumlar vergisine tabi olanlara yapılan indirim ve istisnalardan sanayi ürünü ve ihracı, tarım ürünü ihracı, 01.01.1984 yılında, yatırım indirimi de 29.07.1998 tarihinde 4369 sayılı kanun ile kaldırıldı [Köprübaşı, 2000: 91].

Ülkenin ekonomik gerçeklerine uygun olarak kullanıldığı sürece devletin istisna ve muafiyet adı altında vergi gelirlerinden vazgeçmemesi haklı görülebilir. Örneğin yatırımları ülkenin gelişmiş bazı bölgelerine çekmek amacıyla bu tür yerlerde faaliyet gösteren işletmelerin kazançlarının istisna ve muafiyet alanında değerlendirilmesi uygun görülebilir. Ancak sermaye piyasalarını geliştirmek amacıyla buralarda elde edilen ve miktarları büyük boyutlara ulaşan spekülâtif kazançların vergilendirilmemesi, gelir ve kazançların zenginlerin ellerinde bulunması ve bunların vergiden muaf olarak değerlendirilmesi bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir [Köprübaşı, 2000: 24].

İstisna ve muafiyetlerin kötüye kullanılması mükelleflerin istisna ve muafiyetleri aşamayacak şekilde gelirlerini gizlemeleri devletin büyük ölçüde vergi kaybetmesine neden olmaktadır.

1.2.2.4. Kayıt Dışı Ekonomiden Kaynaklanan Nedenler

Ülkemizde karşılaşılan ekonomik sorunların en önemlisi kamuda gelir-gider dengesinin sağlanmaması, enflasyon ve milli gelirin adil bir şekilde dağıtılmamasıdır. Gelir-gider dengesinin sağlanabilmesi için gelirleri arttırıcı harcamaları kısıcı bir tutum içinde olunması gerekmektedir [Kırkulak, 1999: 153]. Ancak ödenmesi gereken borçlar, yapılması gereken yatırımlar vs. gibi sebeplerle kamu harcamalarını kısa ve orta vadede kısmak zordur. O halde bu dengeyi sağlayacak olan koşul gelirlerin arttırılmasıdır. En önemli gelir kaynağı ise vergilerdir. Devletin kamu harcamalarını karşılamak amacıyla egemenlik gücüne dayanarak aldığı mali vasıtaları ifade eden vergiler mükellefin omuzun da bir yüküdür. Kazançlarda meydana getirdiği azaltma nedeniyle hoş bakılmayan vergilerden mükellefler fırsatını bulduğu her an kurtulma yollarını aramaktadır. Bu kaçış ya daha az vergi vermek yada hiç vergi vermemek şeklinde gerçekleşir. İşte, vergi ödemek istememeleri onların kazançlarının bir kısmını yada tamamını kayıt dışına çıkarma eğiliminde bulmalarına neden olmaktadır [Sarılı, 2002: 32].

Vergi sistemimiz beyan esasına dayanmaktadır. Vergilemede adalet ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlayan (herkesin ödeme gücüne göre vergi alınmasını sağladığı için) beyan esasının başarısı ise etkin bir denetim ve belge düzenine bağlıdır. Bunların sağlanması kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkışını hızlandırmaktadır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler sadece iktisadi faktörlerle değil, sosyal psikolojik, siyasi ve ahlaki faktörlerle de iç içedir. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Bu bölümde kayıt dışı ekonomi, kayıt dışı ekonomiye yol açan nedenler, boyutları, kayıt dışı ekonominin yol açtığı vergisel kayıplar incelemeye çalışılacaktır.

1.2.2.4.1. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenler

Kayıt dışı ekonominin nedenlerini kamu sektöründen kaynaklanan nedenler ve Pazar aksaklıklarından kaynaklanan nedenler olarak iki grupta toplamak mümkündür.

1.2.2.4.1.1. Kamu Sektöründen Kaynaklanan Nedenler

Kamunun etkin olmayan ekonomik düzenlemeleri, yanlış uygulanan mali politikalar kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Etkin olmayan bu düzenlemelerin başında istisna ve muafiyetler gelmektedir. İstisna ve muafiyetlerin fazlalığı verginin geniş bir tabana yayılmasını engellemekte kalmamakta aynı zamanda kayıt dışı ekonominin hacminin de büyümesine yol açmaktadır. [Köprübaşı, 2000: 72] Çünkü vergi mükelleflerinin büyük bir kısmı istisna ve muafiyetleri aşmamak için kazançlarını gizleme yoluna başvurmaktadır.

Vergi yönetiminin etkin olmaması, yeterli denetimin yapılamaması; vergi yükünün adil dağılmaması, vergi mevzuatının sade, kolay, anlaşılır olmaması sürekli değiştirme ihtiyacı hissedilmesi vergi oranlarının yüksek olması (örneğin gelir vergisinde ücretlerde % 15 den başlayarak % 40lara diğerlerinde % 20lerden başlayıp % 45lere kadar yükselmektedir) kayıt dışı faaliyetlerin oluşum nedenleridir.

Vergiler, kamu harcamalarının finansmanın da en önemli gelir kaynağıdır. Vergi gelirinin yeterli olmadığı dönemlerde devlet, ortaya çıkan açığı kapatmak için borçlanma ya da emisyonu başvurur. Kamu harcamalarının vergilerle finanse edilmesi enflasyonun düşmesini sağlarken, borçlanmaya başvurulması enflasyonu artırmaktadır. Kayıt dışı ekonominin yoğun bir şekilde yaşadığı ülkelerin ortak sorunu olan enflasyon, artan oranlı gelir vergisi tarifelerinin uyguladığı ülkelerde gelir diliminin kaymasıyla mükelleflerin reel gelirinde bir artış olmasa da daha fazla vergi ödemelerine yol açmaktadır. Öz kaynak yetersizliği ise işletmeleri kredi almaya itmektir. Özellikle enflasyon dönemlerinde kredi almak riskli olduğundan bireyler tefecilere başvurma yolunu seçmekte bu ise fonların kayıt dışına çıkmasına neden olmaktadır [Kırkulak, 1999: 156].

Ülkemizdeki şirketlerinin çoğunun sermaye şirketi ve kooperatif şeklinde örgütlenmiş olması yani kurumsallaşmanın yetersizliği kayıt dışılığın ekonomik sebeplerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsallaşmış şirketlerde özellikle çok ortaklı şirketlerde her ortak gerçek karı ve bu kardan alacakları payları bilmek isteyeceklerdir. Ortaklar şirketi sürekli olarak kontrol altında tutacaklardır. Ortakların güvenini zedeleyecek durumların ortaya çıkması şirket organlarının değişimine yol açtığından bu tür şirketlerde gerçekleşen kar ile defterlere yansıyan kar birbirine yakın olacaktır [Sarılı, 2002: 42]. Ülkemizdeki işletmelerin büyük bir bölümü küçük ve orta ölçekli işletme niteliğindedir. Kayıt dışı ekonomik işlemler ise daha çok şirketleşmiş girişimler ve küçük işletmeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Türk ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hizmet sektörüne dayanmaktadır. Bu sektörlerde belge düzeninin yeterince yerleşmemiş olması ve sektördeki işletmelerin büyük çoğunluğunun küçük ve orta büyüklüklü işletme niteliğinde olması bu sektörlerde kayıt dışı ekonominin boyutlarını arttırmıştır [Kırbaş, 1995: 15].

Vergi kayıplarının önlenmesinde çok önemli bir role sahip olan muhasebecinin mali müşavirlerin görevlerini iyi bir şekilde yapmamaları, vergi ve muhasebeyle çok ilgisi olmayan kişilerin müşavirlik hizmetlerini yapması da kayıt dışılığı arttırmaktadır [Aydemir, 1995: 67].

Toplanan vergilerin kötü harcandığına dair mükelleflerde oluşan kanı, vergi bilincinin henüz yerleşmemiş olması, sık sık çıkarılan vergi afları da kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunu kolaylaştırmaktadır [Sarılı, 2002: 41].

1.2.2.4.1.2. Pazar Aksaklıklarından Kaynaklanan Nedenler

Maliyetleri düşürmek için başvuru alan vergi kaçırma kayıt dışılığın en önemli sebeplerindendir. Birey ya da firmaların ihtiyaçlarını düşük maliyetle gidermesi onların daha fazla gelir elde etmesini sağladığı için kayıt dışı ekonomi cazip hale gelmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlere daha ucuza üretmek ve daha ucuza girdi elde etmek için başvurulduğundan pazarın yapısı bu koşullara imkan sağlıyorsa kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumu kaçınılmaz olacaktır. [Köprübaşı, 2000: 75]

1.2.2.4.2. Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları

Ekonomik ve mali sistemimizin en önemli kısıtlayıcı etkeni olan kayıt dışı ekonominin ülkemizde Gayri Safi Milli Hasılanın % 45'ini teşkil ettiği tahmin edilmektedir [Aslan, 2001: 10]. Kayıt dışı ekonominin bu kadar yüksek oranlara ulaşması birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kayıt dışı ekonominin varlığı ekonomik ve mali politikaların etkin bir şekilde belirlenememesine, firmalar arasında haksız rekabetin oluşmasına yolsuzluklarla etkin bir şekilde mücadele etmesine neden olmaktadır.

Sektörler itibariyle kayıt dışı ekonominin boyutları incelendiğinde kayıt dışılığın en fazla tekstil sektöründe olduğu ortaya çıkmaktadır. Belge düzeninin tam olarak yerleşmiş olması bu sektörün. Kaçakçılık rekoruna sahip olmasına neden olmuştur [Üzülmez, 1997: 27]. Kaçakçılığın yüksek olduğu bir diğer sektör lokanta, otel, tesis işletmelerinin yer aldığı hizmet sektörüdür. Kaçakçılık %60 civarındadır. Bundan sonra sırayı %25'lik oranıyla inşaat, madencilik, mermercilik gibi sektörler almaktadır

[Köprübaşı 2000: 78]. Sektörlere göre oluşan vergi kaçağı oranları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 8: Sektörler İtibariyle Oluşan Vergi Kaçağı

Sektör	Oran
Tekstil (iplik imalinden konfeksiyona)	% 79
Otel, lokanta ve turistik işletmeler	% 60
Özel sağlık işletmeleri	% 48
Özel eğitim ve öğretim işletmeleri	% 37
Taşıma depolama ve haberleşme hizmetleri	% 27
İnşaat sektörü	% 25
Madencilik kireç ve mermercilik	% 25
Kültür ve eğlence hizmetleri	% 22
Gıda ve yem sanayi	% 14
Çeşitli metal ve elektrikli aletler sanayi	% 13
Serbest meslek faaliyetleri	% 11

Kaynak: Köprübaşı, 2000: 77

Yine işportacılar, minibüscüler, futbolcular, taksiciler, götürü usulde vergilendirilmiş olanları faaliyetlerini kayıt altına almak oldukça zordur.

Aşağıdaki tablo ilkeler itibarıyla kayıt dışı ekonominin boyutları ortaya koymaktadır

Tablo 9: Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları (GSMH'ya Yüzdesi)

Ülkeler	Oran %	Ülkeler	Oran %
Nijerya	76	Arjantin	22
Tayland	70	İsveç	20
Mısır	68	Danimarka	19
Filipinler	50	Kanada	16
Meksika	49	Çek Cumhuriyeti	15
Türkiye	45	Fransa	15
Rusya	40	Almanya	14
Malezya	39	Avustralya	13
G.Kore	38	Hollanda	12
Brezilya	29	İngiltere	11
Yunanistan	29	Hong Kong	11
Macaristan	27	Avusturya	10
İtalya	26	ABD	9
İspanya	24	Japonya	8
Belçika	22	İsviçre	8

Kaynak: TİSK, 2000: 40

Tablodan da anlaşılacağı üzere az gelişmiş ülkelerde kayıt dışı ekonomik işlemler gelişmiş ülkelere göre daha fazladır. Bunda bu ülkelerin ekonomik faaliyetlerin tarıma dayanmasını büyük bir önemi vardır.

1.2.2.4.3. Kayıt Dışı Ekonominin Yol Açtığı Vergisel Kayıplar

Maliye Bakanlığınca 1995, 1996, 1997 yılında yaptırılan incelemelerde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Mükelleflerin (incelemeye alınanlar) 723 trilyon 446 milyar 930 milyon 163 bin gelir beyan ettiklerini 82 trilyon 884 milyar 427 milyon 258 bin TL geliri gizledikleri belirlenmiştir. Yapılan inceleme sonuçlarında en fazla vergi kaçığının damga vergisinde olduğu ortaya çıkmıştır. Değerli kağıtlar ile çeşitli resmi işlemlerde mevcut yükümlülükler uygulanması sonucu beyan edilen her yüz TL'lik vergiye

karşılık 317 TL' lik kaçak bulunmaktadır. Veraset ve intikal vergisinde her yüz TL beyana karşılık 118,8 TL olduğu ortaya çıkarılmıştır [Köprübaşı, 2000: 111].

Yapılan inceleme sonuçlarında işadamları ile serbest meslek erbabının beyan ettikleri 100 TL' lik gelire karşılık 130,2 TL'yi ; kurumlar vergisi mükelleflerinin de 42 TL'yi kaçırdığı ortaya konulmuştur. Vergide kaçak beyan oranı her yüz TL'lik beyana karşılık BSMV' de 48.1 , gelir stopajında 37.3 , kurum stopajında da 41.4 olduğu belirlenmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere vergi kaçakçılığı konusunda bir an önce acil önlemler alınmalı bu kayıpları giderme yolları bulunmalıdır [Köprübaşı, 2000: 111]

Vergi gelirini azaltan, vergi yükünün adaletsiz dağılımına neden olan gelir dağılımının bozulmasını sağlayan kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için kayıt dışı ekonomiyi ortaya çıkaran unsurların ortadan kaldırılması gerekir. Bunun için öncelikle bu unsurların tespit edilmesi ya da ortadan kaldırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir.

Ülkemizdeki kayıt dışı ekonominin en önemli nedeni enflasyondur. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomiyle mücadele etmek için önce enflasyonu düşürmeye yönelik tedbirlerin alınması gerekir. Yine vergi oranlarının yüksekliği kayıt dışı ekonomiyi körüklemektedir. Belli bir düzeye kadar olan vergi artış oranları vergi gelirini arttırırken belli bir orandan sonra vergilerin yükseltilmesi vergi tabanını daraltacaktır. Ayrıca vergi oranların yüksekliği istisna ve muafiyetleri de ortaya çıkarmaktadır. Vergi oranı arttıkça vergi istisnaları artmakta istisnalar arttıkça vergi oranları düşürülmemektedir. Bu durumda vergi yükü istisna ve muafiyet dışında bırakılan mükelleflere yüklenmektedir. Yüksek vergi oranları uygulamak yerine oranları düşürerek istisna ve muafiyetleri kaldırmak vergi tabanını genişletecektir [Kırkulak, 1999: 159].

Enflasyon dönemlerinde gerçek olmayan karların vergilendirilmesi mükelleflerin kayıt dışı uygulamalara başvurmasına neden olmaktadır. Enflasyon muhasebesinin uygulanarak gerçek olmayan gelirlerin vergilendirilmemesi kayıt dışı uygulamaları azaltacaktır.

Kayıt dışı ekonominin kayıtlı hale getirilmesi için tüm vatandaşların yapmış oldukları hareketleri takip edebilecek bir sistem oluşturulması gerekir. Bunun için herkese vatandaş numarası verilmesi ve bu numaraları bankada tapuda, noterde vs. her yerde kullanılabilecek şekilde düzenlenmesi gerekir.

1.2.2.5. Muhasebe Uygulamalarından Kaynaklanan Nedenler

Muhasebe kayıtlarında yapılan bilinçli ve bilinçsiz hatalarda vergi kayıplarına yol açabilmektedir.

1.2.2.5.1. Muhasebe Hatalarından Kaynaklanan Kayıplar

Herhangi bir kasıt unsur taşımayan, dikkatsizlik, bilgisizlik, unutkanlık vs. gibi nedenlerle kayıt ve hesaplarda yapılan yanlışlıklara muhasebe hatası denir. Yapılan bu hataları tespit edip ortaya çıkarmak, bunların düzeltmelerini sağlamak, yapılan muhasebe hataları nedeniyle ortaya çıkabilecek vergisel kayıpların önüne geçebilmek vergi incelemesinin başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Denetimciler vergi incelemeleri sırasında rastladıkları düzeltme kaydı bulunmayan büyük ve önemli hataları mutlaka tuttukları tutanakta belirtilen muhasebe hatalarından kaynaklanan matrah farkının vergi hukuku yönünden sonucu ikmalen tarhiyatı gerektirmesidir [VUK. md.29].

Muhasebe kayıtlarında rastlanabilecek bilinçsiz olarak yapılan belli başlı hatalar şunlardı: [MHUD, 1996:124].

i- Matematik Hataları: Genellikle bu tür hatalar hesapların bakiyeleri hesaplanırken yapılan toplama ve çıkarma hataları şeklinde ortaya çıkar. Örneğin genel giderler hesabının borç bakiyesi 110 000 000TL iken 120 000 000TL olarak hesaplanması ve bu

şekilde de kar/zarar hesabına aktarılması gibi. Bu hata dönem kazancının 10.000.000TL eksik hesaplanmasına neden olmuştur. Bu hatanın tespit edilememesi bu kazanç üzerinden ödenecek vergilerinde eksik verilmesine neden olacaktır.

ii- Kayıt Hataları: Belgeleri muhasebeleştirirken kayıtlarda yapılan rakam ve hesap yanlışlıklarına kayıt hataları denir. Örneğin tutarı 5.400.000 TL den satış faturası kayıtlarına 4.500.000 TL olarak aktarılmıştır. Burada yapılan rakam hatası sonucu satış faturası tutarı kayıtlara 900.000 TL eksik geçirilmiş olmaktadır. Yapılan diğer bir kayıt hatası da borç ve alacağın karşılaştırılması şeklinde ortaya çıkar. Örneğin müşteriden alınan 10.000.000 TL senedin kaydı aşağıdaki gibi yapılmıştır.

120 ALICILAR	10.000.000
121 ALACAK SEN.	10.000.000

Bu muhasebe kaydı hatalıdır. Borçlu ve alacaklı taraflar karşılaştırılarak bir kayıt hatası yapılmıştır. Bu kayıt düzeltilirken kayıtlara alınan tutarı iki katı ile ters kayıt düşerek yapılır.böylece hem daha önceki kayıt düzeltilmiş hem de hesapların bakiyeleri doğru hale getirilmiş olur. Yani olması gereken kayıt aşağıdaki gibidir.

121 ALACAK SENETLERİ	20.000.000
120 ALICILAR.	20.000.000

iii- Nakil Hataları: Yevmiye defterlerindeki muhasebe kayıtlarını defteri kebire aktarırken yapılan hatalardır. Örneğin yevmiye defterinde 150.000.000TL olan kaydın defteri kebire 100.000.000 TL olarak aktarılması.

iv- Unutma ve Tekrardan Kaynaklanan Hatalar: İşletmeye ait olup alış, satış gider gibi işlemlerin ilgili döneme kaydedilmemesi veya kayıtlara hiç alınmaması, unutma hatasıdır.

Bir işlemin kayıtlara iki defa kaydedilmesi ise tekrardan kaynaklanan hatalardır. Yukarıda bahsi geçen hatalar muhasebe sürecini herhangi bir safhasında karşımıza çıkabilir burada önemli olan vergi kayıplarına da neden olabilecek bu hataların tespit edilmesi ve tespit edilen bu hatalarında doğru bir biçimde düzeltilmesidir.

1.2.2.5.2. Muhasebe Hilelerinden Kaynaklanan Kayıplar

Vergi kaçırmak, daha az kar dağıtmak, yolsuzlukları gizlemek, kredi ve teşvik almak için işletmenin durumunu daha iyi göstermek amacıyla başvuru bilinciyle kasten yapılan muhasebe hatalarına muhasebe hileleri denir [Irmak ve diğerleri, 2002: 40]. Yukarıda sayılan amaçları gerçekleştirmek amacıyla kayıt ve belgelerin bilerek tarif edilmesidir. Belgeler üzerinde ve kasten yapıldığı için bunların tespit edilip ortaya çıkarılması son derece güçtür [Köprübaşı, 2000: 179].

Muhasebe hilelerinin vergi hukukundaki sonucu kasten vergi kaybına sebebiyet ve kaçakçılık sayılır [VUK md.344]. Ayrıca muhasebe hileleri çoğunlukla vergi suçu raporu yazılmasını da gerektirmektedir.

Vergi kayıplarına sebep olan muhasebe hileleri şu şekillerde karşımıza çıkabilmektedir.

i- Kastî Hatalar

Muhasebe hileleri belli bir amaca yönelik olarak bilerek yapılmaktadır. Dolayısıyla bir kasıt söz konusudur. Ancak kasıt objektif bir unsur değildir. Yapılan yanlışlığın kasta dayanıp dayanmadığını ortaya koymak oldukça zordur. Eğer kastın varlığı ispat edilmiyorsa o yanlışlığı muhasebe hataları olarak kabul etmek gerekir [Köprübaşı, 2000: 179].

ii- Kayıt Dışı İşlemler

Fatura almamak düzenlememek veya mevcut faturayı gizlemek suretiyle yapılan kayıt dışı işlemlerde asıl amaç satış hasılatını gizleyerek vergiyi kaçırmaktır.

[Köprübaşı, 2000: 180].

iii- Kayıtların İşlem Zamanından Önce Veya Sonra Yapılması

İşletme faaliyetlerinin düzenli bir şekilde ve zamanında kaydedilmesi gerekir. İşlemin yapıldığı tarih önemlidir ve kayıtların o tarih itibarıyla yapılması gerekir. İşlemin oluş ve kayıt zamanı farklıdır. Kayıt zamanı kayıtların tutulması için verilen 10 günlük bir süredir [VUK, md.219]. Eğer işlemler gerçekleşme tarihinde değil de bu tarihten önce veya sonra gerçekleşiyorsa bu gizli bir amacın var olduğunu gösterir. Mal stoklarının fazla görülmemesi için yıl sonlarında alınan malların kaydının bilanço gününden sonraya bırakılması bu duruma bir örnektir [MHUD, 1996: 130].

iv- Uydurma Hesaplar

Vergi kaçırmak amacıyla başvuru muhasebe hilelerinde biri de gerçekte var olmayan olaylar olmuş gibi veya ticari bir ilişkide bulunulmadığı halde bulunmuş gibi davranmak suretiyle düzenlemektir. Uydurma hesaplar kayıt dışı ve vergi verilmeden yapılan işlemleri denkleştirmek amacıyla yapılır. Gerçekte faturasız olarak yüksek bedelle satılan bir mal mevhum bir kişiye düşük bir bedelle satılmış gibi fatura edilir. Aradaki hasılat farkı böylece gizlenmiş olur. Yine faturasız olarak alınmış bir malı yüksek bir bedelle alınmış gibi başka biri adına düzenlemek suretiyle maliyetleri şişirmekte başvuru muhasebe hilelerinden biridir [Köprübaşı, 2000: 181].

v- Belge Sahtekarlığı

Vergi denetiminin başarısı etkin bir belge düzenine dayanmaktadır. Mükellefler karlarını gizlemek veya maliyetlerini şişirmek amacıyla gerçekte varolmayan bir işlemi varmış gibi göstermekte ve bunun için de belge düzenlememektedirler. Veya gerçekte varolan bir olayı miktar ve içerik itibariyle düzenledikleri belgelere farklı bir şekilde yansıtmaktadırlar. Sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanan kişi gerçekte yapılmamış bir gideri yapmış gibi göstererek vergi matrahını azaltır ve bu belgede gösterilen KDV'ni haksız yere indirim konusu yapar. Düzenleyen kişi ise gelirini beyan etmeyerek vergi kaybına sebebiyet verir[Köprübaşı, 2000: 181].

vi- Bilanço Maskeleymesi

İşletmenin ekonomik ve mali yapısı hakkında üçüncü kişilere olduğundan farklı bilgi vermek amacına yönelik ve bu kişilerin zararını amaçlayan bir muhasebe hilesidir.

Bilanço maskeleymesinde ya daha fazla kredi alabilmek, kasada şirketin hisse senedinin fiyatının arttırması, kamuoyundaki imajını güçlendirmek amacıyla bilanço güzelleştirilir ki bunu gerçekleştirebilmek için amortisman ayırmamak, gelecek dönem gelirin bu dönem geliri olarak göstermek, şüpheli alacaklara karşılık ayırmamak, birtakım giderleri kanuni defterlere hiç kaydetmemek gibi yollar seçilir ya da vergi ödememek veya daha az vergi ödemek, kar dağıtmamak ya da daha düşük kar dağıtmak ayrılmak isteyen ortaklardan veya ölen ortakların mirasçılarında ortaklık paylarını daha ucuza almak gibi yollar seçilerek bilançonun kötüleştirilmesi sağlanır [Köprübaşı, 2000: 183].

2. TÜRKİYE'DE MUHASEBE DENETİMİ

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Bu sistemde mükellefler gelirlerini beyan etmekte vergi idareleri de bunların doğruluğunu araştırmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de belge ve kayıt düzenine ihtiyaç duymaktadır. Bunu gerçekleştirmek için belge ve kayıt düzenine ihtiyaç duymaktadır. Bunu sağlayacak olan ise muhasebe sistemidir. İyi bir vergi sistemi etkin bir muhasebe denetimiyle başarılı olabilecektir.

Çalışmanın bu bölümünde denetim ,muhasebe denetimi, muhasebe denetiminin türleri, denetim süreci, muhasebe mesleği, genel kabul görmüş muhasebe standartları konuları üzerinde durulacaktır.

2.1. Denetimin Tanımı

İşletmelerin, toplumların ekonomik ve teknolojik gelişimi sonucunda büyük boyutlara ulaşması işletmelerle ilgilenen kişilerin sayılarını ve etkinliklerini artırmıştır. Karar verme durumunda olan yatırımcılar, çalışanlar, devlet, yabancı kaynak sağlayıcıları, danışmanlık kuruluşlarının etkin karar verebilmeleri elde edecekleri güvenilir bilgiye bağlıdır. Güvenilir bilgiye ulaşabilmek ise her zaman kolay olmamaktadır. Karar vericilerin bu bilgiye ulaşırken başvurdukları yollardan biri, bilgilerin bağımsız kişiler tarafından denetlenerek doğrulanmasını sağlamaktır. Bütünlüğü, doğruluğu, tarafsızlığı denetlenip doğrulanmış bilgi artık karar vermek için güvenilir bilgi olarak kabul edilmektedir [Güredin, 1997: 17].

Güvenilir bilgiye ulaşmanın temel koşulu olan denetim, iki büyüklük arasında karşılaştırma yapmak, bunun sonucunu değerlendirmek ve hüküm vermektir. Daha ayrıntılı bir ifadeyle, bir kişinin , kurumun veya yönetim biriminin yapısı, işlerliği ve uğraşlarının önceden saptanmış kıstaslar (yasa, tüzük, yönetmelik vs.) çerçevesinde ölçülmesi, gözlenmesi ve bu kıstaslara göre yanlışlık, tutarsızlık, çelişki veya eksiklik

içerip içermediğinin belirlenmesi için yazılı veya sözlü olarak yapılan bir araştırmadır [Yüzgün, 1984: 20]. Denetim, denetlenen birim içinde mevcut duruma oranla daha iyi ve yararlıyı aramak, denetlenen birimler arasındaki uygulama farklılığını gidermek, uygulamadaki olumsuzlukları ortaya çıkarmak için önemli ve gerekli bir olgudur [Altuğ, 1991: 2].

Etkin bir denetim için ilk aşamada, bilgiler tarafsızca toplanır. Bu aşamada denetçi, denetim faaliyetinde bulunduğu işletmenin finansal tablolarını ve ekonomik faaliyetlerini içeren raporları inceler. İkinci aşamada, birinci aşamada elde ettiği bilgileri önceden belirlenmiş ve genel kabul görmüş ölçütlere göre değerlendirir. Denetçi bu aşamada, fiziki (birim başına insan gücü gibi), manevi (halkla ilişkiler, teşkilata bağlılık vs.), biçimsel (işlemlerde matematiksel doğruluk, yasalara uygunluk gibi), ekonomik (düşük maliyet, yüksek fayda gibi) ölçütlerle karşılaştırma sonucunda denetlenen konuyu yasalara, alınmış kararlara vs. uygun bulup bulmadığına dair bir denetim görüşü oluşturur. Üçüncü aşamada denetçi, ikinci aşamada oluşturduğu denetim görüşünü yazılı şekle dönüştürür ve denetim sonunda ulaştığı sonucu, raporu aracılığıyla ilgili birimlere iletir [Altuğ, 1991: 3].

Sonuç olarak söylenebilir ki; faaliyetin planlanması yürütülmesi ve denetçi bulgularının raporlanmasıyla denetim, kişilerin karar vermesine yardımcı olan bir süreçtir.

2.2. Muhasebe Denetimi

Muhasebe denetimi tanımına geçilmeden önce muhasebe-denetim ilişkisi üzerinde durulacaktır. Böyle bir ilişki aşağıdaki tablo vasıtasıyla daha kolay anlatılabilir.

Tablo 10 : Muhasebe- Denetim İlişkisi

MUHASEBE		DENETİM
Olayların ve İşlemlerin Çözümlemesi		Yönetimin Hazırladığı Finansal Tabloların Elde Edilmesi
Değer Hareketleri İle İlgili Bilgilerin Muhasebe Kayıtlarına Aktarılması ve özetlenmesi		Bu Tablodaki Bildirimler İle İlgili Kanıt Toplama ve Bu Kanıtları Değerlendirme
Finansal Bildirimlerde Bulunması		Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri Açısından Bildirimlerin Dürüstlüğü'nün Saptanması
Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri Işığında Finansal Tabloların Hazırlanması		Denetim Raporunun Müşteriye Takdim Edilmesi
		Bulgularla İlgili Bir Denetim Raporunun Hazırlanması
Finansal Tablolar ve Denetim Raporunun Yıllık Faaliyet Raporu ile Ortaklara Sunulması		

Kaynak: Aktuglu, 1996: 90.

Muhasebe, hesapsal kişiliğin, önce kendisi, sonra da bunlarla ilişkili olanların hak ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla varlık ve sermayelerin, zaman içinde bunlardaki

değer değişimlerine yani masraf, hasılat ve kazançlarına ilişkin hesapları yasalara, kurallara, ilkelere uygun olarak belgeler üzerinden saptayarak hesap adı verilen çift yanlı çizelgelere işleyen, izleyen bunlarla varılan sonuçları çizelge ve raporlarla ortaya koyan, yorumlayan, belgeleme ve araç olma özelliği taşıyan bir bilimdir. Bir başka açıdan, parayla ifade edilebilen işlemlere ait gerçekçi verilerin ilgili kaynaktan toplanmasına, doğrulukların saptanmasına, kaydedilmesine, tasnif edilmesine rapor halinde sunulup analiz edilip yorumlanmasına muhasebe denir [Seviğ, 2002: 40].

İşletmede geçmiş dönemlerde yapılan yanlışlıklar ve eksiklikler muhasebenin tetkik edilmesi ile ortaya çıkarılmaktadır. Bu biçimde elde edilecek bilgiler işletmenin gelecekteki çalışma programına da etki etmekte ve önceden yapılmış yanlışlıklar ileride tekrarlanacak işlemlere örnek olmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi muhasebe işletmede meydana gelen ve rakamlarla ifade edilen olayları ve işlemleri tarih sırasıyla kaydeden bir metottur. Muhasebe sayesinde işletmede olup biten olaylar ayrıntılı bir biçimde defterlere kaydedilmektedir. Defterlere geçirilen olayların çözümlenmesi, açıklanması, nedenlerinin araştırılması da muhasebe sayesinde olmaktadır. Etkin bir muhasebe sayesinde, işletme ilgilileri yani kredi verecek olanlar işletme hakkında sağlıklı bilgi alabilmekte; devlet vergi alacağını rahatlıkla tesbit edebilmekte; işletme ortakları karlarını rahatlıkla görebilmektedir [Elagöz, 1998: 21].

Denetim ise işletmenin elde etmek istediği amaçlara ulaşıp ulaşmadığını ortaya koyan bir metottur. Denetim aracılığıyla işletmede ne yapıldığı nerede bulunduğu, nasıl yapıldığı, gelinen yere kadar nasıl ulaşıldığı ve gidişata göre nereye varılacağı tesbit edilir. Kısaca denetim işletmeyi daha iyiye daha güzele doğru yönetme imkanı sağlar bu özelliği nedeniyle denetim bir değer arttırma ve mükemmelleştirme işlemidir [Aktuğlu, 1996: 7].

Muhasebe metodolojisi ile denetim metodolojisinin amaçları ve yöntemleri arasında önemli farklar vardır. Muhasebe bir ekonomik birime etki eden olayları ve işlemleri esas alır. Bunlar saptandıktan sonra bu işlemler muhasebe kayıtlarına aktarılır, sınıflanır ve özetlenir. Daha sonra da raporlar düzenlenerek ilgililere dağıtılır. Muhasebenin amacı, ilgililerin karar almalarını sağlayacak finansal bilgileri gerçeğe uygun bir

biçimde düzenleyerek sunmaktır. Denetim de ise muhasebe süreci gözden geçirilmekte finansal tabloların gerçeğe uygun olup olmadığı konusunda bir yargıya ulaşılmaktadır. Dolayısıyla denetimde yeni bir bilgi yaratılması söz konusu olmaktan sadece muhasebe süreci sonucunda oluşturulan raporlar kritik bir gözle incelenerek bu raporların değeri arttırılmaktadır [Aktuğlu, 1996: 88].

Muhasebe denetimi, belli bir ekonomik birim veya döneme ait rakamlarla ifade edilebilir bilgilerin önceden tespit edilmiş kıstaslarla uygunluk derecesini belirlemek ve bu konuda bir rapor vermek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan delil toplama ve değerlendirme sürecidir[Gürbüz, 1990: 5]. Yukarda da görüldüğü gibi muhasebe denetimi tanımının içerdiği birtakım özellikler mevcuttur. Bunlar:

i- Ekonomik Bir Birim Veya Döneme Ait Bilgilere Uygulanır: Denetim çalışmaları başlangıcı ve sonu belli olan bir dönemi içerir. Bu süre, üç ya da altı ay olabileceği gibi işletmenin tüm faaliyet dönemini kapsayan bir süreçte olabilir. Ayrıca denetim bir ekonomik birimi kapsar. Bu ekonomik birim bir işletme veya işletmenin bir bölümü veya işletmenin çalışanı olabileceği gibi devlet, ortaklıklar gibi tüzel kişiler de olabilir [Güredin, 1997: 5] .

ii- Bir Karşılaştırma Sürecidir: Denetim, çalışmalarında işletmenin doğru olduğunu iddia ettiği bilgilerle denetçinin bulduğu bilgiler karşılaştırılmaktadır. Denetim yapabilmek için önce rakamlarla ifade edilen bilgileri oluşturmak (bu bilgiler kayıtlar, tablolar, tutarlar vs. olabilir.) ve bu bilgileri belirli kıstaslarla karşılaştırmak gerekir. Söz konusu olan kıstaslar ise genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, rakamlaştırılabilir bilgi ise finansal tablolardır[Gürbüz, 1990: 5].

iii- Kanıt Toplama ve Değerleme Esasına Dayanır: Denetlenen bilgilerin önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini belirlemede denetçi tarafından kullanılan her türlü bilgi, belge ve kayıt denetim delillerini oluşturur. Denetim delilleri denetçinin gözlemleri, denetlenen işletmenin personeli gibi unsurlar olabilir. Denetim çalışmalarında denetçiler, belli bir görüşe ulaşabilmek için yeterli sayıda ve kalitede kanıt toplamak zorundadır [Güredin, 1997: 6].

iv- Konusunda Uzman ve Bağımsız Kişilerce Yürütülür: Denetim çalışmalarını gerçekleştirecek kimse yeterli bilgi ve deneyime sahip olmalı, rakamlarla ifade edilebilecek bilgileri ve bunların karşılaştırılacağı kıstasları çok iyi bilmeli, yeterli miktar ve kalitede delil toplayarak belli bir görüşü ortaya koyabilecek bir kapasiteye sahip olmalıdır. Yine, denetçi yaptığı denetim çalışmalarında tarafsızlığını koruyabilmeli ve olaylara objektif yaklaşabilmelidir.

v- Denetim Çalışmaları Sonunda Rapor Düzenlenir: Denetçi, denetim çalışması sonucunda oluşan görüşünü ayrıntılı olarak hazırladığı bir denetim raporu ile işletme ilgililerine bildir. Denetim raporları yazılı olabileceği gibi (mali tabloların denetimi sonucunda oluşan rapor gibi) sözlü (örneğin işletme personeli hakkında düzenlenen denetim raporu gibi) de olabilir [Güredin, 1997: 6].

2.3. Muhasebe Denetiminin Türleri

Muhasebe denetimi ; yapılma amacına, kapsamına, denetimi yapan kimsenin statüsüne, uygulama zamanına göre beş başlık halinde incelenebilir.

2.3.1. Amaçlarına Göre Denetim Türleri

Amaçlarına göre denetim türleri ; mali tablolar denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi, özel amaçlı denetimler olmak üzere dört grupta ele alınabilir.

2.3.1.1. Mali Tablolar Denetimi

Bağımsız denetim veya dış denetim adı da verilen mali tablolar denetiminde amaç, mali tabloların ait oldukları işletmelerin mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını genel kabul

görmüş muhasebe ilkelerine, yasal hükümlere uygun olup olmadığını belirlemektir [Güredin, 1997; 14].

Tamamen bağımsız kişi veya kişiler tarafından mali tablolar denetiminde amaç incelenen mali tablolara güvenilirlik kazandırabilmektir.

Finansal tabloların bir bütün olarak saptanmış ölçütlerle uyum içinde bulunup bulunmadıklarını araştırmak için yapılan mali tablolar denetiminde denetçi, bu tabloları denetlerken söz konusu tabloların değişik guruplarca değişik amaçlar için kullanılacağını göz önünde bulundurur. Bunun için denetim çalışmaları değişik grupların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılır. Mali tabloların denetiminde tek tek hataların ne olduğu ile uğraşılmaz, tek bir görüş oluşturulur ve oluşturulan görüş mantıklı bir güvenilirlik temeline oturtulur [Ataman ve diğerleri, 2001: 19].

2.3.1.2. Uygunluk Denetimi

Usul denetimi de adı verilen uygunluk denetiminde amaç, denetlenen işletme personeli faaliyetlerinin yetkili bir üst makam tarafından konulmuş kurallara uyulup uyulmadığını tespit etmektedir. Kuralları saplayan üst makam işletme içinden olabileceği gibi işletme dışından da olabilir. Bu denetim türüyle en fazla ilgilenen karar birimi işletme yönetimidir. Uygunluk denetiminin sonuçları büyük ölçüde işletme içine raporlandığında bu denetim çalışmaları işletme içindeki denetçiler tarafından da yürütülür. Bazen de işletmenin yasal düzenlemelere uyup uymadıklarını, yasal yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini araştırmak için kamu kuruluşlarının görevlendireceği kişiler uygunluk denetimini yapar [Gürbüz, 1990: 12].

Mali tabloların denetiminde de uygunluk denetiminden yararlanır. İşletmenin mali tabloları düzenlenmeden önce bu denetim yapılmış olur. Yapılmamışsa denetçi önce işletme kayıtlarını inceler, amaç mali tablolardaki bilgilerin doğruluğunu araştırmaktır. Uygunluk denetiminin sonucu, mali tabloların denetiminin yapılmasında büyük ölçüde yardımcı olur [Gürbüz, 1990: 12].

2.3.1.3. Faaliyet Denetimi

İşletmenin örgütsel yapısını, yönetimin başarısını, iş akışlarını, kontrol sistemlerini saptamaya yönelik bir faaliyettir. Performans denetimi denilen bu denetim çalışmalarında işletme faaliyetleri etkinlik ve etkenlik bakımından değerlendirilmekte ve denetim sonucunda yönetime tavsiyelerde bulunmaktadır. Faaliyet denetiminde değerlendirme konusu işletmenin yönetim politikaları ve bu politikaların uygulanmasına ait sayısal sonuçlarıdır. Örneğin işletmenin üretim, satın alma, finansman, pazarlama, personel ile ilgili politikaları ve bu politikaların uygulanmasına ait sonuçlar bu denetim türünün konusunu oluşturur. Değerleme kıstasları ise, subjektiftir. Çünkü etkinlik ve etkinlik kavramları değerlendirme konusu ve şartlarına göre değişmektedir [Güredin, 1997:14].

2.3.1.4. Özel Amaçlı Denetimler

Bir karar birimine belirli bir konu hakkında önerilerde bulunmak, bilgi sağlamak amacıyla bir işletmenin hesaplarını, mali tablolarını, bunların dayandığı belgeleri incelemek için yapılan denetim çalışmalarıdır. Özel amaçlı denetim türünden bazıları şunlardır: [Gürbüz, 1990: 14].

- i-** Kredi açmadan önce yapılan incelemeler,
- ii-** Satın alma, devir, birleşmelerden önce yapılan incelemeler,
- iii-** Hisse senedi, tahvil vs. gibi menkul kıymetler yatırım yapmadan önce yapılan incelemeler,
- iv-** Vergi incelemeleri,
- v-** Mahkemelerce yaptırılan incelemeler,
- vi-** Bir işletmeye ortak olmadan önce yaptırılan incelemeler.

Özel amaçlı denetim sonucunda, denetçi karar birimine topladığı bilgileri ve karar birimine yardımcı olabilecek önerilerini bir rapor halinde karar birimine sunmaktadır

2.3.2 Yapılış Türlerine Göre Denetim Türleri

Yapılış nedenlerine göre denetim çalışmaları, zorunlu denetim ve isteğe bağlı denetim olarak iki grupta ele alınabilir.

2.3.2.1. Zorunlu Denetim

Kanun, yönetmelik ve genelgelerde denetim çalışmalarının ne zaman, nasıl ve kim tarafından yapılacağı belirlenmiştir. Bu denetim çalışmaları yasal bir zorunluluk olarak yapılır. Zorunlu denetimler işletmenin kuruluş biçimi (örneğin A.Ş.' in, KİT ve Kooperatiflerin kanunen denetlenmesi) itibariyle yapılabileceği gibi faaliyet konusu (örneğin banka, sigorta ve kredi kurumlarının kanunen denetimi) itibariyle de yapılabilir [Gürbüz, 1990: 15].

2.3.2.2. İsteğe Bağlı Denetim

Herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın işletmeyle ilgili kişiler tarafından yaptırılan denetim çalışmalarıdır. Bu tür denetimlerde çalışmanın sınırı denetimi yaptıracak kişiler tarafından belirlenir.

2.3.3. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri

Denetim çalışmalarını gerçekleştiren denetçinin, statüsüne göre denetim faaliyetlerini bağımsız denetim, iç denetim ve kamusal denetim olarak sınıflandırabiliriz. Çalışmanın bu kısmında önce denetçi ve bir denetçide bulunması gereken özellikler ele alınacak, daha sonra denetçinin statüsüne göre denetim faaliyetleri açıklanacaktır.

Denetçi, denetim çalışmalarını yürüten, yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip, bağımsız davranabilen, yüksek ahlaki nitelikleri olan ve çalışmalarında yeterli özeni

gösteren kişidir. [Güredin, 1997: 9]. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir denetçide bulunması gereken birtakım özellikler söz konusudur. Bunlar;

i- Denetçi Bağımsız Olmalıdır: Denetçinin, denetim çalışmalarını yaparken tarafsız ve dürüst olması onun bağımsızlığını ifade eder ve bu her denetçide bulunması gereken temel bir özellik olup denetim mesleğinin temelini oluşturur. Etkin bir denetim denetçinin hem özde hem de görünüşte bağımsız olmasının bağlıdır. Denetçinin tarafsızlığı konusunda şüphe uyandıracak tutum ve davranışlar içine girmesi denetim çalışmalarının etkinliğini azaltacaktır [Gürbüz, 1990: 16].

ii- Denetçi Mesleki Bilgi ve Tecrübeye Sahip Olmalıdır: İyi bir denetçi, denetim mesleğinin gerektirdiği bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Denetçi, muhasebe, denetim, ekonomi, işletme, hukuk konularında yeterli bilgi durumunda olup bu konuları denetim çalışmalarında rahatlıkla kullanabilmelidir. Özellikle kayıt ve belgeleri inceleme, denetim kanıtlarını toplama ve değerlendirme konusunda denetçinin uzmanlaşmış olması gerekir.

iii- Mesleki Özen: Denetçi, denetim çalışmalarını denetim standartlarına uygun olarak yapmalıdır. Denetim faaliyetlerini planlarken, kanıt toplarken ve bu kanıtları incelerken, çalışma kağıtlarını hazırlarken ve rapor sunarken gereken özen ve titizliği göstermelidir.

iv- Denetçi Kişilikli ve Ahlaklı Olmalıdır: İyi bir denetici ; yapıcı, sorumluluk sahibi, esnek ve analitik zihin yapısına sahip, muhakeme yeteneği olan, yenilikçi olma özelliklerinin yanı sıra; idealist, dürüst, sır saklayan, güvenilir bir kişi olmalıdır. İnsanlarla iyi ilişkiler kurabilmeli ve bu ilişkileri ölçülü bir biçimde sürdürebilmelidir [Gürbüz, 1990: 19].

Denetçinin statüsüne göre denetim çalışmaları şu başlıklar altında incelenebilir.

2.3.3.1. Bağımsız Denetim

Denetlenen işletmeden bağımsız bir denetçi tarafından yapılan denetim çalışmalarıdır. Daha çok mali tabloların denetimiyle ilgilenen bağımsız denetçiler işletme ve yönetimi ile işletme ilgilileri arasında bir köprü görevini üstlenirler bu yüzden de toplumda önemli bir yere ve sorumluluğa sahiptirler [Bozkurt, 1999: 31].

2.3.3.2. İç Denetim

İşletmenin çalışanı olan iç denetçiler tarafından yürütülen denetim çalışmalarıdır. İşletme yönetiminin istekleri doğrultusunda denetim hizmetinde bulunan iç denetçiler denetim çalışmalarını yürütürken şu faaliyetlerde bulunurlar [Güredin, 1997: 10].

- i- Yapılan faaliyetlerin tepe yönetimi tarafından belirlenmiş politika ve prosedürlere uygunluğunu araştırmak,
- ii- İşletmede yürütülen faaliyetlerin etkinliği konusunda bir görüş oluşturmak,
- iii- İşletme varlıklarının korunup korunmadığını araştırmak,
- iv- Tepe yönetiminin istediği özel araştırmaları yapmak,
- v- Faaliyetlerle ilgili gerekli iyileştirme önlemlerini yönetime tavsiye etmek.

İç denetçiler bağlı buldukları işletmelerde uygunluk ve faaliyet denetimi yaparlar. Denetim çalışmaları sonucunda edindikleri bilgileri ve önerilerini rapor olarak yönetime sunarlar. Her ne kadar iç denetçiler işletmenin bir çalışanı olsalar da faaliyetlerini yerine getirirken bağımsızdırlar.

2.3.3.3. Kamu Denetimi

Kamusal düzenin sağlanması ve kamu haklarının korunması amacıyla kamu kuruluşlarının kendi elamanlarına yaptırdıkları denetimdir. Bu tür denetimler yasal hükümlere bağlı olarak bakanlık ve diğer kamu örgütlerine bağlı denetim elemanlarına (müfettiş, uzman, kontrolör, murakıp) yaptırılır. Vergi denetimi, iş güvenliği denetimi,

banka ve sigorta şirketlerinin denetimi [Gürbüz, 1990: 17] kamu denetimine örnek verilebilir.

2.3.4. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri

Uygulama zamanına göre denetim türleri, devamlı (sürekli), ara ve son (nihai) denetim olarak üç grupta incelenebilir.

2.3.4.1. Devamlı Denetim

İç denetçiler tarafından yürütülen bu denetim çalışmaları, işletmenin her türlü kayıtları ile muhasebe çalışmalarının tümünü kapsar. Devamlı denetimde işletme yıl boyunca denetime tabi tutularak, işletmenin kayıtları ve muhasebe çalışmaları sürekli incelenir ve gerekli düzeltmeler yapılır.

2.3.4.2. Ara Denetim

Üç aylık, altı aylık gibi hesap döneminin belirli zamanlarında yapılan denetim çalışmalarıdır. Özel amaçlı denetim çalışmaları ara denetim olarak ele alınabilir.

2.3.4.3. Son Denetim

Nihai denetim veya tam denetim de denilen son denetim çalışmaları hesap dönemi kapandıktan sonra yapılır. Denetim çalışmaları faaliyet dönemi içinde yapılırsa bile son denetim hesap döneminin kapanmasından sonra gerçekleştirilir.

2.3.5. Kapsamına Göre Denetim Türleri

Denetim çalışmaları kapsamına göre özel denetim ve genel denetim olarak iki grupta ele alınabilir.

2.3.5.1. Genel Denetim

Denetçi tarafından yürütülen denetim çalışması işletmenin her türlü işlemlerini, kayıtlarını ve muhasebe çalışmalarının tümünü kapsıyorsa buna genel denetim denir. Mali tabloların denetimi genel denetime örnek olarak verilebilir. Bu denetim çalışmalarında işletmenin mali durumunu yansıtan bilgilerin doğruluğu araştırılır.

2.3.5.2. Özel Denetim

Denetim çalışmaları bir kanaat oluşturmak amacıyla muhasebenin belli konusunda yapılıyorsa buna özel denetim denir. Maliyetlerin incelenmesi özel denetime örnek olarak verilebilir. Denetlenen konu itibarıyla özel ve genel denetim birbirinden ayrılmaktadır. Özel denetimde incelenecek konu sınırlandırılmış olsa bile denetim çalışmaları genişletilebilmektedir yani özel denetimde de tüm muhasebe kayıtları gerektiğinde incelenebilmektedir. Örneğin dönem karının incelenmesinde denetici tüm muhasebe çalışmalarını denetlemektedir [Gürbüz, 1990: 15].

2.4. Denetim Süreci

Denetim süreci, denetçinin denetim yapılacak işletmeyi kabul etmesiyle başlar denetim raporunu ilgili karar birimine vermesiyle sona erer; Denetim sürecinin ilk aşamasında denetçi, denetim için başvuran işletmeyi tanıma yoluna gider. Bunun için işletmenin geçmişini, çeşitli kurumlarla olan ilişkilerini, sektördeki durumunu araştırır. Mali tabloları inceleyerek işletmenin mali durumu ve faaliyet sonuçları hakkında bilgi

edinmeye çalışır. Denetçi edindiği bu bilgiler sonucunda işletmeyi denetleyip denetlemeyeceğine karar verir. Eğer denetlemeyi kabul ederse sözleşme niteliğinde olan bir mektubu işletmeye gönderir. İşletme anlaşma mektubunu imzalayıp bir kopyasını denetçiye gönderirse denetim fiilen başlamış olur [Güredin, 1997: 70].

İkinci aşamada, işletme ile denetçi arasında denetim anlaşması yapıldıktan sonra denetçi yapacağı çalışması için bir plan hazırlar. Etkin bir plan hazırlanabilmesi denetçinin işletmeyi yeterli bir biçimde tanımaya bağlıdır. Bunun için denetçi, bu aşamada işletmenin yapısı (örgüt yapısı, özkaynak yapısı, stok değerlendirme prosedürü, pazarlama, dağıtım kuralları vs.) bulunduğu sektör, yasal yükümlülükleri (işletmenin yasalar karşısındaki yapısı, genel kurul ve yönetim kurulu toplantılarında alınan kararlar, üçüncü kişilerle yaptığı anlaşmalar) hakkında ayrıntılı bilgiler toplar [Güredin, 1997: 79].

Denetim planlaması aşamasında denetçiler katlanacakları riski belirlemek durumundadırlar. Mali tablolar hakkında doğru bir görüş ortaya çıkarmak amacıyla olan denetçiler, sundukları görüşün yanlış olması durumunda mali tablolarla yakında n ilgilenen kişilerin yanlış kararlar vermesine neden olacaklarından denetçiler çalışmalarında her zaman bir riskle karşı karşıya kalırlar. Önemli hata ve düzensizliklerden etkilenmiş olan bir mali tablo hakkında istemeden olumlu görüş verme olasılığı olan denetim riskinin bütünüyle ortadan kaldırılması imkansızdır. Dolayısıyla denetçiden beklenen denetim riskini tamamen ortadan kaldırmak değil, bu riski mümkün olduğunca en aza indirmektir [Bozkurt, 1999: 105].

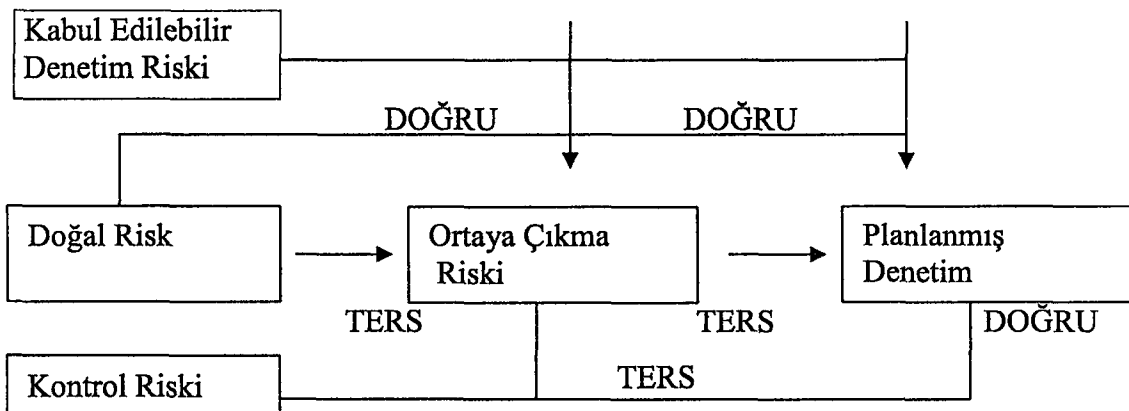
Denetçiler, doğal risk (denetçinin kontrolü dışında gerçekleştiği için denetçinin kendi iradesiyle değiştiremeyeceği ya da ortadan kaldıramayacağı risk unsurudur. Bu riskin değerlendirilmesinde işletmedeki iç kontrol yapısı ile ilgili politika ve prosedürlerin etkisi dikkate alınmamaktadır. İşletmenin yapısı, yönetimin dürüstlüğü, denetimin ilk olması, işletmenin eğilimi, personeldeki sürekli değişim vs. gibi unsurlar doğal risk düzeyini etkileyebilmektedir), kontrol riski (işletmenin iç kontrol yapısının etkinliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan kontrol riski işletmenin iç kontrol yapısıyla ilgili olarak oluşturduğu politika ve prosedürlerin önemli hataları önleyememe ve ortaya

çıkaramama riskidir. İşletmede etkin bir iç kontrol yapısının oluşturulmaması kontrol riskini artırmaktadır. İç kontrol sisteminin kurulması ve yürütülmesi tamamen işletmenin sorumluluğunda olduğundan denetçi kontrol riski üzerinde etkili olamamaktadır), ortaya çıkma riskini (bu risk düzeyinin belirlenmesinde denetçi etkili olabilmektedir. Ortaya çıkma riski, denetçinin mali tablolarda bulunan önemli bir hatayı bulmada başarısız olması olasılığıdır) oluşturan denetim riskiyle karşı karşıyadır [Bozkurt, 1999: 109] .

Denetçinin denetim çalışmalarında kabul edebileceği bir risk vardır. Bu risk doğal, kontrol ve ortaya çıkma riskinin çarpımına eşittir. Bu risklerin birinde meydana gelebilecek bir değişme diğerlerini etkileyebilmekte ve denetçinin denetim yaklaşımının değişmesine neden olabilmektedir. Denetçi genelde düşük denetim riskini kabul etmektedir. Daha yüksek bir denetim riski belirlemesi, denetim sonucunda denetçinin olumlu görüş vermesi nedeniyle işletmenin bazı olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir (işletmenin denetim sonrası iflas etmesi gibi). Bu işletme riskidir. İşletme riskini azaltmak için denetçi denetim riskini azaltma yoluna gitmektedir. Bu durum ise zaman ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bu durumda denetçiye düşen görev bütün bu unsurları göz önünde bulundurup en uygun noktayı belirleyerek denetim riskini oluşturmaktır. Denetim planlama aşamasında risk modelinin belirlenmesindeki ana amaç denetçinin görüşüne temel olacak kanıt miktarını belirleyebilmektir. Şekil 1'de risk unsurlarının kanıt miktarıyla olan ilişkisi gösterilmiştir [Bozkurt, 1999: 118]

Şekil 1: Risk Unsurları ve Kanıt Miktarı İlişkisi

Kaynak: Bozkurt, 1999: 118

Yukarıdaki şekilde de görüleceği üzere risk düzeyleri ve kanıt miktarları arasında ters yada doğru orantılı bir ilişki vardır. Bu ilişki şu şekilde ifade edilebilir; kabul edilebilir denetim riski arttıkça planlanmış denetim kanıtları azalır; doğal risk ve kontrol riski arttıkça planlanan kanıt miktarı artar; ortaya çıkma riski arttıkça planlanan kanıt miktarı azalır. Kısaca ifade edecek olursak kabul edilebilir denetim riski ve ortaya çıkma riski planlanan kanıt miktarıyla ters orantılı; doğal risk ve kontrol riski planlanmış denetim kanıtlarıyla doğru orantılı bir ilişki içinde bulunmaktadır [Bozkurt, 1999: 119]

Denetçi etkin bir denetim için neyi, nerede, ne zaman ve kimler yardımı ile yapacağına karar verir ve buna göre denetim çalışmalarını planlar. Bunu yaparken de önce elde etmek istediği kanıtların türünü ve bunları elde etmek için kullanacağı teknikleri belirler.

Denetçinin denetim çalışmalarını sürdürürken denetlediği bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygun olup olmadığını araştırmak amacıyla kullandığı her türlü bilgi, belge ve işlemlere denetim kanıtı denir. Etkin bir denetim için deneticinin yeterli sayıda ve kalitede kanıt toplaması gerekir. Denetçi toplayacağı kanıtların sayısını belirlerken bazı unsurların varlığına dikkat etmelidir. Bu unsurlar; [Güredin, 1997: 109] .

i- Risk: Denetçinin denetlediği işletme ile ilgili risk düzeyi arttıkça toplayacağı kanıt sayısı da artar. Amaç ortaya çıkacak hata veya düzensizlikleri en aza indirmektir.

ii- Önemlilik: Denetçi, denetim çalışmalarını yaparken önemli bir hesap hakkında önemli olmayan bir hesaba göre daha fazla kanıt toplar.

iii- Nitelik: Toplanan kanıtların güvenilirliği arttıkça denetçi daha az sayıda kanıtı ihtiyaç duyar. İşletme içinde resmi belgelerden elde edilen kanıtlar işletme tarafından düzenlenen tablolardan daha güvenilirdir. Yine üçüncü kişilerden elde edilen kanıtlar işletme içinden elde edilen kanıtlardan daha güvenilirdir. Bu nedenle denetçi işletme dışından elde ettiği kanıtların sayısını daha az tutabilir.

iv- Ekonomik Etkenler: Etkin bir denetim için denetçi çalışmalarında fayda-maliyet analizine dikkat etmek durumundadır. Kanıtları makul bir maliyetle ve zamanında toplanmalıdır.

Muhasebe defter ve tabloları, denetçinin yapmış olduğu hesaplamalar, işletme personelinin yazılı ve sözlü ifadeleri, fiziki varlıklar, üçüncü kişilerden elde edilen bilgiler, teyit vs. denetçinin denetlendiği işletmelerden veya üçüncü kişilerden elde ettiği belli başlı delil türleridir.

Denetçi ihtiyaç duyduğu kanıtları toplarken bir takım yöntemlere veya araçlara ihtiyaç duyar. İşte bu araç ve yöntemlere denetim tekniği denir.

2.4.1. Muhasebe Denetiminde Kullanılan Denetim Teknikleri

Bu bölümde muhasebe denetimin de kullanılan Fiziki İnceleme Tekniği, Teyit, Belge İnceleme Tekniği, Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği, Yeniden Hesaplama Tekniği, Derinlemesine Araştırma Tekniği, Soruşturma Tekniği, İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma, Analitik İnceleme Tekniği denetim tekniklerinden bahsedilecektir.

2.4.1.1. Fiziki İnceleme Tekniği

Fiziki inceleme tekniğinde, işletmede var olduğu iddi edilen fiziki varlıkların gerçekten bulunup bulunmadığı araştırılır. Kasa'nın, maddi duran varlıkların sayımı bu teklikle gerçekleştirilir.

Fiziki inceleme tekniğinde önce incelenecek varlığın gerçekte olup olmadığı araştırılır. Sonra bu varlığın miktarını tespit etmek için sayım yapılır. Sayım yapılırken varlığın kalitesi belirlenir. Denetçi bu aşamada bir uzmandan yardım isteyebilir [Bozkurt, 1999: 65] .

2.4.1.2. Teyit

Doğrulama da adı verilen bu teknikte işletme ile ilgili konularda işletme dışındaki kaynaklara başvurulur. Denetçi, denetlenen işletme ve kendisinden bilgi istenen kimse olmak üzere üç kişi arasında gerçekleştirilen doğrulama tekniği pozitif, negatif ve boş bakiyeli teyit olmak üzere üç biçimde yapılır [Güredin, 1997: 128].

Teyit alınmak istenen kişiye, işletmenin kayıtlarında gözükken bilgi bildirilip bu bilgilerin doğru olup olmadığı sorularak yapılan teyit pozitif teyit, yine teyit alınmak istenen kişiye işletmenin kayıtlarında gözükken bilgi gösterilip bu bilgilerin yanlış olması durumunda yapılması istenen teyit negatif teyit ve üçüncü kişiden konu ile ilgili olarak bildiklerini yazması istenerek yapılan teyit boş bakiyeli teyittir [Güredin, 1999: 129] .

2.4.1.3. Belge İnceleme Tekniği

Muhasebe denetiminde yaygın olarak kullanılan tekniklerden biri olan belgeleme tekniğinde bir kaydın doğru olup olmadığını tespit etmek için kayıtla ilgili belgeler incelenmekte ve ilgili kayıtlarla karşılaştırma yapılmaktadır. Belge inceleme sürecinde önce belgenin sahte olup olmadığı konusunda bir kanaat elde edilmeye çalışılır [Bozkurt, 1997: 70]. İkinci aşamada belgenin denetlenen işletmeye ait olup olmadığı araştırılır. Üçüncü aşamada belgenin içeriğinin işletmenin amaç ve faaliyetlerine uygunluğuna bakılır. Dördüncü aşamada belgenin işletme içi kontrol sisteminin gerektirdiği onay ve imzaları taşıyıp taşımadığı araştırılır ve beşinci aşamada belgenin içeriğinin doğru hesaplara kaydedilip kaydedilmediğine bakılır [Bozkurt, 1997: 70].

2.4.1.4. Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği

Bu teknikte denetçi yapılan hataları bulabilmek için ya belirli sayıda kayıt seçer ve bunları yevmiye defterinden mali tablolara kadar adım adım izler veya mali tablolardan belgelere doğru bir inceleme yapar. Bu teknikte bir tarafta kayıtların iç kontrol

gereklerine ve yasalara uygunluğu gözden geçirilir diğer taraftan da kayıtlarda gözükten tutarların doğru olup olmadığını araştırır [Güredin, 1997: 127].

2.4.1.5. Yeniden Hesaplama Tekniği

Denetçiler, ilgili işletmenin kayıtlarını denetlerken söz konusu kayıtların sadece muhasebe ilklerine uygun olup olmadığını araştırmaz aynı zamanda aritmetik işlemlerinde doğru olup olmadığını araştırmaz aynı zamanda aritmetik işlemlerinde doğru olup olmadığını araştırır. Mali tablolardaki verilerin toplanmasında, cetvel halinde saklanmasında ve özetlenmesinde önemli aritmetik hataların yapılması mali tabloların güvenilirliğini zedeler işte denetçi bu tür hataları ortaya çıkarmak için örnekleme yoluyla seçtiği bazı işlemleri yeniden hesaplama yoluna gider Amortismanların tekrar hesaplanması, maaş bordrolarının toplamı, yevmiye ve defteri kebir toplamlarının alınması, denetlenen yıllık gelir ve giderlerinin o yılın gelir tablosunda doğru olarak gösterilip gösterilemediğinin araştırılması vs. yeniden hesaplama tekniğine örnek olarak gösterilebilir [Bozkurt, 1999: 71].

2.4.1.6. Derinlemesine Araştırma Tekniği

Denetçi, denetim sırasında anormal dalgalanmalar gösteren hesaplar, aşırı büyük veya küçük tutarlı bakiyeler, muhasebe ilkelerine aykırı kayıtlarla karşılaşabilir. Deneyimli denetçi bu durumları derinlemesine inceleyerek olabilecek hata ve yolsuzlukları ortaya çıkarır. Bu tekniğe derinlemesine araştırma tekniği denir. Önemli aktif hesapların alacak bakiyesi vermesi, önemli pasif hesapların borç bakiyesi vermesi, satışlar dururken müşteriler hesabının devamlı artış göstermesi, ortaklar cari hesabının olağandan yüksek tutarlarda olması gibi durumlarda denetçi bu tekniğe başvurur [Bozkurt, 1999: 72].

2.4.1.7. Soruşturma Tekniği

Denetçi, çalışmalarını sırasında çeşitli konularda işletme personeline ve diğer kimselere sorular sorarak cevap alma yoluna gidebilir. Tek başına yeterli olmadığından soruşturma tekniği ile elde edilen kanıtlar diğer kanıtlarla desteklenmelidir.

2.4.1.8. İlgili Hesaplar Arasında İlişki Kurma

Denetçi, birbiriyle ilgili olan hesapların incelemesini karşılıklı olarak yapabilir. Örneğin banka kredilerindeki hareketlerden yola çıkarak faiz giderlerinin düzeylerini inceleyip doğruluklarını test edebilir. Böylece bir hesabı incelerken ilişkide bulunacağı diğer hesapta incelenerek hesaplarda bir hatanın olup olmadığı ortaya çıkarılır. Birbiriyle ilişki içinde bulunan hesaplardan bazıları şunlardır: [Gürbüz, 1990: 111].

Maddi Duran Varlıklar	-Birikmiş Amortismanlar Amortisman Giderleri
Alacaklar	-Şüpheli Alacaklar Şüpheli Alacaklar Karşılığı
Banka Kredileri	-Finansman Giderleri

2.4.1.9 Analitik İnceleme Tekniği

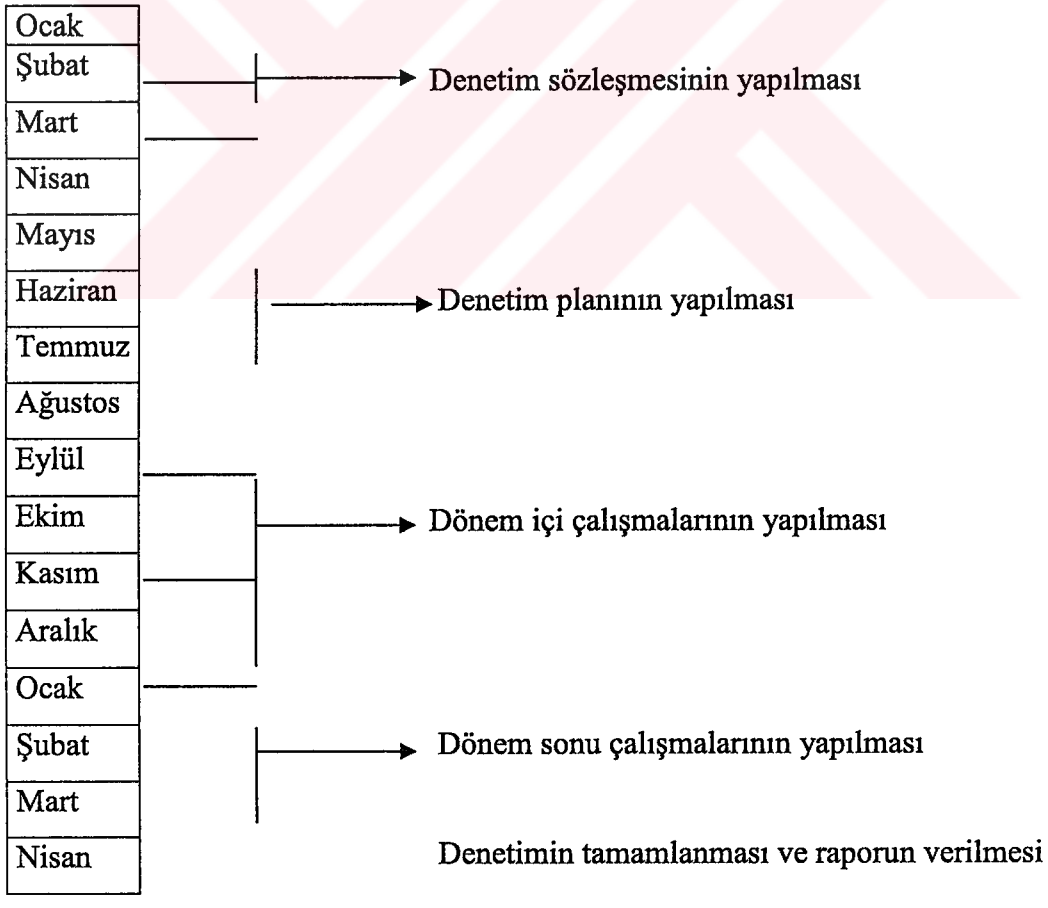
Denetçi, bu teknikte işletmenin kayıtlarında yer alan veriler ile çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler arasında anlamlı ilişkiler kurarak beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakar.

Denetçi denetim çalışmalarında önce kullanacağı delillerin türlerini ve bunları elde etmek için kullanacağı teknikleri belirler. Sonra denetim çalışmalarını ne zaman ve kimler yardımıyla yapacağını tespit eder. İşte denetçinin denetim çalışması ile ilgili olarak vermiş olduğu bu kararların ayrıntılı kararların ayrıntılı dökümüne denetim

programını denir. Denetim çalışmalarının eksiksiz yapılmasına olanak veren, zaman tasarrufu sağlayan, denetim elamanlarının dengeli bir iş bölümü yapabilmelerine olanak veren denetim programlarını, denetçi hazırlarken işgücü ve zaman planlaması yapar.

Denetçi denetim çalışmalarını dönem içinde yapabileceği gibi dönem sonun da yapabilmektedir. Denetim çalışmaları ister dönem içinde ister dönem sonunda yapılsın denetim zamanını belirlerken denetçi bazı faktörleri göz önünde bulundurur. Örneğin denetlediği işletmenin iç kontrol sistemine bakar eğer zayıfsa denetim çalışmalarını dönem kapandıktan sonra yapar, yine denetlediği hesabın özelliğine bakar mesela kasa sayımını mutlaka yıl sonunda yaparken küçük bakiyeli ve çok sayıda olacak hesabı olduğunda bunların incelemesini dönem içinde yapar. Genel olarak hangi çalışmaların hangi dönemde yapılabileceği aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir [Bozkurt, 1999: 189].

Şekil 2: Denetim Çalışmaları Zamanlama Çizelgesi

Kaynak : Bozkurt, 1999: 190

Denetçi, denetim programı hazırlarken denetim çalışmalarında genel olarak personeli de belirler. Bunun için bir denetim ekibi oluşturulur. Bu ekipte görevlendirilecek denetim elamanlarının sayısı, nitelikleri denetlenen karar biriminin türüne, işin niteliğine göre değişir. Genel olarak bir denetim ekibi denetim planlamasını yapan, ekibi kuran, görevleri dağıtan, çıkabilecek sorunlara çözüm bulan 10 yılın üzerinde deneyime sahip olan bağımsız beş denetçi, denetçilere nezaret eden, denetim programlarının yürütülmesini izleyen 5 yılın üzerinde deneyime sahip olan yönetici denetçi; denetçi yardımcılarında sorumlu olan 3 ile 5 yıl arasında deneyime sahip bulunan kıdemli denetçi ve denetçi yardımcılarında oluşur [Bozkurt, 1999: 191].

Denetçinin asıl amacı gerekli sayıda, kalite ve güvenilirlikte kanıt toplayarak denetlenen işletme hakkında bir görüş ortaya koyabilmektir. Müşterinin kabul edilip denetim çalışmasının yapılmasıyla başlayan denetim planının hazırlanıp denetim çalışmalarının yürütülmesiyle devam eden denetim sürecinin son aşamasını denetim raporunun hazırlanması oluşturmaktadır. Denetim raporunda denetçi yapmış olduğu denetim çalışmasını ve bu çalışma hakkında oluşan kanaatlerini yazılı bir biçimde sunarak 3. kişilerin bu çalışma hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Dolayısıyla denetim raporu denetçi ile çıkar gurupları arasında haberleşmeyi sağlayan en önemli araç konumundadır [Gürbüz, 1990: 221].Denetçi denetim raporunu hazırlarken;

i- Mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olup olmadığını belirtmeli,

ii- Muhasebe ilkelerinin geçen dönem ile tutarlı bir biçimde uygulanıp uygulanmadığını belirtmeli,

iii- Mali tablolarla ilgili olarak görüş belirtmelidir. Eğer bir görüş belirtmemişse bunun gerekçelerini de mutlaka belirtmeli,

2.5. Türkiye’de Muhasebe Denetimi

İyi bir vergi sistemi ancak iyi bir muhasebe denetimiyle var olabilir. Dolayısıyla vergi kayıplarının önlenmesi için etkin bir muhasebe denetimine ihtiyaç vardır.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de muhasebe mesleği: muhasebenin vergi ile olan ilişkileri, muhasebede vergi yönünden denetim üzerinde durulacaktır.

2.5.1. Türkiye’ de Muhasebe ve Muhasebe Mesleğinin Önemi

En küçük ekonomik birim olan kişiler bile gelir ve giderlerini analiz etmek ve çıkarılacak sonuca göre karar almak zorundadır. Dolayısıyla tüm insanlar muhasebe mesleğinden yararlanmaktadır [Sevig, 2002: 42].

İşletmelerle ilgili tarafların, işletmeler hakkında bilgi almalarını sağlayan muhasebe fonksiyonunun önemi günümüzde giderek artmıştır. Bilgi gereksinimindeki artış ekonomik, sosyal ve siyasal alanlara yaşanan gelişmelere paralel olarak daha belirgin hale gelmiştir. Bilişim teknolojisindeki gelişmeler değişim sürecini hızlandırırken değişimin etkilerini de arttırmıştır. Elektronik ortamda coğrafi sınırların önemi ortadan kalkmış ve tüm dünya tek bir ülke gibi değerlendirilmeye başlanmıştır. Zaman ve mekanın önemsiz duruma gelmesi diğer alanlar kadar muhasebenin de yeniden değerlendirilmesi gereğini gündeme getirmiştir. Muhasebe uygulamalarının değişim sürecine uygun olarak geliştirilmesi tüm dünyadaki muhasebe uygulamalarının birbiri ile uyumlu hale getirilmesi çabalarını da kapsamaktadır. Küresel pazarlar küresel muhasebe uygulamalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu konuda dünyada bir takım çalışmalar yapılmasına rağmen henüz tatmin edici sonuçlara ulaşılmamıştır. IASC’nin geliştirdiği muhasebe standartları bu açılarından değerlendirilmelidir [Sanlı, 2001: 13].

İşletmelerin ulusal ve uluslar arası pazarlarda aktif rol almaya başlamaları,ölçekleri ne olursa olsun çok sayıda ve ülkenin her yanındaki firmaların yabancı firmalarla işbirliği

içinde bulunmaları mali yapıları ile ilgili olarak vermeleri gereken kararların önemini arttırmış bu gelişmeye bağlı olarak muhasebecilerden beklenen hizmetlerde de değişim gözlenmeye başlanmıştır. Ülke ekonomisinin sürekli kriz ortamında bulunması, yüksek enflasyon, durgunluk hatta stagflasyon nedeniyle işletmelerin öncelikli olarak mali yapılarını düzeltmek zorunda kalmaları mali kaynakları ile ilgili durumu değerlendirmek üzere muhasebeci ve mali müşavirlere ihtiyaç duymalarına neden olmuş bu durumun varlığı muhasebecilerle işletmeleri yakın ilişki içinde bulunmaya zorlamıştır.

İşletmelerde muhasebeci işletmenin önemli bir parçası durumundadır. Örneğin bir firmada muhasebe müdürü muhasebe fonksiyonlarının yönetiminden muhasebe verilerinin işleme ile ilgili yolların seçiminden ve bu verileri sunma yöntemlerini belirlemek görevinden sorumludur [Sevgi, 2002: 42]. Muhasebe mesleği ile uğraşanlar görevlerini mevcut verilerden hareket ederek yapmaktadırlar. Muhasebeciler çalışmalarını kendi sorumlulukları altında tam bir bağımsızlık içinde yürütürler dolayısıyla bu kişiler herhangi bir kişinin istemine göre hareket etmezler ederlerse bağımsızlık özelliğini yitirirler [Gürbüz, 1990: 16].

Muhasebe meslek mensupları müşterilerini korumak ve yeni müşteriler edinebilmek için, bireysel olarak finansal, yönetsel ve vergisel konularda uzmanlaşmalı, bilişim teknolojisi ve gelişmelere uyum sağlamalıdır. Kurumsal olarak mesleki kaliteyi arttırıcı birimler ve standartlar oluşturarak muhasebe mesleği kalite standartları merkezi kurmalı, eğitim çalışmalarına devam edilerek sürekli eğitim projesini mutlaka hayata geçirmeliler yine dünyayı takip etmek ve gelişmelere uyum sağlamak için mutlaka AR-GE birimlerini kurmalıdırlar [Sanlı, 2001: 12].

Muhasebe mesleği mensupları görevlerini ifa ederken hem topluca hem de devlete karşı sorumludurlar. Bu nedenlerle meslek mensubu mevcut düzenlemeler çerçevesinde Milli ve uluslar arası standartlara uygun kayıtlar tutmak ve kayıt sonuçlarını mali raporlar aracılığıyla okunabilir, anlaşılabilir ve gerekirse benzer nitelikteki raporlarla karşılaştırılıp mukayese edilebilir hale getirmekle yükümlüdürler. Bu yüzden de daha önceki açıklamalarda da ifade edildiği üzere, meslek elamanları işverene veya hizmet

sundukları yer ve kişilere bağımlı değildirler. Meslek mensuplarının bağımsız olması yeni bir iş süresinde, bir görüş açıklamada- işletmeden doğrudan veya dolaylı çıkarı olmaması gerekir. Meslek mensupları bir işletmede sürekli ve düzenli olarak önemli miktarlarda ücret alıyorsa, müşteriyle olan ilişkilerinde borç alıp veriyorsa, çeşitli armağanlar alıp hizmet verdiği işletmeye katılıyorsa bağımsızlığı tehlikeye girer [Baş, Özocak, 2001: 201].

Meslek mensupları genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve ilgili mevzuata uygun olarak mükelleflerin defterlerini tutmak, bilanço, kar-zarar tablosu ve beyannameleri ile diğer belgeleri düzenlemek gibi görevleri finansal tablolarda yer alan bilgileri muhasebe standartlarına uygun olarak elde edip bunların gerçeğe uygun bir şekilde sunmak ve bağımsız, tarafsız bir gözle değerlendirirken sonra görüş belirterek rapor hazırlama sorumluluğunu yerine getirmek zorundadır. Bu onların bağımsız Dış Denetim Sorumluluğudur [Coşkun, 1980: 73]. Bu görevlerinin yanında meslek mensupları kamuoyuna açıklama yapma sorumluluğunu da üstlenirler. Bu sorumluluk muhasebecilerin, muhasebenin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarının yürütülmesinde, finansal tabloların sunulmasında toplumun çıkarlarını göz önünde bulundurulmasını dolayısıyla meslek mensuplarının görevlerini yerine getirirken gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranmalarını ifade eder [Köprübaşı, 2000: 169].

Meslek mensupları kendilerinden beklenen etkinlikte ve verimlilikte sosyal sorumluluk anlayışına uygun davranabilmeleri için bağımsız olmaları ve de yasal koruma altında çalışmalarını devam ettirmeleri gerekir. Beklenen etkinlikte çalışabilmeleri için meslek mensuplarına bazı hakların verilmiş olması gerekir. Bu haklardan bazıları şunlardır.

i- Meslek elemanları iş ilişkisi içinde buldukları yerlerde mutlaka yazılı sözleşme yapmalıdır. Bu sözleşme şekil şartlarına uygun olarak hazırlanıp SMMMO veya YMMO'sına gönderilmelidir.

ii- Hizmet sözleşmesi iptal edilmek istendiğinde buna mutlak hukuki bir neden gösterilmeli ve sözleşmenin daha fazla sürdürülemeyeceği ayrıca yazılı bir belge ile kanıtlanmalıdır. Eğer taraflar var olan hizmet sözleşmesinden kendi rızaları ile

vazgeçmişlerse bu durum taraflarca yazılı bir metne bağlanarak bu sözleşmeye son verilmelidir. Ölüm, hastalık gibi hallerle işyerinin kapanması veyahut herhangi bir nedenle gayri faal hale gelmesi durumunda yapılacak işlemlerle başvurulacak yöntemler ağırlıklı olarak meslek odaları tarafından belirlenmektedir.

iii- Melek mensuplarına yapılacak ödemelerin doğrudan hizmetten yararlananlar tarafından verilmesi çoğu kez hukuki sakınca ve bağımlılık yaratmakta dolayısıyla meslek elamanının sosyal sorumluluk anlayışından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Meslek elamanının sundukları hizmet başlangıcından itibaren kesilmesi ve meslek elamanının üretimini bizzat hizmetten yararlandıran değil, ücreti tahsil etme görevi verileden alması sağlanmalıdır [Sevig, 2002: 45].

Bugün yaşanan kamu kaynaklı krizlerin temelinde kaynakların pervazsız bir şekilde kullanılması ve yolsuzluklar yer almaktadır. Bu hastalığın panzehiri ise denetimdir. Bu ise muhasebe mesleğinin ve denetimin önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Dünyada muhasebe mesleği yüzyıllık bir statüye dayanmaktadır. Ülkemizde de muhasebe mesleği 1930'lardan bu yana var olmasına rağmen ancak on üç yıl gibi çok kısa yasal bir geçmişe sahiptir [Sanlı, 2001: 23].

Muhasebe mesleğinin yasallaşması ilişkin çalışmalar maliye bakanlığı tarafından yürütülen ve 13.06.1989 tarih ve 20194 sayılı resmi gazetede yayınlanan 3568 sayılı yasa ile gerçekleşmiştir. 3568 sayılı yasaya göre muhasebe mesleği, serbest muhasebeci, serbest muhasebeci –mali müşavir ve yeminli mali müşavir olmak üzere üç kısma ayrılır. Serbest muhasebeci defter tutan finansal tabloları düzenleyen ve benzeri işleri yapan kişidir; serbest muhasebeci-mali müşavir sistemini kuran, geliştiren mali tablolar hakkında görüş bildiren analiz ve denetim yapan kişi iken YMM ise maliye bakanlığı tarafından çıkarılmış olan yönetmenliğe göre tasdik işlerini yapan ve serbest muhasebeci-mali müşavirlerin yapmış olduğu bütün işleri yapan bireyler [Köprübaşı, 2000: 49].

Maliye bakanlığı, vergi beyannamelerinin SM, SMMM, YMM' ler tarafından imzalanması mecburiyeti getirmeye, bu mecburiyeti beyanname çeşitleri ve

gurupları itibariyle ayrı ayrı uygulamaya; vergi kanunlarında yer alan muafiyet, istisna, zarar mahsubu, yeniden değerlendirme vs. gibi durumlardan yararlanmasını YMM'lerce düzenlenecek tasdik raporu ibraz edilmesi şartına bağlamaya; bu uygulamalara ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkili kılmıştır. Maliye Bakanlığı yayınladığı genel tebliğlerle vergi denetim elemanlarının yetkisine YMM' lere devretme yoluna gitmiştir. Belirli bir tutarı aşan yatırım indiriminde, vakıflarla bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde vergi muafiyetlerinde ve muafiyetinden yararlanmada YMM' lerin yaptığı işlemler bir denetimin yetki devrine örnek alacak konulardır [Köprübaşı, 2000: 50].

3568 sayılı yasa ile muhasebe ve denetim mesleğinin yasal bir statüye bağlanması ülkemizin gelişmesine katkı sağlaması açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak ülkemizde gerek siyasiler gerekse işletmeler muhasebe ve denetim mesleğinden yeterince yararlanamamaktadır. 3568 sayılı yasaya ilişkin birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların kaldırılmasına ilişkin getirilen çözüm önerilerinden bazıları, Meslekle İlgili Odalar ve Odalar Birliği Organlarındaki Meslek ünvanlarına göre ayırım kaldırılmalı, organlarda her ünvandan meslek mensuplarının bulunması şartı yeterli görülmelidir. Danışma Meclisinin ve oda temsilciliklerinin oluşturulamaması Odalar ve Odalar Birliğinin çalışmalarının verimliliğini etkilemektedir. Bu yüzden danışma meclisinin ve oda temsilciliklerinin oluşturulmasını sağlayacak yasal değişikliklerin bir an önce yapılmalıdır [Köprübaşı, 2000: 51].

2.5.2. Muhasebenin Vergiyle Olan İlişkisi

Ülkemizdeki vergi sisteminin beyan esasına dayanması muhasebe ile vergilendirme arasında sıkı bir ilişkinin varlığını zorunlu kılmıştır. Etkin bir muhasebe sisteminin varlığı vergi sisteminin daha sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlayacaktır. Dolayısıyla siyasi iradenin istenilen vergi gelirlerine ulaşması bir nevi muhasebe sisteminin etkinliğine bağlıdır. Çünkü vergi sistemimiz yukarıda da belirttiğimiz gibi beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esasında mükellefler gelirlerini devlete kendileri beyan eder, devlet ise bu gelirler üzerinden vergi alır. Mükellefler tarafından beyan edilen bu

gelirlerin doğruluğun araştırılması ise muhasebe defter ve belgeleri kontrol edilmek suretiyle yapılır. Etkin bir muhasebe sisteminin varlığı yapılan denetimi kolaylaştırması ve zamandan tasarruf sağlaması nedeniyle daha fazla mükellefin denetlemesini sağlar [Elagöz, 1998: 78] .

Sonuç olarak söylenebilir ki çok mükemmel bir vergi sisteminin varlığı hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sistemin iyi işleyen düzenli bir muhasebe sistemiyle de beslenmesi gerekir. Aksi takdirde iyi bir muhasebe sisteminin kurulması denetimi zorlaştıracak bu ise vergi kayıtlarına neden olacaktır [Elagöz, 1998: 79].

2.5.3. Muhasebede Vergi Yönünden Denetim

Günümüz vergiciliği, kişilerin ve mükelleflerin muhasebe ve hesap sistemlerine dayandığı için muhasebenin vergi yönünden denetimini bu yönde ele almak gerekir. Muhasebede vergi yönünden denetim resmi denetim elamanları tarafından yapabileceği gibi işletme içinde uzman olan veya işletme dışından görevlendirilecek bağımsız denetim elamanları tarafından da yapılabilir. Bu denetim yapılırken denetime nerede başlanacağı hangi durumlara öncelik verileceği, denetim sırasında denetlenecek işletmenin özelliklerine dikkat edilmesi gerekir. Uzmanlar vergi yönünden denetim yaparken şöyle bir yol izlerler [Aktuğlu, 1996: 124].

2.5.3.1. Defter Tutma Mükellefiyeti

Mükelleflerin kanunen tutulması gereken defterleri yasaların önerdiği bir biçimde tutmaları gerekir. Bu sorumluluklarını yerine getirmeyen mükellefin beyanı, vergi matrahına esas alınmaktadır. Bu nedenle de önce mükelleflerin bu görevlerine uygun bir şekilde yerine getirip getirilmedikleri araştırılır.

2.5.3.2. Kayıt Düzeni

Deneticiler mükelleflerin defter tutma ile ilgili mükellefiyetini yerine getirip getirmediğini araştırdıktan sonra kayıt düzenlerini VUK da ki kayıt düzeni hakkındaki hükümlere uygun olup olmadığına bakar. Bu işlemleri tamamladıktan sonra da kayıt nizamındaki hesapların incelenmesine geçer [Aktuğlu, 1996: 125].

2.5.3.3. Hesapların incelenmesi

Vergi yönünden muhasebe denetiminde hesapların durumu incelenirken önce sonuç hesaplarından başlanmakta, sonra hem varlık hem de sonuç niteliğindeki hesaplara geçilmekte daha sonrada varlık-alacak ve borç hesapları denetlenmektedir [Köprübaşı, 2000: 124].

1- Sonuç Hesapları

a-) Kar ve Zarar Hesabı

b-) Giderler

ba-) Özel Giderler

bb-) Özel Giderleri İşletmeye Aktarma

bc-) Vergi Yönünden İşletmeyle İlgili Sayılmayan Giderler

bd-) Döneme Ait Olmayan Giderler

be-) Giderlerin Aktifleştirilmesi

bg-)Giderlerin Yükseltilmesi

bh-) Giderlerin Gizlenmesi

c-) Hasılat

ca-) Hasılatın Gizlenmesi

cb-) Hasılatın tam Olarak Gösterilmemesi

cc-) İlgili Gösterilmeyen Hasılat

cd-) Satış Yolsuzlukları

ce-) Fevkalade Hasılatı Gizleme

2- Varlık Hesapları

a-) Döner Varlık Hesapları

- aa-) Kasa
- ab-) Bankalar
- ac-) Alacaklar
- ad-) Şüpheli Alacaklar
- ae-) Stoklar
- af-) Hisse Senedi ve Tahviller

b-) Duran Varlık Hesapları

- ba-) Maddesel Duran Varlık
- bb-) Maddesel Olmayan Duran Varlık
- bc-) İlişkiler

3- Kaynaklar

- a-) Yabancı Kaynaklar
- b-) Öz Kaynaklar

Denetçinin hesapları ayrıntılı bir biçimde incelenmesi muhasebenin vergi yönünden denetiminin bir gereğidir. Verginin konusu daha çok işletme sonuçları olduğundan denetime sonuç hesaplarından başlamaktadır. Daha sonra varlık hesapları ve borçlar incelenerek muhasebedeki vergi yönünden denetim gerçekleştirilmektedir.

3. TÜRKİYE'DE VERGİ KAYIP VE KAÇAKLARININ ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİ, VERGİ MEVZUATI VE VERGİ YÖNETİMİNDE ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

Türkiye'de büyük boyutlara ulaşan vergi kayıp ve kaçakçılığının önlenmesinde en önemli rolü vergi yönetimi, denetim mekanizmaları vergi yönetimi ve mevzuatı düzenleyen, uygulayan kişiler üstlenmektedir. Bugün ülkemize bakıldığında vergi yönetiminin etkin olmadığı, denetim mekanizmalarının iyi işlemediği, mevzuatın zor ve karmaşık olduğu görülür. Bu yüzden çalışmanın bu bölümü bu konuda alınması gereken önlemler üzerine ayrılmıştır. Bu bölümde, vergi kayıplarının önlenmesi için önce muhasebe denetiminde neler yapılabilir, buna yönelik önlemler ne olabilir bunun üzerinde durulacaktır. Daha sonra da vergi yönetiminde ve mevzuatta vergi kayıplarını önlemeye yönelik önlemler ele alınacaktır.

3.1. Muhasebe Denetimi Alanında Yapılması Gerekenler

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esasının etkin bir şekilde yerine getirilmesi mükelleflerin beyanlarının doğru bir şekilde tespit edilmesine bağlıdır. Vergi yönetimi bu sorumluluğunu yerine getirirken etkin bir şekilde düzenlenmiş belgelere ve kayıt sistemine ihtiyaç duyacaktır. Bu ihtiyacı karşılayacak olan da muhasebe sistemidir.

Siyasi iradenin amaçladığı vergi gelirlerine ulaşması, ancak iyi bir vergi denetiminin muhasebe denetimiyle birleşmesi durumunda gerçekleşecektir.

Çalışmanın bu bölümünde vergi kayıplarını önleyebilmek için muhasebe denetiminde alınması gereken önlemler üzerinde durulacaktır.

3.1.1 Enflasyon Muhasebesi Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Enflasyon, önlemler alınmadığı, ayarlamalar yapılmadığı hallerde kaynak dağılımını, gelir bölüşümünü ve istikrarı bozan ekonomik bir olgudur [Batirel, 1995: 24]. İşletmeleri ve işletme içinde yer alan varlıkları farklı şekillerde etkileyen enflasyon; işletmelerin uygun olmayan finansman kaynakları kullanmalarına, ağır faiz yükü altına girmelerine, fon yetersizliği nedeniyle üretimlerinin daralmalarına yol açmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin mali tabloları enflasyondan olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu olumsuzluğu giderebilmek için mali tabloları enflasyondan arındırıcı düzenlemelerin yapılması gerekir. İşletmeler mali tablolarını paranın satın alma gücünün değişmeyeceği varsayımına göre hazırlarlar. Oysa fiyat hareketlerinin istikrarlı olmadığı dönemlerde paranın satın alma gücünde meydana gelen değişiklikler finansal tabloların güvenilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu şekliyle muhasebe verileri, mali tablolar sadece vergi hukukuna hizmet eden bir belge niteliği kazanmakta ve fiyat hareketleri dikkate alınmadan yapılan finansal tablolar işletme faaliyetleri hakkında, ilgililerde yanlış izlenimler bırakmakta ve onların yanlış kararlar vermesine yol açmaktadır. Fiyat hareketleri dikkate alınarak finansal tablolar düzenlenmediğinde işletme reel olarak elde edemediği karlar üzerinden de vergi vermek ve daha fazla kar dağıtmak zorunda kalmaktadır. Bütün bunlar ise işletmeleri likitide sıkıntısı içine sokmaktadır. İşte bu duruma meydan vermemek için enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkisini giderici önlemler alınması gerekir [Zaloğlu, 2002: 171].

Ülkemizde ortaya çıkan vergi kayıplarının oluşumunun önlenmesi için enflasyon muhasebesi uygulamalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Enflasyon muhasebesi, enflasyonun muhasebenin temel kavramlarından, para ile ölçme kavramının uygulanması esasında, muhasebeleştirme ve raporlamada ortaya çıkardığı olumsuz etkileri gidermeye yönelik sistematik muhasebe işlemleri bütünüdür [Aslan, 1997: 10]. Türkiye’de enflasyon muhasebesi tam anlamıyla uygulanmamakla birlikte enflasyon muhasebesiyle ilgili olarak kısmi nitelikte geçici uygulamalar mevcuttur.

Vergi sistemimizde enflasyona karşı oluşturulan bu uygulamalar ise şunlardır. Yeniden değerlendirme (V.U.K. mükerrer md. 298), hızlandırılmış Amortisman (veya azalan bakiyeler yöntemi V.U.K. mükerrer md. 315), alacak ve borç senetlerinin reeskontu (V.U.K. md. 281), Finansman Fonu (V.U.K. mükerrer md. 8) dur [Zaloğlu, 2002: 172].

Vergi sistemimizde enflasyon dolayısıyla oluşturulan müesseselerin başında yeniden değerlendirme sistemi gelmektedir. Yeniden değerlendirme sisteminin amacı, enflasyonun para değerinde meydana getirdiği aşınma nedeniyle firmaların bünyesinde oluşacak fiktif karları ortadan kaldırmaktadır [Tarakçı, 1994: 54].

Bu temel amacın yanı sıra işletmelerin üretim kapasitelerinin korunmasını sağlamak, onların finansman sorunlarına çözüm getirerek, sağlıklı ve ekonomik bir yapıya kavuşmasını sağlamak yine mali tablolara güvenilirlik kazandırarak işletmeye ilgi duyanlara mali tablolar aracılığıyla işletmenin gerçek ekonomik ve mali gücü hakkında bilgi vermek, işletmenin mali bünyesinde sağlamak gibi fonksiyonları da yerine getirmektedir. Yeniden değerlendirme fiyat artışlarının fazla olduğu dönemlerde özellikle Kurumlar Vergisi'ne tabi işlemler açısından vergi yükünü azaltan bir sistem olduğundan teşvik aracı niteliği taşır. Kendilerine yeniden değerlendirme hakkı tanınan işletmeler (bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri olan tüm işletmeler yeniden değerlendirme yapma imkanına sahiptirler) [Tarakçı, 1994: 130]. Yeniden değerlendirme yapıp yapmama konusunda serbestlerken 01.01.1994 tarihinde yürürlüğe giren Tek Düzen Muhasebe Sistemiyle işletmelere yeniden değerlendirme yapma zorunluluğu getirilmiştir.

Yeniden değerlendirme sistemindeki asıl amaç yukarıda da belirtildiği gibi firmaların bünyelerinde oluşacak fiktif karları ortadan kaldırmaktadır. Ancak bu durum sadece amortisman tabi iktisadi kıymetler üzerindeki fiktif kar artışlarının vergi dışı bırakılması ile sınırlandırılmıştır. Yani yeniden değerlemeye tabi olacak unsurlar işletmenin, bilançolarında gösterilmiş olan amortisman tabi varlık kalemlerinden (binalar, araziler ve arsalar, makineler ve tesisatlar, taşıtlar, demirbaşlardan) ibarettir. Oysa bir kurumda enflasyondan etkilenen aktif kıymetler sadece amortisman tabi

iktisadi değerler değildir. Bunlar dışındaki kalemlerde de enflasyon nedeniyle değeri dışen para cinsiyle ifade edildiği için enflasyondan etkilenmektedir [Tarakçı, 1993: 54].

Ülkemizde yeniden değerleme yapılırken net değer yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemde, önce duran varlıktaki ve birikmiş amortismandaki değer artışı bulunur. Daha sonra da duran varlıkta ortaya çıkan değer artışından birikmiş amortismanda oluşan değer artışı dışulerek yeniden değerleme artış fonu bulunur. Bulunan bu artış fonu pasifte yeniden değerleme fonu hesabında gösterilir. Bu işlemler yapıldıktan sonra yeniden değerlemeye tabi tutulan iktisadi kıymetin kayıtlı değeri ve birikmiş amortismanı yeniden değerleme oranı kadar yükseltilecek ve bu artırımdan doğan fark yeniden değerleme fonu hesabına aktarılacaktır.

Fiyat hareketlerinin etkilerini mali tablolara yansıtılmak üzere geliştirilen yöntemlerden bir diğeri de Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebesi Yöntemidir. Mali tabloların güvenirliğini sağlamak, sermayenin satın alma gücü cinsinden korunmasını sağlamak ve enflasyon dolayısıyla ortaya çıkan kazanç veya kayıpları mali tablolarda görebilmek amacını güden bu yöntemde genel fiyat indeksinden yararlanılmaktadır. Böylece farklı para birimiyle ifade edilen ve mali tablolarda yer alan değerler aynı para birimiyle ifade edilebilir bir hale getirilmektedir. Fiyatlar Genel Düzeyi Muhasebe yönteminde kullanılacak indeksin seçimini çok önemlidir. Bu indeks seçilirken geniş kapsamlı olmasına, mal ve hizmet fiyatlarında oluşan dalgalanmaları doğru bir şekilde yansıtabilecek seviyede olmasına, geçmiş yıllara ilişkin bilgileri de içeren indeksler dizelerine sahip olmasına zen gösterilmelidir. Ülkemizde bazen, Toptan eşya fiyat indeksleri ile geçinme indekslerinin birleştirilmesi ile bulunan ortalama indeks kullanılmakta bazen de toptan eşya fiyatlarından yararlanılmaktadır [Peker, 1988: 96].

İşletmeler fiyat hareketlerini dikkate almadan finansal tablolarını hazırladıklarında enflasyon nedeniyle reel olmayan karlar elde edilecektir. Bu durum ise işletmenin daha fazla kar payı dağıtmasına, çalışanların daha yüksek ücret taleplerinde bulunmalarına ve daha fazla vergi vermelerine neden olacaktır. Fiyat hareketleri dikkate alınarak mali tablolar hazırlandığında yukarıda sayılan olumsuz durumlar giderilecek, aynı zamanda işletmelere kendi verilerini diğer işletmelerin verileriyle karşılaştırma olanağı

verilecektir. Fiyatlar genel seviyesi ile fiyatlar özel seviyesi bazen farklı yönde değişiklik gösterilebilmektedir. Bu Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesinin bir eksikliğidir. Bu yüzden bu muhasebenin sadece fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen değişiklikleri gösterdiğinin unutulmaması gerekir [Yüksel, 1985: 69].

Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi Yöntemi esas alınarak mali tablolar oluşturulmak istendiğinde önce indeks belirlenir sonra düzeltme katsayısı hesaplanır. Parasal varlık ve yükümlülükler için düzeltme katsayısını belirlerken Dönem Sonu Fiyat İndeksini Dönem Başı Fiyat İndeksine bölünür. Parasal olmayan varlıklar için düzeltme katsayısını belirlerken de Dönem Sonu Fiyat İndeksi / Varlığın İşletmeye Girdiği Tarihteki son fiyat indeksi formülü kullanılır. İkinci aşamada parasal olan olmayan varlık ve borçlar saptanır. O yıla ait parasal olmayan değerlerin analiz edilmesi ve bunların aktifte giriş tarihinin saptanması üçüncü aşamayı oluşturur. Dördüncü aşamada, o yılın gelir tablosundaki bütün gelir, kazanç, gider, kayıplar, dağıtılan karlar ile dağıtılmamış kardaki değişimler analiz edilir ve bu değerlerin ne zaman ortaya çıktığı ve sonuçlara dahil edildiği saptanır. Beşinci aşamada parasal olmayan bütün değerler cari para birimi ile yeniden ifade edilirken bunu izleyen aşamada dönem başı bilançosundaki parasal değerler cari para birimi ile ifade edildikten sonra piyasa ya da maliyet değerinden düşük olanı ile değerlendirme kuralı uygulanır. Sekizinci aşamada parasal değerleri elde bulundurmama kazancı ya da kaybı hesaplanır. Son aşamada ise bir önceki yılın düzeltilmiş mali tabloları cari yılın son satın alma gücü değeri ile ifade edilir [Uman, 1979: 42]. Mali tablolarda yer alan kalemlerin genel fiyat seviyesine göre düzeltilmiş değerini hesaplarken kullanılacak formül işletmenin enflasyona karşı ilk defa düzeltme yapması durumunda farklı, daha önce düzeltme yapması durumunda farklı olacaktır.

İlk defa düzeltme yapıyorsa kullanılacak formül; (finansal tablo kalemlerinin tarihi maliyet değeri)*(düzeltmenin yapıldığı tarihteki genel fiyat indeksi)/ (finansal tablo kalemlerinin deftere işlendiği tarihteki genel fiyat seviyesi indeksi)

Daha önceki muhasebe dönemi sonunda düzeltme yapılmışsa kullanılacak formül; (finansal tablo kalemlerinin bir önceki muhasebe dönemi sonuna ait

tutarı)*(düzeltmenin yapıldığı tarihteki genel fiyat seviyesi indeksi) / (bir önceki muhasebe dönemi sonuna ait genel fiyat seviyesi indeksi) olacaktır.

Geleneksel muhasebe ilkelerine dayanan bu yöntem, parasal varlık ve yükümlülüklerden doğan satın alma gücü kazanç ve kaynaklarını göz önün aldığı için dönem karının ve buna bağlı olarak ödenecek verginin daha gerçekçi bir biçimde saptanmasına olanak vermektedir.

3.1.1.1 Enflasyon Muhasebesi Uygulamasında Yapılması Gerekenler

Enflasyon dönemlerinde finansal tablolardan yararlanacak olan kişilerin bu tablolardan elde edecekleri bilgilere güven duymaları ancak bu tablolarda yer alan kalemlerin enflasyona göre düzeltilmesi durumunda geçerli olacaktır. Bunu sağlayacak olan ise modern muhasebe anlayışı üzerine kurulmuş olan enflasyon muhasebesidir. Enflasyon muhasebesine geçişte yapılması gereken en önemli düzenleme, enflasyon muhasebesinin uygulama zorunluluğunu getiren düzenlemelerin bir an önce yasalarda yer almasını sağlamaktır. Ülkemizde, enflasyon muhasebesiyle ilgili olarak TMMOB (Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu) tarafından düzenlenen “Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal raporlama” standardı bulunmaktadır, ancak herhangi bir yaptırım gücü söz konusu olmadığından çok az sayıda işletme enflasyonu göz önünde bulundurarak mali tablolarını hazırlamaktadır. [Köprübaşı, 2000: 202].

Türkiye’de enflasyonun mali tablolar üzerindeki etkisini azaltan birtakım uygulamalar (yeniden değerlendirme, yatırım indirimi, endeksleme yöntemi vs.) mevcut olsa da bu sınırlı uygulamalarla yüksek enflasyonun hüküm sürdüğü ülkemizde mali tablolar hakkında sağlıklı bilgi edinmek mümkün olmamaktadır. Bizim gibi yüksek enflasyonla karşı karşıya kalan ülkelerde sağlıklı bilgi üretmenin yolu enflasyon muhasebesinin tam olarak uygulamasından geçmektedir. Bu nedenle bir an önce enflasyon muhasebesinin yararlılığı benimsenmeli ve bütün işletmelerin bu sistemi uygulaması sağlanmalıdır [Köprübaşı, 2000: 203].

Ülkemizde ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliğini, bu adaletsizliğin yarattığı sonuçları ve gittikçe bozulan mali yapımızı düzeltmenin yolu sağlıklı bir vergi sisteminin kurulmasından geçmektedir. Bu sağlıklı yapının kurulması, mali tablo kullanıcılarının güvenilir muhasebe verilerine ulaşabilmeleri finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesini sağlayacak bir muhasebe düzeninin varlığına bağlıdır. Bu düzenin oturtturulabilmesi ve uygulanabilmesi için muhasebe meslek mensuplarının enflasyon düzeltmelerini öğrenmesi ve meslek mensupları üst kuruluşu olan TÜRMOB'un(Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği) bu konuda etkili eğitim çalışmalarında bulunması gerekir [Yüksel, 1997:123].

3.1.2 Muhasebede Yapılan Yanlışlıkları Önleyici Tedbirler Alınması

Muhasebede yapılan yolsuzlukları ortaya çıkarmak için denetleme elemanlarının ve revizörlerin görevlerini iyi bir şekilde yapmaları belgelerde yer alan bilgilerin doğruluğunu saptayıp uygunluk denetimini etkin bir şekilde yerine getirmeleri sağlanmalıdır. Yapılan bu değerlemeler genellikle muhasebenin bütün faktörlerinin tümü üzerinde sürekli bir biçimde karşılaştırmalar yapılabilmesiyle mümkün olabildiği gibi gerekli yerlerde yapılacak çalışmalar açısından sondajlar da yapılacak çalışmayı daha rahat bir hale getirebilmektedir [Aktuğlu, 1996: 96].

3.1.3 Muhasebe Hesaplarının Denetlenmesi

Ülkemizde ortaya çıkan vergi kayıplarının önlenmesinde yapılması gereken düzenlemelerden biri de bazı önemli muhasebe hesaplarının revizyonunu sağlamaktır. Bu bölümde revize edilmesi gereken muhasebe hesaplarından bahsedilecektir.

3.1.3.1 Kasa Hesabının Denetimi

Kasa hesabı, işletmenin kasasına giren ve çıkan değerlerin gösterildiği bir hesaptır. Kasa hesabının işleyişi; girişlerin borç tarafına çıkan paraların ise alacak tarafına kaydedilmesi şeklindedir. Dolayısıyla borç kalıntısı işletmede var olan paraları gösterir. Kasa ve kasa hesabının denetimi çok önemlidir. Denetçi kasa hesabını denetlerken bu hesabı ayrıntılı bir biçimde incelemeli ve esas kasa mevcudunun defterlere ve bilançoya göre uygunluğunu belirlemelidir. Çünkü, bilanço likitidesinin belli edilmesi amacıyla önceden yapılan ödemelerin bilançonun düzenlenmesinden sonra defterlere işlenmesi yada sonradan parası alınan değerlerin alınmış gibi gösterilmesi mümkün değildir. Kasa hesabında yapılabilecek yolsuzlukları ortaya çıkarmak için diğer hesapların işleyişini de kontrol etmek gerekir. İşletmeler bazı yollara başvurarak (örneğin kasadaki meblağı az göstermek için gerçekte yapmadıkları ödemeleri yapılmış gibi göstererek, yine içinde buldukları dönemde yaptıkları ödemeleri gelecek döneme aitmiş gibi göstererek) vergi matrahının düşük gösterilmesine dolayısıyla vergi kayıplarına neden olabilmektedirler. Bu nedenle kasa hesabının denetimi ve bu denetimle yapılabilecek yolsuzlukların ortaya çıkarılması vergi kayıplarının büyük ölçüde önleyecektir. Kasa hesabını denetlerken; kasa işlemleri kaç kişi tarafından yürütülmekte, kasa işlemlerinde kasa fişi kaç nüshadan oluşturulmakta, kasa işlem fişlerinde imza yetkilerine sahip olanlar kimler, kasa hareketleriyle ilgili işlemler hangi defterlerde tutulmakta, işletme sahip veya sahipleri özel ve kişisel para alıp verme işlemlerinde işletme kasasını kullanıyorlar mı? gibi sorulara cevap bulmak gerekir [Köprübaşı, 2000: 217].

Sonuç olarak söylenebilir ki yapılabilecek sağlıklı bir kasa denetimi, kasa hesabında yapılabilecek yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında ve bu yolsuzlukların neden olacağı vergi kayıplarının ödenmesinde etkili olacaktır [Köprübaşı, 2000: 217].

3.1.3.2 Alacaklar Hesabının Denetimi

Firmalarda işlemler, işletmenin faaliyet konusu olan işi yapmaktan doğan ticari işlemler ve ticarete ilişkin olmayan işlemler olmak üzere iki ana gruba ayrılır

[Karabınar, 2002: 135]. Dolayısıyla alacaklar hesabı, ticari işlemlerden doğan alacaklar ticari olmayan işlemlerden doğan alacaklar şeklinde tasniflenmektedir. Bu gruplar içinde önemli olan ve değer taşıyan alacaklar ise ticarete ilişkin işlemler sonucunda ortaya çıkanlardır. İşletmeler alacak hesaplarında çeşitli şekillerde yolsuzluklar yaparak vergi kayıplarına neden olabilmektedir. Bu yolsuzluklardan başlıcaları şunlardır [Köprübaşı, 2000: 222]:

i- İşletmenin ortakları kasadan para çekerler; bu işlemler sonucunda ortaya çıkan borç, alacaklar hesabında izlenir. Böylece işletmenin hem öz varlığında bir azalış gösterilmez hem de alacaklar hesabı artıyormuş gibi bir izlenim yaratılır.

ii- İşletmeler, alacak hesaplarını bankalar hesabına devretmekte ve böylece daha likit olan banka hesabında alacakların gösterilmesi sağlanmaktadır. Bu durum uygulamada çok sık başvurulmuş bir kaçamaktır.

iii- İşletmeler alacaklarını yüksek göstermek istediklerinde yüksek meblağlı fatura kesme yoluna giderler. Özellikle kendilerine bağlı kuruluşlar varsa bu durumu kolaylıkla gerçekleştirebilirler. İşletme kazancının kuruluşlar arasında dengelenmesini sağlamak için yeni kuruluşu kazancı çok, diğerinin kazancı az ise bu kaçamak ile gelir kaydırılır, dağıtılır ve artan oranlı vergileme sistemine göre ödemesi gereken vergiler daha az ödenmiş olur.

iv- İşletmenin perakende satışlarının hayali isimlere satış yapılmışçasına fatura edilmesi, satış bedellerinin muhasebeye alınması bilançodan geçirilmesi ve zamanla bu alacakların tahsil edilememesi nedeniyle şüpheli alacaklara devredilmesi ve kar/zarar kaydıyla azar azar kazancın azaltılması da uygulamada rastlanan kaçamaklardır.

Dolayısıyla denetçiler, bu şekilde yapılan yolsuzlukları da dikkate alarak alacaklar hesabının denetimini ona göre yapmalıdır.

3.1.3.3 Alacak Senetleri Hesabının Denetimi

Bir ticari işlem sonucunda ortaya çıkan alacaklar, senede bağlanmışsa bunlar alacak senetleri hesabında izlenir. İşletmenin varlığı olan alacak senetleri doğrudan tahsil edilerek, ciro edilerek, bankaya tahsile verilerek, iskonto edilerek, teminat olarak verilerek, hatır senedi olarak verilerek değişik şekillerde kullanılabilir [Karabınar, 20002: 137]. Denetçi alacak senetlerini kontrol ederken, alacak senetleriyle ilgili kaç tane hesap tutulduğunu ve bu hesabın gerçek senet varlığını gösterip göstermediğini, senetlerin düzenlenmesinde ne gibi faktörlerin etkili olduğunu, senetleri ticari işlemler sonucu mu yoksa ticari olmayan işlemler sonucu mu düzenlendiğini, çek işlemlerinin senetler arasında mı yoksa kasa işlemleri arasında mı yer aldığını mutlaka araştırmalıdır[Köprübaşı, 2000: 220].

İşletmeler alacak senetleri konusunda yolsuzluk yapmak istediklerinde çeşitli yollara başvurumaktadırlar. Başvurulan yollardan birisi borç ve alacak senetleri tutarlarını bir hesap altında birleştirerek borç senetleri tutarını hiç göstermemektir. Bu durum bilançoju inceleyen kişilerin farklı yorumlar yapmasına neden olmaktadır. Yine şüpheli alacaklar hesabının bilanço döneminde bir madde ile yok edilmesi ve sağlam olarak senetlerine devredilerek bilançonun ve şüpheli alacakların yeni ortaya çıkmış gibi işlem görmesi için yeni hesap döneminde yeni bir madde ile yerini alması ilgilileri aldatmak için başvurulan diğer yollardandır [Köprübaşı, 2000: 221].

3.1.3.4 Mal Mevcutları Hesabının Denetimi

Denetçi mal hesaplarını revize ederken önce işletmede bulunan malları yarı mamülleri, numune olarak gönderilen malları, işletmede bulunan rehinli malları belirlemeli ve değerlendirmelerini buna göre yapmalıdır. İşletmeler varlıklarını daha yüksek göstermek için sattıkları ancak henüz teslim etmedikleri maddeleri mevcutlar arasında gösterebilmekte, bağlı kuruluşlarına satış niteliği kaybolan malları kazançlı bir şekilde devrederek ekonomik durumlarını daha iyi gösterme yoluna gidebilmektedir. Yine bilançolarını düzenlemeden önce büyük meblağlara ulaşan stoklarını satılmış gibi

göstererek alıcılar hesabına borç; mal hesabın alacak kaydedebilmektedir. Bu amaçla da bazı alıcılarla anlaşmaya varılmış böylece likitide sağlamış olabilirler. Bütün bu durumları ortaya çıkarmak için bilançonun düzenlenmesinden sonra hükümsüz bırakılan işler incelenmeli, maddelerin giriş ve çıkışları depo defteri ile karşılaştırılmalı, giriş ve çıkış koşulları büyük bir özen gösterilerek gözden geçirilmelidir[Köprübaşı, 2000: 219].

İşletmeler mal hesaplarında şu yolsuzlukları yaparak vergi matrahının düşük gösterilmesine neden olabilirler [Aktuğlu, 1996: 30]. İşletmeler emtia durumunu daha iyi göstermek için değeri düşük yada değersiz malları normal mallarla aynı mal hesabında gösterebilir. Denetçi bunlara dikkat etmelidir. Yine denetçi emtia hesabında gösterilecek emtianın işletmenin kendi malı olup olmadığı tespit edilmelidir. Çünkü rehinli mallar, emanet olarak bırakılan mallar ve ortaklık malların bu hesaba nakledilerek işletmenin kendi malları ile birlikte gösterilmesi çok sık rastlanan kaçamak şekillerinden biridir. Yine satın alınan mallar iade faturası kesilerek gerçekte olmamış bu işlemin olmuş gibi gösterilmesi; stokları az göstermek için işletmenin önceden yapmış olduğu alışları bilanço düzenlemesinden sonra ki döneme aitmiş gibi bu dönemin defterlerinde göstermesi de vergi kayıplarına yol açabilecek kaçamak şekilleridir [Köprübaşı, 2000: 220].

3.1.4 Bağımsız Dış Denetime Önem Verilmesi

Yeminli Mali Müşavirlere 3568 sayılı yasa ile dış denetim elamanı olma yetkisi verilmiştir. Verilen bu yetki ile devlet, denetim yükünü hafifletmiştir. 3568 sayılı yasa ile devletin Yeminli Mali Müşavirlere yüklediği sorumluluk; muhasebe işlemini kurmak, geliştirmek, işletmecilik, muhasebe, finans, mali mevzuat ve bunların uygulamaları ile ilgili işleri düzenlemek ve bu konularda danışmanlık yapmak, bu konularla ilgili belgeleri incelemek, tahlil yapmak, mali tablo ve beyannamelerle ilgili konularda görüş bildirmek, tahkim, bilirkişilik vb. işleri yapmak, gerçek ve tüzel kişilere ait işletme ve teşebbüslerin mali tablolarının mevzuat hükümlerine, muhasebe standartlarına uygunluğu saptamak ve hesapları denetim standartlarına göre incelemek ve tasdik etmektir [Attaroğlu, 1999: 96] .

Yasalardan da anlaşılacağı üzere vergi sisteminde yeminli mali müşavirlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Yeminli Mali Müşavirlik müessesinden daha iyi yararlanabilmek için önce Yeminli Mali Müşavirlerin yetki ve sorumlulukları tam olarak belirlenmeli ve herkes tarafından anlaşabilecek şekilde yasal bir çerçeveye oturtulması sağlanmalıdır. Yine mesleğini kötüye kullanarak mükellefleri vergi kaçırmaya sevk etmesini önlemek için gerek bağlı buldukları meslek kuruluşlarınca gerekse vergi denetim elemanlarınca etkin bir biçimde denetimlerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

3.1.5. Kayıt Dışı Ekonomik İşlemlere Ait Parasal Hareketlerin Kontrolünün Sağlanması

Günümüzde, otomasyonun büyük bir hızla gelişimi ekonomik işlemlerin kayıt içinde tutulmasını ve fiziksel mal hareketlerinin takibini zorlaştırmıştır. Bu nedenle, fiziksel hareketlerin diğer yüzü olan parasal hareketlerin kontrolünün sağlanması için önce bankacılık sisteminde bir takım önlemlerin alınması gerekmektedir. Tespit edilmeme imkanı taşıyan her türlü ekonomik işlem kayıt dışı işlemlerin konusunu oluşturmaktadır. Bunun için kayıt dışı kalabilecek ekonomik işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması zorunludur. Tek vergi numarası uygulanması da bu zorunluluğun başında gelmektedir[Köprübaşı, 2000: 187].

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunu sağlayan unsurların başında çek ve senet düzenlemesi uygulamaları gelmektedir. Özellikle hamiline düzenlenen çek ve senetler kayıt dışı faaliyetlerin oluşumunu daha da hızlandırmaktadır. Buna engel olmak için TTK'da yapılacak değişikliklerle, çeklerin nama yazılı olacağı ve hamiline düzenlenemeyeceği uygulaması getirmelidir.

Tek vergi numarasının kullanılması da kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunu engellemektedir. Bu yüzden bu uygulamanın yaygınlaştırılması gerekir. Bankalar kanununda yapılabilecek bazı şekli ilavelerle, mesela müşterilere verilen çek karnelerinin her sayfasına vergi numarasının bastırılması gibi bir uygulama getirilerek

(böylece kamu alacaklarının takibinin yapılması, çekle yapılan servet hareketlerinin kim tarafından yapıldığının tespit edilmesi sağlanabilir) tek vergi numarasının yaygınlaştırılması kolaylaştırılabilir [Köprübaşı, 2000: 189]. Bankacılık faaliyetleri arasında uygulanan havale işlemleri için de tek vergi numarası uygulamasına gidilmesi kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunu engelleyecektir. Bankalarda hesap açılırken hesabın türüne bakılmaksızın hesap sahibinin bir vergi numarası bildirilmesi zorunlu hale getirilmelidir. Böylece bankalar müşterilerinin işlemlerini vergi numaralarından hareket ederek takip etme imkanına kavuşacaklar hem de şirketle bağlantısı zor ispatlanabilecek kişiler adına açılacak hesaplara havale gönderme işlemlerine engel olunabilecektir [Deniz, 1998: 53].

Tek vergi numarası uygulamasının başarıya ulaşabilmesi ve bunun sonucunda bu uygulamanın yaygınlaştırılabilmesi için öncelikle bu uygulamanın gerekli olduğu, vergi numarası almanın hemen vergi ödeneceği anlamına gelmediği ve bu uygulama ile vergi kayıplarını büyük ölçüde önüne geçileceği halka anlatılmalıdır.

Elde ettikleri gelirleri kayıt dışına çıkarmalarını önlemek amacıyla, tek vergi numarası uygulamasına öncelikle sermaye şirketlerinin ortaklarından başlanmalıdır. Çünkü bazı işletmeler, şirket ortakları adına açtıkları hesaplar vasıtasıyla repo, devlet tahvili, hazine bonusu ile yatırım fonu alanlarında elde ettikleri gelirleri rahatlıkla kayıt dışına çıkarabilmektedirler. İşletmeler, şirket ortakları adına açtıkları şahıs hesaplarında atıl kalan veya bir süre başka şekilde kanuni olarak değerlendirilmesi gereken öz kaynakları bu hesaplarda değerlendirmekte ve buradan elde ettikleri gelirleri şirket kayıtlarına kaydetmeyerek kayıt dışına bırakılmasına sebep olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan kayıt dışılığın önüne geçmek için şirket ortaklarına bir vergi numarası verilmesi ve bunun gereklerinin yerine getirilmesi sağlanmalıdır [Erdem, 1997: 109].

Bugün ülkemizde kayıt dışı işlemlere bakıldığında bu kayıt dışılığın genellikle gayrimenkul, döviz, devlet tahvili, hazine bonusu v.s. gibi işlemlerden kaynaklandığı görülür. Bu yüzden öncelikle bu alanlarda tedbirler alınmalı, sonra da vergi tabanının yaygınlaştırılması açısından tek vergi numarası kullanılması zorunlu hale getirilmelidir. Bu işlemler sonucunda vergi mükellefi sayısında zamanla artış olacak, sonuçta vergi

gelirlerinin artışı kaçınılmaz olacaktır. Yukarıda da belirtildiği üzere kayıt dışı rastlanan alanlardan birisi gayrimenkul işlemleridir. Gayrimenkul hareketleri ile bunlar üzerinde kurulan ve sahibine bir hak doğuran tüm işlemlerin takibinin yapılabilmesi amacıyla tapu işlemlerinin de tek vergi numarasının kullanılması gerekmektedir. Tapuda yapılacak işlemlerde tek vergi numarasının kullanılmasının sağlanması ve yapılabilecek yasal düzenlemeler vergi kayıplarını azaltabilecektir [Köprübaşı, 2000: 192].

Yine vergi kaçakçılığını önüne geçebilmek için noterler tarafından tasdik edilen, büyük meblağları geçen her türlü satış senetlerine (taşıt satış senedi vb.) satan ve alandan; kira kontratlarında kiraya verenden; kat karşılığı inşaat sözleşmelerinde hem müteahhit hem arsa sahibinden vergi numarası istenmelidir. Yine noterler aracılığı ile çektirilen protestolarda, protesto alacaklılarının vergi numaralarının protesto evrakına yazılması zorunluluk haline getirilmelidir. Bu şekilde yapılabilecek bir uygulama ile kayıt dışı olabilecek olan bir alacağın takibi rahatlıkla yapılabilecektir [Erdem, 1997: 115]. Çünkü kişi protestoda vergi numarasını bildirmek zorunda olacağından kayıt dışı işlemde bulunamayacaktır.

Ülkemizde PTT merkezleri aracılığıyla [Posta Tüzüğü, 66 ve 67.md.] senet tahsilatı yapılabilmektedir. Burada ortaya çıkabilecek kayıt dışılığı önleyebilmek için alacaklı olan kişiye bir vergi numarası verilmelidir. Yine kişiler çek işlemlerini PTT aracılığıyla da gerçekleştirebilmektedirler. Posta çeki hesabı açtırmak isteyen kişi PTT merkezine kimliği vermesi durumunda çek işlemlerini yapabilmektedirler. Burada kişiye bir numara verilmekte, sonra da çek karnesi kişinin adresine gönderilmektedir. Ticari işlemlerin yaklaşık % 90'ının çekle yapıldığı ülkemizde çek yoluyla kayıt dışı ekonomik faaliyetlere rastlanmaktadır. Bu kayıt dışılığın önüne geçilebilmesi için çek hesabını talep edenlerden mutlaka vergi numarası istenmeli ve bunun kontrolünü de PTT merkezleri tarafından yapılmalıdır [Köprübaşı, 2000: 194].

Bankacılık düzenlemeleri nedeniyle ortaya çıkabilecek kayıt dışılığı önleyebilmek için bankacılık işlemlerinin her aşamasında işlemlere muhatap olacak kişilerden bir vergi numarası istenmelidir. Vergi numarası tek bir sicil merkezinden verildiğinden, vergi numarası verilirken kişiye ilişkin verilerde verilmektedir. Dolayısıyla bu uygulama,

kişinin parasal hareketlerini kayıt dışına itmesine engel olmaktadır. Kişiler bankalarda yatırım hesabı ya da vadesiz tasarruf mevduatı açtırmak istediklerinde buradan elde edecekleri gelirleri tespit etmek ve takibini sağlamak için de mutlaka bankalar müşterilerinden vergi numarası istemelidir. Yine çıkarılacak bir tebliğ ile hisse senedi alım ve satım işlemlerinde her bir müşteri için vergi numarası kullanılması zorunlu hale getirilmelidir. Aracı kuruluşların uyacakları usul ve esaslar SPK tarafından belirlendiğinden, vergi numarasının kullanılmasını zorunlu hale getirme görevi SPK' ya verilmelidir [Köprübaşı, 2000: 198].

3.2. Vergi Mevzuatı ve Yönetiminde Yapılması Gerekenler

Bugün ülkemizde, vergi mevzuatının yeterince açık ve anlaşılır olmaması, vergi oranlarının yüksek olması, istisna ve muafiyetlerin fazlalığı, vergi denetiminin yetersizliği, mükelleflerde vergi bilincinin oluşturulamaması, sık sık çıkarılan aflar, vergi dairelerinin verimli bir şekilde çalışmalarını sağlayacak alt yapı ve donanımların yetersizliği, mükelleflerin vergiye karşı olan bakış açıları, siyasi iradenin istediği vergi gelirlerini elde etmesine engel olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, vergi kayıp ve kaçaklarının en alt seviyeye çekilebilmesi için vergi mevzuatı ve yönetiminde neler yapılabileceği üzerinde durulacaktır. Çalışmada vergi yönetimine ilişkin; vergi yönetimi yeniden yapılanmaya gidilmeli, vergi denetimlerinin yetersizliğini önleyici çalışmalar yapılmalı, personel sorunları giderilmeli, mükelleflerin bilgi düzeylerini artırıcı çalışmalar yapılmalı, alt yapı ve donanım eksikliği giderilmeli önerilerinde bulunulurken; vergi mevzuatı konusunda da, mevzuatın açık ve anlaşılır olması sağlanmalı, vergi oranları düşürülmeli, istisna ve muafiyetlerin azaltılması sağlanmalı, kayıt dışıya yol açan nedenler giderilmeli gibi öneriler getirilmiştir.

3.2.1. Vergi Mevzuatında Yapılması Gerekenler

Bir ülkede uygulanan vergi sistemi ne kadar zor, karmaşık ve içinden çıkılmaz bir haldeyse o ülkede ortaya çıkan vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek de o kadar zordur. Mükellefler zaten vergi ödememeye meyillidirler. Bir de mevzuatının yeterince açık olmaması onların vergiye karşı daha fazla direnç göstermelerine neden olmaktadır. Bu yüzden sistemin daha basit ve açık hale gelmesini sağlamak amacıyla ülkemizde 4369 sayılı vergi kanunu çıkartılmıştır. Çıkarılan bu kanunla biraz olsun vergi sisteminin karmaşıklığı giderilmeye çalışılmıştır [Sarısu, 1998: 1].

Çalışmanın bu bölümünde vergi kayıplarını önlemede vergi mevzuatında yapılması gereken hususlar üzerinde durulacaktır.

3.2.1.1. Vergi Mevzuatının Açık ve Anlaşılır Olmasının Sağlanması

Türk vergi sistemindeki vergi mevzuatı incelendiğinde mevzuatın, sürekli olarak değiştirilen yasalarla, Bakanlar Kurulu kararlarıyla ve genel tebliğlerle dolu olduğu görülür. Geçici maddeler, ek maddeler, ek geçici maddeler, mükerrer maddelerle doldurulan vergi mevzuatını uzmanlar bile izlemekte zorluk çeker duruma gelmişlerdir. Bütün bu karmaşıklık, vergi idaresinin işlerini güçleştirdiği gibi mükelleflerin de çeşitli sorunlarla yüz yüze gelmesine neden olmuştur. Mükellefleri ürküten bu mevzuat karmaşası ise onları kayıt dışı faaliyetlere itmiştir [Korkmaz, 1999: 157].

Vergi mahkemeleri ve Danıştay kararlarının dayanağını teşkil eden kanun maddelerinin yeterince açık ve uygulamaya yönelik olmaması aynı zamanda Bakanlığın yayınladığı genel tebliğ, iç genelge, uygulama iç genelgesi gibi uygulamaya ışık tutan hususların tam olarak anlaşılabilmesinin, anlaşılabilmesinden dolayı da uygulanabilmesinin vergi dairesi aleyhine sonuçlar yaratmaktadır. Bu durum mükellefin gözünde idarenin güvenilirliğinin yitirilmesine neden olmaktadır. Bu tür aksaklıkların giderilmesi için kanun koyucunun kanunu yayınlamadan önce içeriğini ayrıntılı olarak belirlemesi ve

uygulamaya yönelik açıklamaların kanun maddesinde yer alması sağlanmalıdır [Karyağdı, 2001: 120].

Vergi mevzuatı incelendiğinde dilinin ağır olduğu ve vergileme ile ilgili işlemlerin çok karmaşık olduğu hemen göze çarpmaktadır. Bu durumda yapılması gereken, vergi kanunları yeniden gözden geçirilmeli, metinler kısa ve kesin hükümlerle sadeleştirilmeli ve herkesin anlayacağı bir dil kullanılmalıdır.

Ülkemizde sürekli olarak vergi mevzuatının istikrarsızlığından ve yetersizliğinden bahsedilmekte ve bu yetersizliği giderebilmek için yeni reformlar yapılması üzerinde durulmaktadır. Vergi mevzuatının yetersiz olduğu ve mevzuatta bazı boşlukların bulunduğu bir gerçektir. Ancak sürekli olarak kanun maddeleri üzerinde değişiklikler yapmak, yeni maddeler çıkarmak vergi sisteminin daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır. Bu yüzden her yıl vergi reformu yapmak yerine bir kez köklü bir değişikliğe gitmek yerinde olacaktır. Ülkedeki siyasetçilerin kafalarına göre bir uygulamaya başvurmaları engellenmeli, değişiklikler ancak çok zorunlu hallerde yapılmalıdır [Yayman, 1999: 215].

Vergi mevzuatının sadece basit, anlaşılabilir olması yeterli değildir. Aynı zamanda adil ve uygulanabilir olması da gerekmektedir. Vergi mevzuatı bürokrasiyi artırmak yerine azaltmaya yönelik olarak tekrar düzenlenmelidir [Yayman, 1999: 216].

3.2.1.2. Vergi Oranlarının Aşağıya Çekilmesi

Ülkemizde uygulanan vergi oranları gelirlerin beyan edilmesinde olduğu gibi tahakkuk ettirilen vergilerin tahsilinde de birinci derecede rol oynamaktadır. Vergi oranlarının yüksek belirlenmesi, her zaman daha fazla verginin toplanacağı anlamına gelmemektedir. Aksine vergi oranlarının yüksekliği 1980 ve 1985 yıllarını kapsayan dönemlerde olduğu gibi vergi tahsilatının en alt seviyelere inmesine neden olabilmektedir. Vergi oranlarının yüksekliği bir taraftan daha az vergi ödemek isteyen mükellefin gelirlerini doğru beyan etmemelerine neden olarak onların faaliyetlerini

kayıt dışılığa itebilmekte diğer taraftan ise beyan edilen verginin ödenmesinde güçlükler yaratmaktadır. Bu durumda alınması gereken önlem; vergi oranlarının mükelleflerin ödeyebileceği seviyelere çekilmesidir. Bu koşul sağlandığı takdirde vergilerin zamanında ve tam olarak tahsili sağlanmış olacaktır [Korkusuz, 2003: 81].

Vergi oranlarının artırılması her zaman vergilerden elde edilecek gelirin artacağı anlamına gelmemektedir. Aksine vergi oranlarında artış pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Örneğin vergilerin artırılması fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Özellikle dolaylı vergilerdeki artış, hayat pahalılığı üzerinde etki meydana getirmektedir. Başlangıçtaki bu etkiyi daha sonraki evrelerde yeni artışlar veya vergilendirilmemiş ürünlerin fiyatlarının düşüşü izlemektedir. Tüketim vergilerindeki artış, vergilendirilmiş ürünün fiyatlarını artırarak tüketicilerin satın alma gücünü azaltır. Satışlar üzerinden alınan vergilerdeki artışın başlangıçtaki etkisi enflasyonisttir. Verginin artışı, fiyatların da artmasına neden olmaktadır [Tüğen, 1983: 64].

Sadece vergi oranlarının aşağı çekilmesi tek başına vergi kayıplarının oluşumunu engelleyememektedir. Ayrıca KDV, GV, KV kanunlarında da yeniden düzenlemelere gidilmesi gerekir.

1985 tarihinde vergi sistemimize giren Katma Değer Vergisinin uygulanmasına geçilmesindeki amaçlar; yatırımları teşvik etmek, ihracatı geliştirmek, vergi hasılatını artırmak, bünyesindeki otokontrol sayesinde vergi kayıplarının oluşumunu engelleyebilmektir. 1985 yılında uygulanmaya başlayan KDV, aynı yıl toplanan vergilerin dörtte biri kadar bir vergi geliri sağlamıştır. Daha sonraki yıllarda da KDV'nin vergileri içindeki oranı giderek artmıştır [Tuncer, 2002: 149].

KDV ile ulaşılmak istenen vergi gelirlerini artırmak için öncelikle KDV oranlarının düşürülmesi yoluna gidilmelidir. Bilindiği üzere Katma Değer Vergisi, dolaylı vergilerden biridir. Dolaylı vergiler ise vergi adaleti açısından yeterli ve uygun bir vergi türü değildir. Çünkü bu tür vergiler gerileyici etkileri yüzünden düşük gelirli sınıflar üzerinde yoğunlaşır ve herhangi bir hizmet ya da mal satın alan bir kimse bu vergiyi öder. Fakir de zengin de aynı vergiyi ödemek zorunda kalır [Tuncer, 2002: 150].

KDV'nin oranlarının yüksek olması ve vergi iade sisteminde istenilen etkinliğin sağlanamaması, özellikle alışverişlerde müşteri ve satıcı arasında fiyatları daha düşük tutmak için fiş alınmaması olgusunun yerleşmesine neden olmuştur. Özellikle tüketim maddelerine ödenen Katma Değer Vergileri Oranlarının yüksek tutulması siyasi idarenin kendi eliyle mükellefleri vergi kaçırmaya itmektir [Söyler, 1996: 77].

Bu durumda alınması gereken önlem, sosyal adaleti sağlayacak şekilde ödeme gücü ve iktisadi etkinlik ilkeleri göz önünde bulundurularak Katma Değer Vergisi oranlarını yeniden düzenlemektir [Köprübaşı, 2000: 209].

Gelir Vergisi açısından istenilen gelir düzeyine ulaşılması için Gelir Vergisi Kanununda da bir takım değişiklikler yapılmalıdır. Bu düzenlemelerin başında En Az Geçim İndiriminin uygulamasının yeniden düzenlenmesi gelmektedir. Vergi yükü dağıtılırken kişilerin ödeme güçleri esas alınmaktadır. Kişiler için ödeme gücünün varlığından bahsedilmesi, ancak kendileri ve ailelerinin geçimlerini asgari düzeyde karşılayacak bir gelir elde edilmesinden sonra olmaktadır. Vergilemede böylesine bir unsur olan ödeme gücüne ulaşmanın yollarından biri de En Az Geçim İndiriminin uygulanmasıdır. Günümüzde çok cüzi bir miktar olan En Az Geçim İndirimi tutarı ya gerçekçi bir biçimde yeniden tespit edilmeli ya da en az geçim indirimi yerine asgari ücretin vergi dışı tutulması sağlanmalıdır [Korkusuz, 2003: 82].

Gelir Vergisi Kanunundaki istisna ve muafiyetler yeniden gözden geçirilmeli,ülke kalkınmasına katkı sağlayacak olan teşvikler dışındaki istisna, muafiyet ve teşvikler kaldırılmalı, ve devletin istisna ve muafiyetler nedeniyle uğradığı kayıplar azaltılmalıdır. [Özyürek, 1997: 21].

Kurumlar Vergisi Kanununda yapılması gereken değişikliklerin başında, vergi ayrıcalıklarının azaltılması gelmektedir. Kurumlar Vergisi Kanununda; vergide adaletin sağlanmasına engel olan, devleti bir kısım vergi gelirlerinden mahrum bırakan muafiyetlerin ve istisnaların azaltılması gelmektedir. Haklı gerekçelere dayandırılarak kurumlara tanınan bu muafiyetlere günümüzde gerek kalmamıştır. Bir gereksinim olmamasına rağmen hala kurumlara bu muafiyetlerin tanınması, bir taraftan vergi

adaletsizliğine yol açmakta diğer taraftan da haksız rekabete sebep olduklarından piyasa ekonomisine zarar vermektedir. Bütün bu sebepler kurumlar vergisi kanununda tanınan bazı muafıkların kaldırılmasını ve bunlarında vergilendirilmesini zorunlu kılmıştır. Kurumlar vergisi kanununda sadece muafiyetlere değil istisnalara da gereğinden fazla yer verilmiştir. Gerek istisnalar gerekse muafiyetler siyasi iradenin elde edeceği hasılatın önemli ölçüde azalmasına neden olmaktadır. Bu durum da yapılması gereken kurumlar vergisi kanunda yer alan istisna ve muafiyetler yeniden gözden geçirmek ve zorunlu olmayanların kaldırılması sağlamaktır [Köprübaşı, 2000: 207].

3.2.1.3 Vergi Tabanının Genişletilmesi

Dar bir vergi tabanı ve yüksek vergi oranları bir taraftan gelir dağılımının bozulmasına neden olurken, diğer taraftan da mükellefi kayıt dışı faaliyetlere iterek vergi kayıplarına neden olmaktadır. Ülkemizdeki seçmen sayısı ile mükellef sayısı karşılaştırıldığında seçmen sayısının çok az bir kısmının kayıtlı vergi mükellefi olduğu sonucu ortaya çıkar. Bu da vergilemede adaletin sağlanmadığını gösterir. Vergi tabanının genişletilmesi bir taraftan gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldıracak diğer taraftan vergi kayıplarının oluşumunu engelleyecektir [Köprübaşı, 2000: 206].

3.2.1.4 Vergi Afları ve Cezalarına İlişkin Düzenlemelerin Yapılması

Son kırk yıl içinde ilki 1963 yılında çıkarılmış 218 sayılı; ikincisi 1966 yılında çıkarılmış 780 sayılı af yasalarına vergi ve para cezalarının affına dair hükümler koyulmuş olup günümüze dek bir çok af yasası ile vergi cezaları affedilmiştir [Demirkan, 2001: 78]. Daha çok siyasi amaçlarla çıkarılan vergi afları vergi kayıp ve kaçaklarına neden olmaktadır.

Vergi kayıp ve kaçakların oluşumuna engel olunması için vergi suç ve cezalarının kanunlarda açık bir şekilde tanımlanması, yorum getiremeyecek belirlikte olması ve topluma karşı işlenmiş diğer suçlarda olduğu gibi uygulanması sağlanmalıdır. İdare,

vergi cezalarının sık çıkarılan af kapsamına alınmaması kararlılığını göstermelidir. Sürekli af çıkarılması, vergi cezalarında ve gecikme faizlerinde indirim yapılması, vergi yasalarının taksite bağlanması mükelleflerde bir rahatlığa neden olmaktadır. Bu durumda mükellefleri vergileri tam ve zamanında ödemek yerine ödememeye ya da eksik ödemeye itebilmektedir. Bütün bu unsurlar ise vergi kayıplarının büyük boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır [Yayman, 1999: 218].

3.2.1.5. Kayıt Dışı Ekonomiye Yol Açan Nedenlerin Giderilmesi

Kayıt dışı ekonomi ile mücadele, yöntem ve stratejilerinin belirlenebilmesi için önce kayıt dışı ekonomiye yol açan veya kişileri kayıt dışı ekonomik faaliyetle bulunmaya yönelten nedenleri belirlememiz gerekir. Ana hatları ile kayıt dışı ekonomiye yol açan nedenler; vergi ahlak ve bilincinin yerleşmemesi, vergi idaresinin etkin bir yapıya kavuşturulamaması, vergi aflarının sık sık çıkarılması, verilen cezaların caydırıcılık özelliği olmaması, vs. gibi nedenler sayılabilir. Bu nedenlerin varlığı idarenin, yapısal ve idari düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmıştır.

Kayıt dışı ekonomiye yönelik olarak yapılması gereken idari düzenlemelerin başında vergi yönetiminin etkinliği için yapılması gereken düzenlemeler gelmektedir. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına ve boyutlarının gerçekleşmesine neden olan etmenlerin başında vergi dairelerinin yeterince etkin olmaması gelmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi ile mücadele etkin bir vergi idaresini gerektirmektedir. Vergi sistemine hakim, beşeri sermayesi üst düzeyde olan, mükelleflerin sorularına çözüm bulunan, motivasyonu yüksek, iyi bir eğitim almış personeli bulunan, gerekli altyapı ve donanıma sahip olan vergi idareleri ile, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede başarılı olunacaktır. Aksi takdirde vergi kanunları mükemmel bir şekilde hazırlansa bile vergi yönetimi iyi organize edilmemişse, gerekli alt yapı ve donanıma sahip değilse, mükelleflerin sorunlara çok uzun zamanda çözüm buluyorlarsa veya çözüm bulamıyorlarsa kanunların mükemmel bile olsa, hiçbir işe yaramayacaktır [Mutlu, 1999:75]. Çünkü, çok iyi kanunlar kötü uygulanicıların elinde istenilen sonuçların elde edilememesine neden

olacaktır [Boy, 2002: 22]. O halde vergi idarelerinin etkin hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Vergi idarelerinin etkinliği için sadece iyi bir organizasyon kurmak ya da kaynak yetersizliğine çözüm bulmak yeterli değildir. Vergi dairesi işlemlerinden teknolojiye, örgütlemeye eğitime, özlük haklarından görev bölümüne ve yetki sorumlulukla ilgili konulardan toplumsal yapıya kadar genişleyen bir dizi sorunlara da çözüm bulmak gerekir. Bütün bunlar iyi bir şekilde analiz edilmeli ve bu analiz sonuçlarına göre de çözümler bulunmalıdır [Eyidemir, 2002: 45]. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin önlenmesinde denetim en etkili yöntemlerden biridir. Bu yüzden vergi denetimine etkinlik kazandırılması büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle güncel vergi denetimiyle, (yani yoklama memurları tarafından yapılan ve içinde bulunan vergileme dönemine ait incelemeler) yapılan hatalar vergi kaybına neden olmadan önlenmektedir[Bulut, 1996: 59].

Servet beyanı müessesinin varlığı etkin bir vergi denetiminin yapılmasını kolaylaştırmaktaydı. Türkiye’de kaynağı yasal olmayan gelirin ekonomiye kazandırılması amacıyla 1984 yılına kadar uygulanan servet beyanı esası sayesinde, servetteki iki dönem arasındaki artıştan hareket edilerek beyan edilen gelirin doğru olarak beyan edilip edilmediğinin tespit edilmesi mümkün olmaktadır. Ancak bu müessesinin 1984 yılında 2995 sayılı yasa ile kaldırılması vergi incelemelerini zorlaştırmıştır.

Denetim ne kadar etkin ise kayıt dışılık o kadar azdır. Bu yüzden vergi denetimi yasalara uymayanlar açısından ciddi bir risk haline gelmelidir. Aksi takdirde vergi kayıplarının önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Denetimin etkinliği bir nevi denetçilere bağlıdır. Yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, iyi yetişmiş, özlük haklarına sahip olan deneticilerin vergi kayıplarını en alt seviyelere çekebileceklerdir[Eyidemir, 2002: 46].

Sonuç olarak, denetimlerin daha etkin hale getirilmesi, mükelleflerin beyanlarını sürekli denetim altında bulundurulmasını sağlayacak bu ise mükelleflerde gerek vergiden

kaçınma gerekse vergi kaçırma güdüsü gibi vergiye karşı dirençleri azaltacaktır. Denetimin etkinliği aynı zamanda denetim sonucunda ortaya çıkacak vergi suçlarına uygulanacak cezaların caydırıcılık özelliğine de bağlıdır. Cezalar caydırıcı olmalı aynı zamanda hapis cezaları para cezalarına çevrilemez hale getirilmelidir. Vergi cezalarının caydırıcılık gücünü artırmak için vergisini zamanında ödemeyen mükelleflere uygulanacak gecikme zammı ve faizleri artırılması aynı zamanda cezaların caydırıcılık gücünü azaltma özelliği olan uzlaşma müessesesi tamamen kaldırılması sağlanmalıdır [Sarılı, 2002: 47].

Ülkemizde kronikleşen yüksek enflasyon, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumuna neden olmaktadır. Enflasyon kayıt dışı ekonomiyi büyüten nedenlerden biri olduğu gibi kayıt dışı ekonominin büyüklüğü de enflasyon hızını artırmaktadır. Ülkemizde enflasyon muhasebesi uygulamalarının yaygınlaşmaması, mükelleflerin enflasyon dönemlerinde reel olmayan karlar üzerinden vergi ödemek zorunda kalmaları mükelleflerin faaliyetlerini kayıt dışına çıkartmalarına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin küçülmesi için bir an önce enflasyonu düşürmeye yönelik önlemler alınmalı ve bu önlemler uygulamaya konulmalıdır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetler daha çok küçük ve orta büyüklükteki şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde kurumsallaşmanın oturmamış olması kayıt dışı ekonomik işlemlere hız kazandırmıştır. Türkiye’de bazı sektörlerde özellikle tarım ve hizmet sektörlerinde belge düzeninin yeterince yerleşmemiş olması kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olmuştur [Sarılı, 2002: 45].

Belge düzenine tam olarak geçilmemesi kayıt sisteminin işlerliğinin sağlanamaması nedeniyle ortaya çıkan kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunun önlenmesi için bir takım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir [Korkmaz, 1999: 174]. Bunlar;

i. Fatura kullanımını yaygınlaştırılmalı; fatura alıp vermeyenlere ciddi cezalar getirilmeli,

ii. Tarafların belli olmadığı, vergiye tabi kazançlarında genellikle ortaya çıkmadığı hamiline yazılı işlemlere son verilmeli,

iii. Sahte veya muhteviyatı ile yanıltıcı belge kullanımını engelleyecek düzenlemeler getirilmeli ve bu belgeleri kullananlara verilecek cezaların caydırıcı nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.

Vergi mevzuatının karmaşık bir yapıya sahip olması da kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin yaygınlaşmasına hız kazandırmıştır. Vergi kanunlarında sık sık değişiklikler yapılması, bu değişiklikleri açıklayacak tebliğlerin yeterince açık olmaması, vergi mevzuatını daha karmaşık hale getirmiştir. Bu durumda yapılması gereken vergi mükelleflerine, yeni vergisel düzenlemelerle ilgili bilgilendirici ve açıklayıcı kitapçık ve broşürler hazırlanmalıdır. Kanunlar, yeniden gözden geçirilecek basit, anlaşılır ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verir hale getirilmeli, bunlara ilişkin tüzük, yönetmelik, genel tebliğ, genelge, mükerrer maddeler, geçici maddeler v.s. elenerek mevzuat tek tip kılavuz haline getirilmelidir [Sarı, 2002: 48].

Vergi mevzuatı ne kadar mükemmel olursa olsun vergi idaresi de ne kadar etkin ve verimli çalışır duruma getirilirse getirilsin vatandaşlar vergilerin etkin, verimli olmayan alanlarda kullanıldığını düşünmeleri engellenmedikçe kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin oluşumunu engelleyemeyecektir. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınabilmesi için idari düzenlemelerin yanında siyasi idarenin saygınlığının kazandırılması gerekir. Bunun için, bu saygınlığı ortadan kaldıran rüşvet, yolsuzluk, kayırmacılık gibi olayları ortadan kaldıracak önlemlerin bir an önce alınması sağlanmalı ve vergiler yerinde ve verimli alanlarda kullanılmalı, vatandaşlar da buna inandırılmalıdır.

Kayıt dışı ekonominin büyük boyutlara ulaşmasını engellemek için muafiyetler ve istisnalara çok fazla yer verilmemelidir. Ancak ilk defa iş hayatına atılan müteşebbisleri teşvik etmek amacıyla üç yıl süreyle vergi muafiyeti getirilebilir. Yine yeni açılan iş yerleri iki yıl süreyle vergiden muaf tutulabilir. KDV oranlarının yüksekliği de vergi kayıplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun için Katma Değer Vergisinin

sadece tüketim üzerine salınıp, oranının tek'e indirilmesi ve asgariye çekilmesi sağlanmalıdır. Yine kayıt dışını önleyebilmek için küçük işletmeler üzerindeki vergi yükü azaltılmalıdır. Bunun için de tarifeler düşürülmeli ve matrahın küçültülmesi sağlanmalıdır [Akalin, 2002: 154].

3.2.2. Vergi Yönetimine Yapılması Gerekenler

Devletin, varlık sebebi olan hizmetleri sunabilmek için yapmak zorunda olduğu harcamaların finansmanını sağlanmasında bilinen en iyi araç vergilerdir. Bu nedenle, kamu finansman dengesinin kurulabilmesi harcama politikalarındaki etkinlik kadar vergilendirme sisteminin etkinliğine de bağlıdır [Cesur, 1994: 63].

Ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin aşılması, bozuk olan finansman dengesinin yeniden ve sürekli olarak tesisini zorunlu kılmakta, bu dengenin kurulabilmesi ise vergi sisteminde köklü değişikliklerin yapılmasını gündeme getirmektedir [Cesur, 1994: 63].

Çalışmanın bu kısmında etkin bir vergi sistemi için vergi yönetiminde yapılması gereken faaliyetler üzerinde durulacaktır.

3.2.2.1. Vergi Denetiminin Yetersizliğini Önleyecek Çalışmaların Yapılması

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Beyan esasının başarılı bir şekilde uygulanması ise etkin bir denetimin varlığını gerektirmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasını sağlayacak olan en önemli unsur denetimdir [Aydemir, 1995: 42].

Vergi denetimi, ister dönem içinde beyanname verilmeden önce işlemlerin yapıldığı anda olsun isterse beyanname verildikten sonra geçmişe yönelik olarak yapılsın, sistem üzerinde yaratacağı etki, önleyici ve caydırıcı olmalıdır. Ayrıca denetim, eğitim vergi

bilincinin yerleşmesi, vergide adalet ve eşitlik ilkelerinin yerleştirilmesi gibi görevleri de yerine getirmelidir [Attaroğlu, 1999: 42].

Etkin bir vergi denetimi, mükelleflerin yasalara uygun hareket etme eğilimlerini artıracak ve vergi politikalarının başarısına büyük katkı sağlayacaktır [Şamiloğlu, 2001: 91].

Ülkemizde, vergi denetim organlarını örgütlenme ve koordine etmede aksaklıklar bulunmakta, vergi denetim elemanlarının yetersizliğinin de etkisiyle yeterli düzeyde ve etkin bir denetim sağlanamamaktadır [Aktürk, 1988: 147].

Ülkemizdeki mükelleflerin çok düşük bir kısmı denetimden geçmektedir. Çünkü vergi dairesinin sahip olduğu denetim elemanları denetim yapılmasına imkan vermemektedir. Dolayısıyla vergi denetiminden istenilen verimin elde edilmesi, öncelikle denetim elemanlarının nicelik bakımından artırılmasına ve bu kişilerin daha nitelikli hale getirilmesine bağlıdır.

İyi bir denetçi, iyi bir denetleme ve muhasebe bilgisine sahip olup yürürlükteki vergi yasa ve mevzuatı takip edebilmelidir. Ancak yasa ve mevzuatı çok iyi bilmeleri tek başına yeterli değildir. Denetçiler muhasebe konusunda da uzman olmalıdırlar. Çünkü bildirim dayalı vergilerin tarh, tebliğ, tahakkuk ve ödeme işleri belge, kayıt ve muhasebe düzenine dayanır. Bu işler vergi yükümlü ve sorumlularının muhasebelerince yapılır, vergi dairelerince tamamlanır. Dolayısıyla vergi denetiminin temel dayanağı vergi yükümlü ve sorumlularının belge, kayıt düzeni kısaca muhasebeleridir. O halde etkin bir denetim için alınacak önlemlerden biri de denetim elemanlarının iyi bir eğitim almasını sağlamaktır.

Bugünkü fiili duruma göre vergi denetim elemanları sektör ve işkolları bakımından uzmanlaşmadıklarından birbiriyle benzerliği olmayan işlem ve faaliyetleri incelemede büyük güçlüklerle karşılaşmakta ve etkili bir denetim yapamamaktadırlar. Bu yüzden denetim elemanlarını yetiştirirken sektör ve işkolları itibarıyla uzmanlaşmalarına önem verilmelidir [Şamiloğlu, 2001: 92].

Vergi idaresinin ödenmesi gereken verginin doğruluğunun araştırılmasına ve tespitine yönelik bir faaliyet olan vergi incelemeleri vergi kanunlarında ayrıntılı kurallara bağlanmıştır. Böylesine ayrıntılı kurallara bağlanmış olan vergi denetiminde bir standardın bulunmaması günümüzde birçok vergi ihtilafının yaşanmasına neden olmaktadır. Zaman zaman denetim elemanlarının bir konudaki görüş ve kanaatleri hem birbiriyle hem de vergi yönetiminin o konu hakkında açıkladığı görüşlerle farklılık arz edebilmektedir. Bu da aynı konumda olan mükelleflerin vergilemede eşitlik ilkesine aykırı olarak farklı işlemlere muhatap olmalarına ve bunun sonucu olarak da konunun yargı organlarında dava konusu yapılmasına neden olmaktadır. Yine vergi incelemelerinin mükelleflerden kaynaklananlar dışındaki sebeplerle makul sayılabilecek sürelerde tamamlanamaması, mükelleflerin zarar etmelerine neden olacak gecikme faizi ve vergi ziyayı cezası ödemelerine sebep olmaktadır. Bu durumda alınması gereken önlem; idare, denetim elemanlarını inceleme ile görevlendirirken inceleme için makul süreyi önceden belirlemeli, yapılacak yeni düzenlemelerle incelemelerin bu süre içinde tamamlanmaması halinde fazladan geçecek süreler için gecikme faizi hesaplamamalıdır [Korkusuz, 2003: 79].

Birçok ülkede denetim, bölge bazında gerçekleştirilmektedir. Bu durum da denetimin etkinliğini büyük ölçüde artırmaktadır. Ülkemizde ise vergi denetimi Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana'da bulunan denetim elamanları tarafından yapılmakta; diğer illerde de vergi kontrol memurları dışında merkez denetim elamanları sürekli bulunmaktadır. Bu durumda etkin bir denetim mekanizmasının işlerliğini geçersiz kılmaktır. Yine vergi kontrol memurlarının valinin direktifiyle kendi konuları dışında başka görevlerde de görevlendirilmeleri asıl görevleri olan vergi incelemelerini sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine engel olmaktadır. Bu durumda alınacak önlem bölgesel bazda denetlemeye gitmek ve vergi inceleme elamanlarının kendi işleri dışında başka işlerde çalışmalarını engelleyici düzenlemeler getirmektir [Köprübaşı, 2000: 154].

Beyan esasına dayalı modern vergi sistemlerinde oto kontrol müessesleri (vergi güvenlik müessesleri) ve denetimin önemi yadsınamaz. Konu bu kadar önemli olmasına rağmen denetim sistemimizde büyük bir karmaşa söz konusudur. Yapılması gereken denetim sistemimizin alt yapıdan başlayarak yeni bir düzen içinde görev ve

yetki dağılımını belirlemektir. Denetim sadece mükellefleri değil vergi dairelerini de kapsamaktadır. Mükellefleri denetlemeye yönelik dış denetim ile vergi yönetimini denetlemeye yönelik olan iç denetim ise günümüzde birbirine girmiş durumdadır. Bu karmaşayı önleyip denetimden istediğimiz verimliliği almamızı sağlayacak olan ise iç ve dış denetimi birbirinden ayırmaktır. Bunun için hesap uzmanları kurulu başkanlığında dış denetim; teftiş kurulu başkanlığında iç denetim yeniden yapılanmaya tabi tutulmalıdır. Günümüzde dış denetim sadece kayıtlı mükellefleri denetler konumuna gelmiş bu durum ise hem denetim yükünü hem de vergi yükünü kayıtlı mükelleflerin üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. İç denetim ise yapay bir denetim halini almış ve amacına ulaşabilecek bir kontrol yöntemi olmaktan çıkmıştır. Personel teftiş korkusu nedeniyle görev ve yetkilerini kullanmayıp işleri hep üst makama atar konuma gelmiş bu durum ise işlerin ya geç yapılmasına ya da hiç yapılmamasına neden olmuştur. Bu durumda alınacak önlem, vergi dairelerini teftişe yönelik olan iç denetimlerin performans, iş üretimi, çalışanların ve işlerin yönlendirilmesi şeklinde yapılmasını sağlamaktır. [Karyağdı, 2001: 133]. Mükellefler hakkında vergi dairelerince talep edilen vergi inceleme raporlarının vergi dairelerine ulaşması bazı durumlarda oldukça zaman almakta, bu durum mükelleflerle vergi daireleri arasında zaman zaman gerginliklere ve mükelleflerin vergi yönetimine olumsuz bakmasına neden olmaktadır. Bu durumun oluşmasına engel olmak için incelemelerin daha seri ve süratli bir şekilde sonuçlandırılması, ve bu yönde çeşitli sızmalara meydan verilmemesi için vergi daireleri bünyesinde basit vergi incelemelerinin yapılmasını sağlayacak düzenlemelere gidilmelidir [Karyağdı, 2001: 134].

Siyasi iradenin istediği vergi gelirine ulaşmasında yaygın ve yoğun olarak yapılan vergi denetimlerinin rolü çok büyüktür. Sürekli eğitimden geçirilen, rotasyona tabi tutulan, konusunda uzman olan personel tarafından vergi denetimlerinin gerçekleştirilmesi, vergi denetmenlerinden istenilen verimin alınmasını sağlayacaktır. Ülkemizde yaygın ve yoğun vergi denetimlerinin vergi dairelerinde görevli personel aracılığıyla yapılması, hem vergi dairesinin iç işlemlerinin aksamasına hem de memurların büyük bir kısmının akrabalarını, tanıdıklarını koruyarak yanlı davranmalarına neden olmaktadır. Burada

alınabilecek önlem bu tür yoğun denetimlerinin bölge müdürlüklerinin organizasyonu çerçevesinde bir rotasyona tabi tutularak yapılmasını sağlamaktır
[Karyağdı, 2001: 135].

3.2.2.2. Personel ve Sorunlarının Giderilmesi

Vergi kayıp ve kaçaklarının en aza indirilebilmesi için denetim elemanlarının gerek nitelik gerekse nicelik yönünden yeterli olması gerekir. Ülkemizde vergi yönetiminin nitelikli iş gücü sorunu yaşadığı bir gerçektir. Vergi dairelerinde çalışan bir çok personel görevini gereği gibi yerine getirecek bir eğitime sahip değildir. Günümüzde muhasebe, vergi, hukukla ilgisi olmayan bir çok kişi vergi dairelerinde rahatlıkla çalışabilmektedir. Bu tür kişilerle iyi bir vergi yönetiminin oluşturularak vergi kayıp ve kaçakçılığının minimize edilmesine konusunda ne kadar başarı sağlanabileceği ise şüphelidir. Bu durumda alınabilecek önlem personel olarak alınacak kişilerin bu konularda yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları ve sahip oldukları bu bilgileri kullanıp kullanmadıklarını etkin bir şekilde ölçmek ve en iyiler arasında seçilen yapmaktır. Ayrıca kişiler işe alındıktan sonra hizmet içi eğitimlerle kendilerini daha da geliştirmeleri sağlanmalıdır. Böylece kendini yetiştiren personel hem vergi kayıplarının oluşumunu engelleyecek hem de mükelleflerle çıkan bazı sorunlarda yargı aşamasına gidilmeden vergi dairelerinde çözüme kavuşturulmasını sağlayacaktır [Demirdağ, 1997: 12].

Vergi dairelerinde personel sayısında mutlaka bir standart oluşturulmalıdır. Kapsamlı personel alımları 1989' da yapılmış o zamandan 1998 yılına kadar personel sayısında çok büyük düşüşler yaşanmıştır. Yüzde elli doluluk oranı ile çalışan denetim elemanı başına 1100 mükellef düşmesi, iş veriminin olmamasına, dosyaların doğru ve zamanında kontrolünün yapılmamasına neden olmaktadır. Yine personelin özlük haklarının iyi olmaması (mesailerinin ve ücretlerinin düşüklüğü, memurların ek göstergeli kadrolara inememesi) kanunun vergi incelemesinin iş yerlerinde yapılmasını öngörmesi, büyük şehirlerde iş yerlerinin şehir merkezi dışında olması ve denetim elemanlarının inceleme için iş yerlerine gitmeleri ulaşım v.s. gibi ek masrafları

gündeme getirmekte, bütün bunlar ise iyi yetişmiş nitelikli personelin ek gösterge veren kurumlara yatay geçiş yapmasına ya da özel sektöre geçmesine neden olmakta, neticede vergi idaresi hem nicelik hem de nitelik olarak güçsüzleşmektedir. Bu durumda alınabilecek önlem; denetim elamanları başına düşen mükellef sayısını azaltmak bunun için denetim elamanlarının sayısını arttırmak ve onların yetişmesini sağlamaktır. Yine personelin özlük hakları iyileştirilmeli, onlara daha iyi çalışma ortamları sunulmalı ve başka alanlara geçişleri engellenmelidir [Karyağdı, 2001: 88].

Vergi dairelerinde çoğu zaman kimin ne iş yapacağı ve bu işi nasıl yapacağı belli değildir yani net bir iş ve görev tanımı yoktur. Yine iş standartları mevcut değildir. Yani işe ne zaman başlanılır, hangi aşamalardan sonra ne kadar sürede bitirilir bu konuda bir belirsizlik söz konusudur. Bu durum ise hem işlerin yığılmasına neden olmakta hem de aynı işin farklı personeller tarafından farklı farklı sürelerde tamamlanmasına yol açmaktadır. İş planlamasının olmaması, işlerin yoğun olmasına neden olmakta, bu durum ise personelin motivasyonunu engellemektedir. Yine vergi dairelerinde personelin performansını ölçme yöntemlerinin uygulanmaması çalışmayanın cezalandırılmasını engellediği gibi çalışanın da ödüllendirilmemesine neden olmaktadır. Bu durumun varlığı da personelin çalışma azmini engelleyerek motivasyonunu düşürmektedir. Bu durumda alınacak önlemler; iş ve görev tanımı netleştirilerek personelin belirsizlik içinde çalışması engellenmeli, yine yapılacak bir işin ne zaman başlayacağı ne zaman sona ereceği, ne kadar sürede yapılması gerektiği net bir biçimde ortaya konulmalıdır. Vergi dairelerinde personelin performansını ölçecek uygulamalar düzenlenmeli ve ceza, ödül sistemleri oluşturulmalıdır. Yine personele, servis hizmeti, dinlenme, ev, misafirhane, lokal, kreş v.s. gibi sosyal imkanlar verilerek personelin işini benimsemesi ve huzur içinde yapması sağlanmalıdır [Karyağdı, 2001: 89].

Personelin sicil ve yükselme şartlarının adil olmaması ve başarılarının ölçülmesinde performans kriterlerinin dikkate alınmaması vergi yönetiminin nitelikli personele sahip olmasını engellemektedir. Günümüzde memurların performans değerlemesine yönelik uygulamalar Devlet Memurları Sicil Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. Bu yönetmelikte yer alan sorunlar incelendiğinde personeli objektif değerlendirecek kriterlerin yani çağdaş personel değerlendirme sistemlerinde yer alan iş tanımları

performans standartlarının bulunmadığı bunların yerine iş heyecanı, anlatım yeteneği, intizam, dikkat, beşeri ilişkilerini ölçmeye yönelik soyut nitelikte soruların yer aldığı görülmektedir. Çalışanın subjektif değerlendirmesine neden olan bu sorular ise etkinlik verimliliği ölçmekten çok uzaktır. Oysa önceden belirlenmiş standartlara personelin ne kadar uyduğunu belirlemeye yönelik personel değerlendirmenin amacı; çalışanın iş performansı hakkında bilgi edinmek ve iş tanımlarında analizlerinde belirlenen standartlara ne ölçüde uyum sağlandığını belirlemektir. Bu nedenle de personeli değerlendirmeye yönelik sorular bu amaca yönelik olarak hazırlanmalı ve personelin mesleki gelişim görev tasarımı, terfi, ücret politikasını belirlerken bu kriterler göz önünde bulundurulmalıdır [Karyağdı, 2001: 90].

3.2.2.3. Vergi Yönetiminde Yeniden Yapılanmaya Gidilmesi

Vergi yönetiminin daha verimli olarak çalışabilmesi için mevcut idari yapılanmadaki yeri yeniden gözden geçirilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bunun için önce vergi dairelerinin doğrudan doğruya Gelirler Genel Müdürlüğüne bağlanması ve valilik veya kaymakamlık ile olan bağının koparılması gerekir. Mülki amirlerin vergi dairelerinde çalışan personel üzerindeki etkisi çoğu zaman mülki amirler ile vergi daireleri arasında sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle ilçelerde her türlü iş için mülki amirlerin onayı ile personel istemesi vergi dairelerine zor anlar yaşatmaktadır. Bu durumda yapılacak olan, vergi dairelerinde çalışan personelin sevk ve idaresinde mülki amirlerin yetkilerini sınırlandırmaktır. Bunun için de vergi dairelerinin bölge müdürlüklerine bağlanması yerinde bir karar olacaktır [Karyağdı, 2001: 146]. Ülkemizde Maliye Bakanlığına bağlı Gelirler Genel Müdürlüğü vergi kayıp ve kaçakçılığını önlemede yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle bu kurumun yeniden yapılanmaya ihtiyacı vardır. Bu konuda kamu gelirlerini toplayacak, vergi ve diğer kamu gelirlerinin denetimini Türkiye genelinde planlayacak bir Gelirler Bakanlığının kurulması hem daha sağlıklı vergi ve gelir politikasının uygulanmasını sağlayacak hem de daha etkin bir denetimin yapılmasına imkan verecek böylece vergi kayıpları minimize edilebilecektir. Bu kurumda çalışan yöneticilerin temel görevi gelir toplamak olacağından bu kişilerin başka alanlarda çalıştırılmaları engellenecektir. Yine Gelirler

Bakanlığı taşra teşkilatını bölge düzeyinde oluşturacağından Vali ve Defterdardan kaynaklanan ek yüklerden kurtulunmuş olunacaktır. Bu kurumun oluşturulmasıyla denetimler ağırlıklı olarak bölge düzeyinde gerçekleşecek ve denetim elemanlarının yerleşmesinin önüne geçilebilecektir [Yayman, 1999:214].

Vergi dairelerinin kendilerinden istenilen görevleri etkin bir şekilde yapabilmeleri için önce, vergi alacağı mükellefi tanımları ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Yani vergi daireleri mükellefiyet çevresini belirlenmeli ve bu çevreye hakim olmalıdır. Ancak vergi dairelerinin muhatap olduğu mükelleflerin sayısındaki fazlalık, onların bu işlemleri yapmalarını engellemektedir. Bunun için vergi dairesi başına düşen mükellef sayısı azaltılmalıdır. Her bir vergi dairesinin ne kadar mükellefe sahip olması gerektiği objektif bir şekilde belirlenmeli ve gerekirse yeni vergi daireleri kurulma yoluna gidilmelidir [Şengül, 1998: 27].

Vergi dairelerinin sadece mükellefleri tanınması yeterli olmamaktadır. Sahip oldukları mükellefleri vergi ile ilgili konularda aydınlatabilmek için önce personelin bu konuda yeterli eğitimi almış olması gerekir. Bunun için çıkarılan kanun, yönetmelik, genelge ve muktezalar konusunda Maliye Bakanlığının yetkili birimlerince personele gerekli zamanlarda eğitim vermelidir. Personele verilecek bu eğitim aynı zamanda mükelleflerle olan beşeri ilişkileri de içine almalıdır. Vergi daireleri, vergi ile ilgili sorumluluklarını yerine getiren mükelleflerin ödemelerini en rahat bir şekilde yapmalarını sağlayacak ortamı hazırlamalıdır. Aksi halde küçük bir problem için bile mükelleflerin günlerce bekletilmesi onların vergiye olan tepkilerini arttıracak ve bu durum onları vergi kaçırmaya kadar götürebilecektir. Bu yüzden vergi dairelerinde mükelleflerin sorunlarına en kısa zamanda çözüm bulacak bir sistem oluşturulmalıdır.

Vergi ile ilgili işlemlerde özellikle vergilerin tahsilinde vergi dairelerinde oluşan yoğunluk gerek mükelleflerin gerekse vergi dairelerinin zor anlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle vergilerin tahsilatında zaman zaman bankalardan yararlanılmaktadır. Bu uygulamanın emlak vergileri, harçlar ve bankalar vasıtasıyla ifa edilmeyen diğer vergileri de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi vergi

dairelerinin iş yükünü önemli derecede azaltacaktır [50. yılında Hesap Uzmanları Kurulu Yayınları, 92].

Bugün vergi idaresine dönük olarak yapılan reformlara bakıldığında, bu reformlarının temel karakteristiğinin hep aynı olduğu görülür. Bu reformlar vergi idaresinin vergi sistemini etkin, verimli bir şekilde tatbik edip etmediği sorusuna cevap aramaktan ziyade vergi memurlarının maaşlarının artırılması, vergi dairelerinin sayılarının çoğaltılması gibi konulara yöneliktir. Bugün ülkemizde, mükelleflerin herhangi bir verginin ödenmesi için dört ayrı kuyruğa girdiği, bilgisayarların daktilo işlevi gördüğü, her vergi dairesinin bir diğerinden farklı uygulama yaptığı bir vergi idaresi yapısıyla karşı karşıyayız. Vergi sisteminde yapılan değişiklikler hem vergi dairelerinin hem de mükelleflerin yükünü, emek, zaman ve maliyet yönünden artırmaktadır. Bugün mükellef bir ay içinde muhtasar, geçici vergi, KDV ile damga vergisi olmak üzere en az dört kez vergi dairesine gitmek ve on altı kez kuyrukta beklemek zorunda kalmaktadır. Kuyruklara girerken de işyerinde ne kadar kağıt, bilgi, belge varsa taşımak ve vergi dairesine vermek zorundadır. Yine vergi dairelerinin mükelleflerin istediği bir belgeyi onlara vermesi günler almakta bazen ise bu belgeler hiç bulunamamaktadır. Bütün bu örnekler vergi dairelerinde bir an önce köklü değişiklikler yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır [Şengül, 1998: 19].

3.2.2.4 Vergi Mükelleflerinin Bilgi Düzeylerini Artırıcı Çalışmaların Yapılması

Etkin bir vergi sistemi için yapılması gereken çalışmaların başında vergi dairesi ve mükellef ilişkilerinin iyileştirilmesi gelmektedir. Bugün, bu ilişkilere bakıldığında bu tür ilişkilerin pek de sağlıklı olmadığı görülür. Bu durum ise hem vergi tahsilatını olumsuz etkilemekte hem de vergi idaresinin toplum nezdindeki itibarını zedelemektedir. Ülkede yaşayan her insan toplumsal yaşamı devam ettirebilmek için kamu hizmetlerini gerekli olduğu ve hizmetlerin gerekli olduğu ve bu hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için vergilere ihtiyaç olduğu bilinci vergi yönetimi tarafından verilmelidir. Dolayısıyla mükelleflerin bilgilendirilmesinde vergi dairelerine büyük görevler düşmektedir.

Vergi bilinci, mükelleflerin vergileme ve vergileme ile kendilerine yüklenen özel mükellefiyet karşısında gösterdikleri tavırdır [Schmölders, 1976: 107]. Vergi bilincinin yerleşmesinde toplumların gelişmişlik düzeyinin kültür seviyelerinin etkisi büyüktür. Ülkemizden verilen eğitime, basın yayın organlarının işlevlerine rağmen vergi adaletinin sağlanmadığı, toplanan vergi gelirlerinin savurganca kullanıldığına dair mükelleflerde oluşan kanı vergi bilincinin oluşmasını engellemektedir. Bu nedenle yolsuzluğun, rüşvetin, adam kayırmanın önüne bir an önce geçecek tedbirlerin alınması ve vatandaşların devlete olan inancının bir an önce sağlanması gerekmektedir. Vergilerin tam ve zamanında tahsil edilmesi mükellefiyet bilinci ile doğrudan ilgilidir. Bu bilincin gelişmesini sağlayan unsur ise tahsil edilen vergilerin kamu hizmetlerinde ve verimli alanlarda kullanıldığını mükellefe göstermektir. Aksi takdirde ne kadar uğraşılırsa uğraşılınsın bu bilinç mükelleflerde oluşturulamayacaktır.

Mükellefe düşen vergisel yükümlülüklerin çokluğu mükelleflerin doğru şekilde bilgilendirilmesini engellemektedir. Burada vergi yönetimine düşen görev, uygulamaya yönelik değişiklikleri basın bülteni ile bildirmektir. Vergi yönetiminin kamuoyunu aydınlatma işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi vergi uyumsuzluklarının doğmasına da engel olacaktır [Karyağdı, 2001: 137].

Ülkemizde mükelleflerin dertleri, şikayetleri ve bir konuda ihtiyaç duydukları bilgileri genellikle genel müdür veya yardımcıları tarafından giderilmeye çalışılmaktadır. Genel Müdür ve yardımcılarının işlerinin yoğun olması ise genellikle bu görevlerini engellememektedir. Dolayısıyla vergi dairelerinin; mükellefle daha yakından ilgilenecek, sorunlarına en kısa zamanda çözüm bulabilecek onlara daha iyi yol gösterebilecek birimlere ihtiyacı vardır. Mükellefleri vergi mevzuatı konusunda bilgilendirmek ve yönlendirmek, vergi bilincini oluşturmak, mükelleflerle ilişkileri sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için ve dış iletişim yolu ile idare hakkında doru ve kalıcı bir izlenim oluşturmak amacıyla oluşturulacak halkla ilişkiler birimleri hem mükellefe daha iyi ve kaliteli bir hizmet verilmesini sağlayacak hem de genel müdür ve yardımcılarının iş yükünü hafifletecektir. Mükellefe en doğru bilgiyi kısa sürede vermeleri amacıyla kurulan bu birimler önce ülkemizde nitelikli personelle daha

sonrada elektronik donanım alt yapısı ile donatılmalıdır. Halkla ilişkiler konusunda yeterli eğitim almış ve gerekli iletişim araçlarını kullanabilen personel, vergi dairesine bağlı ancak fiilen ayrı hizmet birimi personel, vergi dairesine bağlı olarak hizmet verilmelidir. Ülkemizdeki vergi dairelerine bakıldığında mevcut personel arasında halkla ilişkiler konusunda yeterli eğitim almış, bu konuda yetişmiş personel olmadığını gösterir. Bu durumda yapılması gereken; vergi dairesi müdürüne bağlı, yetkilendirilmiş, yüksek okul mezunu bir yerde daha fazla personelin halkla ilişkiler ve mali mevzuatla ilgili olarak yetiştirmek ve ayrı bir birimde halkla ilişkiler uzmanı olarak görevlendirmektir. Bu durum hem mükelleflerin doğru bilgi almalarını sağlar hem de vergi dairelerinde çalışan memurların boş yere meşgul edilmemesini önleyecektir [Karyağdı, 2001: 138].

Mükellefleri bilgilendirme çalışmalarına lise döneminden itibaren başlanmalıdır. Lise de Milli Güvenlik, Sağlık, muhasebe derslerinin yanı sıra vergi derslerine de yer verilmelidir. Yine kitle iletişim araçlarından yararlanılarak mükellefler vergi konusunda aydınlatılmalıdır. Sadece basın yoluyla değil idare tarafından yayınlanacak broşür, el kitabı vb. gibi yayınlarla da mükellef bilgilendirilmelidir. Ülkemizde mükelleflerin vergisel sorumluluklarını ve haklarını tam olarak bilmedikleri bir gerçektir. Bu kapsamda örneğin yeni işe başlayan bir mükellefe küçük bir kitapçık verilerek sorumlulukları ve bu sorumlulukları yerine getirirken dikkat etmesi gereken hususların neler olduğu açıklanmalıdır. Aynı şekilde işi bırakan bir mükellefin bu tarihten itibaren dikkat etmesi gereken konuları içeren broşürlerde verilmesi mükellefin bilgilendirilmesi açısından önemlidir. Bu broşürler sadece işe başlama veya işi bırakmaya yönelik hususları içermemeli bir çok konuda yayımlanmalıdır. Burada amaç mükellefi bilgilendirerek vergi kayıplarını minimize edebilmektir [Karyağdı, 2001: 139].

Mükelleflerin ödedikleri vergileri verimli olmayan alanlarda kullanıldığını, çarçur edildiğini düşünmeleri mükelleflerde vergi bilincinin oluşmasına engel olmaktadır. Bu yüzden siyasi irade topladığı vergileri doğru yerlerde, doğru zamanlarda, doğru miktarlarda harcadığı konusunda mükellefe gereken güveni vermelidir. Bu ise devlet harcamalarında gerekli şeffaflığın sağlanması ile mümkündür. Bu şeffaflığın sağlanabilmesi ise devletin vergi toplama ve harcama kayıtlarını belli araçlarla kişilerin

bilgisine açık olarak tutmasıyla mümkündür. Ancak böyle bir durumda vergi ve vergi harcamaları konularında kamuoyu denetimi ve baskısı sağlanmış olacaktır [Karyağdı, 2001: 139].

3.2.2.5 Altyapı ve Donanım Eksikliğinin Giderilmesi

Vergi dairelerinin üslendikleri görevleri etkin bir şekilde yapabilmelerinde faaliyetlerini yürüttükleri binaların ve bu binalardaki donanımların etkisi büyüktür. Bu binalar vergi dairelerinin yükledikleri işlemleri yerine getirebilecek uygunlukta olmalıdır Bugün vergi dairelerine bakıldığında büyük bir kısmının mekan olarak işlevlerini yerine getiremeyecek durumda olduğu görülür [Köprübaşı, 2000: 214]. Ülkemizde vergi dairelerinin büyük çoğunluğu kendi binalarında hizmet vermekte, daha çok konut olan binalar vergi dairesi olarak kullanılmaktadır. Bu binalar mükellef ve personel yönünden verimlilik, rasyonellik gibi etkenler dikkate alınmadan kiralanmaktadır. Böylesine sağlıksız koşullar hem mükellef hem de personeli büyük ölçüde rahatsız etmektedir. Bu koşullar altında mükellefin vergisel sorumlulukları yerine getirmesi güç olmakta personel ise verimli bir ortamda çalışmamanın zorluğunu yaşamaktadır. Bu durumda yapılması gereken; vergi daireleri hizmet binalarının vergi dairesi kullanımına uygun mimaride olmaları sağlanmalı aynı zamanda söz konusu vergi dairelerinin elektrik havalandırma, kalorifer, su tesisatı, döşeme demirbaşlar gibi gereksinimleri sağlamalıdır. Bütün bu unsurların sağlanmış olması hem mükellefi hem de ferah bir ortamda çalışmanın rahatlığıyla personeli olumlu yönde etkileyecektir [Karyağdı, 2001: 130].

Vergi dairelerinin yaşadığı fiziksel sorunlar sadece binaların yetersizliği ile sınırlı kalmamakta demirbaş, mefruşat, döşeme, donanım, taşıt vs.nin yetersizliği açısından da sorunlar yaşanmaktadır. Vergi daireleri sahip oldukları bilgisayarı daktilo olarak kullanmakta ve bunlarla sadece tahakkuk fişi kesmektedir. Bu sistem, çoğu zaman mükellefin borç durumunu bile tespit etmekte zorlanmakta, mükellefin vergilendirmeye yönelik sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini sorgulayamamaktadır. Vergi daireleri arasında bilgi akışını sağlayacak bir otomasyon sistemi kullanılmadığından

vergi daireleri birbirlerinden haberdar olamamaktadır. Bütün bunlar ise etkin bir vergi yönetiminin oluşmasına engel olmaktadır. Bu durumda da yapılması gereken öncelikle personele bilgisayar konusunda gerekli eğitimi vermek ve sahip oldukları bu bilgilerle mükelleflerin faaliyetleri hakkında sağlıklı bilgi edinmelerini sağlamaktır. Yine bankalar ve diğer finans sektörleri başta olmak üzere tapu idaresi, gümrükler v.s. ile vergi idaresi arasında bir bilgisayar ağı kurulmalıdır. Çünkü bu yerler vergi kayıplarının yoğun bir biçimde yaşandığı yerlerdir. Kurulacak olan bu ağ ile bu kurumlar hakkında anında bilgi sahibi olunulması sağlanacak durum ise vergi kayıplarının oluşumunu engelleyecektir [Köprübaşı, 2000: 215].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik kalkınmayı sağlayacak olan devlet, üstlendiği görevleri etkin bir biçimde yerine getirebilmek için bir takım gelirlere ihtiyaç duyar. Bu amaçla başvuru en önemli gelir kaynağı vergilerdir.

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye’de kişi başına düşen gelirin azlığı, kamu gelirlerinin az olması sonucunu doğurmuştur. Vergi kayıplarının büyük boyutlara ulaşması, istenilen gelirlerin elde edilememesi sonucunu doğururken dolaylı vergilerin hakim olduğu vergi sistemimizde istenilen adalet bir türlü sağlanamamıştır.

AB ve OECD ülkeleri Türkiye’den daha yüksek bir vergi yüküne sahip olmasına rağmen daha adil bir vergi politikası uyguladıklarından Türkiye’den daha fazla vergi geliri elde etmektedir. Ülkemizde vergi yükü, vergisini ödeyen (özellikle ücretliler) kesim üzerinde yoğunlaşmıştır. Siyasi irade faaliyetlerini kayıt dışına çıkarmış olan mükellefleri kayıt altına almak yerine vergi veren mükelleflerin vergi oranlarını artırma yoluna gitmesi, adaletsiz bir vergi yükü dağılımını ortaya çıkarmıştır.

Siyasi irade, bugün kamu harcamalarını kamu gelirleriyle karşılayamayacak duruma gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise vergi kayıp ve kaçaklarıdır. Vergi yönetiminin verimsiz çalışması, vergi denetim elemanlarının nitelik ve nicelik yönünden eksikliği ve buna bağlı olarak vergi ve muhasebe denetimlerinin yeterince yapılamaması, vergi oranlarının yüksekliği, serbest meslek kazançları, ticaret sahasındaki kazançların vergilendirilememesi, vergilendirme ile ilgili bütün yükün, gelirleri kaynakta kesilen bordroya tabi ücret geliri elde edenler üzerine yüklenerek vergi yükünün adil dağılımının sağlanamaması, belge düzeninin otutturulamaması, vergi mevzuatının açık, anlaşılabilir, ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olmaması, sık sık çıkarılan vergi

afları, var olan vergi potansiyelinden yeterince faydalanılamaması, elde edilen gelirlerin etkin olmayan alanlarda kullanılması gibi unsurlar bugün ülkemizde yaşanan vergi kayıp ve kaçaklarının önemli nedenlerinden bazıları olarak gösterilebilir.

Devletin kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi için vergi kayıp ve kaçaklarının önemli ölçüde azaltılması gerekmektedir. Bunun içinde muhasebe denetimi vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılmasında başvurulacak önemli bir araçtır.

Günümüzde ekonomik faaliyetler ve bu faaliyetlerin muhasebe aracılığıyla izlenip raporlanması uzmanlık gerektiren bir konudur. Tüm muhasebe gereklerinin, bu alanda uygulanması gereken standartlar ile uyulması gereken yasal düzenlemeler ve işletmelerin muhasebe elemanlarınca tamamen ve doğru bir şekilde kavranıp, kayıtlara ve mali raporlamaya yansıtılması her işletme için mümkün olmamaktadır. Bazı işletmeler için bu mümkün olsa dahi işletme sahipleri bazı nedenlerle sağlıklı ve doğru olmayan yollara sapabilmektedir. Bütün bu olgular muhasebe denetiminin gerekliliğini ve bu denetimin bağımsız olma ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla ülkemizde Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik müesseseleri çıkarılan 3568 Sayılı kanunla yasal bir statüye kavuşturulmuştur. Vergi kayıplarının önüne geçmek için Yeminli Mali Müşavirlere tasdik sorumluluğu verilmiş, ancak uygulamada bu kişiler kamu görevlisiymiş gibi görülmüş ve düzenlemeler bu görüşe göre yapılmıştır.

Muhasebenin önemli taraflarından biri olan devlet, vergi matrahlarını mükelleflerin beyanları sonucu belirlemekte ve vergileri bu beyanlar üzerinden hesaplayarak almaktadır. Mükelleflerin vergiye tabi gelirlerini en iyi kendilerinin bileceği mantığına dayanan bu sistemin başarısı, iyi bir muhasebe denetimini gerektirir. Dolayısıyla devletin vergilendirmeden beklediği amaçlara hizmet edecek bir muhasebe sistemi kurması vergi kayıplarını büyük ölçüde azaltacaktır.

Vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi için muhasebe denetimi alanında önemli bir takım düzenlemelerin yapılması zorunludur. Enflasyon muhasebesi sisteminin tam olarak yerleşmesinin sağlanması bu düzenlemelerin başında yer almaktadır. Yüksek

enflasyonun hüküm sürdüğü ekonomilerde mali tabloların güvenilirliğinin sağlanması ancak tarihi değerleriyle mali tablolarda yer alan kalemlerin enflasyona göre düzeltilmesi ile mümkündür. Bunu sağlayacak olan araç ise enflasyon muhasebesidir. Bir an önce enflasyon muhasebe sisteminin oturtulması, bunun içinde enflasyon muhasebesinin uygulanma zorunluluğunu getiren düzenlemelerin yasalarda yer alması sağlanmalıdır.

Devletin yükünü hafifleten Yeminli Mali Müşavirlerden etkin bir şekilde yararlanılması da vergi kayıplarını azaltacaktır. Bu yüzden Yeminli Mali Müşavirlerin yetki ve sorumlulukları tam olarak belirlenmesi ve herkes tarafından anlaşılabilir şekilde yasal bir çerçeveye kavuşturulması sağlanmalıdır.

Muhasebe uygulamalarında özellikle vergi mevzuatı başta olmak üzere yasal düzenlemelerden kaynaklanan zorlaştırıcı ve engelleyici hususların giderilmesi sağlanarak; muhasebe denetimine 3568 Sayılı yasa kapsamında faaliyet gösteren kişi ve kurumların performans, fiyatlandırma ve diğer yollarla etkinliklerinin artırılması yoluna gidilerek vergi kayıplarının azaltılması sağlanmalıdır.

Mükellefler bazı muhasebe hesaplarında hilelere başvurarak vergi kayıplarına neden olabilmektedir. Örneğin kasa hesabında; içinde bulunulan dönemde yapılan ödemeleri gelecek dönemlere aitmiş gibi göstermek ,mal hesabında ; genel giderlerin saklanarak malın maliyetinin yüksek gösterilmesi amacıyla bu giderleri mal hesabında toplamak, alacak senetleri hesabında; alacak ve borç senetleri arasında ayırma gidilmeden her iki senet tutarını bir isim altında açılan hesaba geçirmek vs. vergi kaçırmak amacıyla en çok baş vurulan hilelerdir. Bu yüzden bu hesaplar revizyona tabi tutulmalı ve oluşacak vergi kayıpları önlenmelidir.

Denetim elamanlarının denetleme aşamasında başta bankalar olmak üzere tüm kamu kuruluşlarındaki kişisel ve ticari bilgilere ulaşması büyük ölçüde mükelleflerin vergi kaçırmalarını önleyecektir. Bu yüzden denetim elamanlarının para akışıyla ilgili banka bilgilerine erişimini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

Tek başına muhasebe denetimi alanında yapılacak düzenlemeler, vergi kayıp ve kaçaklarının oluşumunun önlenmesi için yeterli değildir. Aynı zamanda vergi mevzuatında ve vergi yönetiminde de bir takım köklü değişikliklere ihtiyaç vardır.

Türkiye’ de vergi kaçakçılığının varlığı ve yaygınlığı gerçeğinde üretilen çözüm önerilerinin başarılı olabilmesi, siyasi iradenin bu kayıpları ortadan kaldırmak için göstereceği kararlı tutuma bağlıdır. Zira kararlı ve tutarlı bir siyasi anlayış var olmadığı sürece önerilebilecek tüm çözüm yolları askıda kalacaktır. Dolayısıyla vergi kayıp ve kaçakçılığıyla mücadelede alınabilecek ilk önlem, kararlı ve tutarlı bir siyasi anlayış oluşturmaktır. Bu anlayış oluşturulduktan sonra; ekonomik yapı, vergi tekniği ve vergi psikolojisine ilişkin şartları da dikkate alan, mevcut amaçlara uyum sağlayabilecek bir vergi sisteminin oluşturulabilmesi için bir takım düzenlemelerin yapılması mümkün olacaktır.

Vergi sistemimizin başarılı olamamasının en önemli sebeplerinden biri, sistemimizin mükellef psikolojisine uygun olarak hazırlanmamasıdır. Vergi sistemi; sık sık çıkarılan kanunlar, tebliğler, genelgelerle karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklığın giderilebilmesi için vergi kanunlarında köklü bir değişiklik yapılmalı ve bu değişikliğe gidildikten sonra zorunlu kalınmadıkça yeni düzenlemeler yapılmamalıdır. Dolayısıyla vergi mevzuatının açık, homojen ve ihtiyaçlara cevap verebilecek şekilde yeniden düzenlenmesi vergi kayıplarının önlenmesi için zorunludur.

Vergi oranlarının çok yüksek olması da ülkemizde vergi kayıp ve kaçaklarının oluşumuna hız kazandırmıştır. Ödeme gücünün üstünde bir vergiyle karşı karşıya kalan mükellef vergiye tepki göstermekte ve bu vergiyi ödememek için hileli yollara başvurmaktadır. Bu yüzden vergi oranları yeniden gözden geçirilmeli ve bireyleri vergi vermeye teşvik edici hale getirilmelidir.

Sürekli af çıkarılması ve vergi cezaları ile gecikme faizlerinde indirimler yapılması vergi kayıplarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu kayıpların önlenmesi için, vergi suç ve cezaları topluma karşı işlenmiş diğer suçlarda olduğu gibi taviz verilmeden

uygulanmalıdır. Bunun için idare, vergi cezalarının sık sık çıkarılan af kapsamına alınmaması kararlılığını göstermelidir.

Vergi yönetimi, vergi sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzden iyi bir vergi sisteminin oluşturularak vergi kayıplarının önlenmesi büyük ölçüde vergi yönetimine bağlıdır.

Türk vergi yönetimi incelendiğinde, verimli çalışmaların yapılmadığı hemen göze çarpar. Bir çok probleme sahip olan vergi idareleri bugün kendilerine gelen sorunlara çözüm bulmaktan ziyade sorun yaratır hale gelmiştir. Bu yüzden ki vergi yönetiminde bir an önce köklü değişiklikler yapılmalıdır. Bunun için bakanlığın merkez teşkilatından taşradaki vergi dairelerine kadar bütün kadroların hiyerarşik yapısı yeniden gözden geçirilmeli, vergi dairelerinin görevleri yeniden tanımlanmalı, bilgi toplama ve değerlendirme sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Etkin bir vergi yönetimi; vergi mevzuatını kavrayabilen, yeni gelişmelere uyum sağlayan, vergi konusunda yeterli bir bilgi birikimine sahip olan, mükelleflere yol gösteren ve onlarla sağlıklı iletişim kurabilen personele bağlıdır. Bu yüzden de gerek nitelik gerekse nicelik yönünden personelin yeterli olmasına önem verilmelidir.

Ülkemize vergi idarelerinde altyapı ve donanım sorunları yaşanmaktadır. Mükellefe hizmet veren binalar sayıca yetersiz olduğu gibi nitelik bakımından da personelin ve mükelleflerin ihtiyaçlarını karşılamayacak konumdadır. Kapasitesinin çok üstünde çalışan vergi daireleri bina yetersizliğinin yarattığı yığılmalar nedeniyle verimsiz çalışmaktadır. Vergi yönetiminin etkinliği için bir an önce alt yapı ve donanım sorunları giderilerek bu olumsuzluklardan doğan kayıplar asgari seviyeye indirilmelidir.

Alınabilecek her türlü önleme rağmen vergi kayıplarını sıfırlamak mümkün değildir. Bu yüzden amaç, onu tamamen yok etmek değil boyutlarını ülkenin ekonomik, mali, sosyal, siyasi yapısında sorunlar yaratmayacak seviyeye çekebilmektir

KAYNAKLAR

Kitaplar:

AKALIN, Güneri, Kamu Maliyesi, Ankara Üniversitesi Basımevi no: 86, Ankara-1980.

AKALIN, Güneri, Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz, TİSK Yayın no: 215, Şubat-2002.

AKTUĞLU, M. Ali, Denetim ve Revizyon, Barış Yayınları, 3. Baskı, İzmir-1996

ALTUĞ, Figen, Mali Denetim, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa-1991.

ALTUĞ, Osman, Kayıt Dışı Ekonomi, Türkmen Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul-1999.

ALVER, Cemil, İctihatlı Vergi Usul Kanunu, Gaye Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara-1991.

ATAMAN, Ümit, Rüstem HACİRÜSTEMOĞLU, Nejat BOZKURT, Muhasebe Denetimi Uygulamaları, Dünya Yayınları, İstanbul-2001.

BOZKURT, Nejat, Muhasebe Denetimi, Alfa Yayınları, 2. Baskı, 1999

EKER, Aytaç, Kamu Maliyesi, Anadolu Matbaacılık, İzmir-1997.

ERGİNAY, Arif, Kamu Maliyesi, Savaş Yayınları, Ankara-1994.

EROĞLU, Nurettin, Açıklamalı ve İctihatlı Vergi Usul Kanunu, Sevinç Matbaası, Ankara-1989.

EŞ, Mecit, Kamu Maliyesi Ders Notları, Ekspres Matbaası, Kütahya-2002.

GÜRBÜZ, Hasan, Muhasebe Denetimi, Bilim Teknik Yayınevi, 3.Baskı, İst.-1990

GÜREDİN, Ersin, Denetim, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın no: 14, 1997.

HIZLI, Yılmaz, Türk Vergi Hukukunda Kaçakçılık Suçu, Kazancı Hukuk Yayınları, Ankara-1984.

HESAP UZMANLARI KURULU, Türk Vergi Sistemi ve 50. yılında Hesap uzmanları Kurulu, Acar Matbaacılık, Ankara-1995

IRMAK, Ramazan, Gül Arslan KURNAZ, Behçet BEL, Bülent ÇAĞLAYAN, Vergi Denetimi, Şafak Matbaacılık, Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi 7, Ankara-2002.

KARABINAR, Selahattin, genel muhasebe -1, Sakarya kitap evi, 2002

KARYAĞDI, Nazmi, TKY ve Türk Vergi İdaresi, Yorum Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara-1991.

KIRBAŞ, Sadık, Kayıt Dışı Ekonomi Nedenleri, Boyutları, Çözüm Yolları, Tesev Yayınları, Yayın no: 9, Ankara-1995.

KORKMAZ, Esfender, Vergi Yapısı ve Gelişimi, Güray Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayın no: 2989, İstanbul-1982.

NADAROĞLU, Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Sermet Matbaası, 4. Baskı, İstanbul-1981.

NADAROĞLU, Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Met/er Matbaası, 5.Baskı,, İst.-1983

NEMLİ, Arif, Kamu Maliyesine Giriş, Baymak Matbaası, 3. Baskı, İstanbul-1999.

PEHLİVAN, Osman, Vergi Hukuku, Derya Kitapevi, Trabzon-2002

PEKER, Alparslan, Modern Yönetim Muhasebesi, Fatih Yayınevi Matbaası, 4. Baskı, 1988.

SCHMÖNDERS, Günter, Genel Vergi Teorisi, 4. Baskı, İstanbul-1976.

ŞEKER, Nezih, Hukuksal Yapısıyla Vergi İncelemesi,Beta Yayınları, İstanbul-1994.

ŞEKER, Sakıp, Vergi İncelemesi, Beta Yayınları,İst.-1996

TEMEL, Adil, Ayşegül ŞİMŞEK, Kuddusi YAZICI, Kayıt Dışı Ekonominin Tanımı, Tespit Yöntemleri ve Türk Ekonomisinin Büyüklüğü, DPT.Yayını, Ankara-1994.

TOSUNER, Mehmet, Türk Vergi Hukuku,Barış Yayınları, 2. Baskı, İzmir-1977.

TURHAN, Salih, Genel Vergi Teorisi, Fakülteler Matbaası, 4. Baskı, İstanbul-1976.

TÜRK, İsmail, Kamu Maliyesi, Turhan Kitabevi, Ankara-1992

UMMAN, Nuri, Enflasyon Muhasebesi; Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi-Teori ve Uygulamaları, Boğaziçi Matbaası, İstanbul-1979.

YÜKSEL, Ahmet, Enflasyon Muhasebesi, Venüs Ofset, 2. Baskı, İstanbul-1985.

YÜKSEL, Ahmet, Enflasyon Muhasebesi, Literatür Yayınları, İstanbul-1997.

YÜZGÜN, Arslan, Genel Denetim Yaklaşımı, Dünya Yayınları, İstanbul-1984.

Makaleler:

AKTÜRK, İsmail, A.Rıza GÖKBUNAR, “Genel Bir Yaklaşımla Türk Vergi Sisteminde Reform Arayışlarının Değerlendirilmesi”, Vergi Dünyası, Sayı: 173, Ocak-1996.

ARIKAN, Yahya , “Vergi Reformu Ve İstikrar Programı”, Mükellefin Dergisi, Sayı:13, Nisan-1992

ASLAN, Abdullah, “Vergi Yönetimi Ve Denetimi Açısından Bankacılık Sektörü”, Vergi Dünyası, Ocak-1997

ASLAN, Erdoğan, "Enflasyon Muhasebesinin Neresindeyiz?", Yaklaşım Dergisi, Sayı:54, Ankara-1997

ASLAN, Mehmet, “ Vergi Yükü ve Türkiye’de ki Durumu”, Vergi Dünyası, Sayı:135,

ATAGÜN, Ali, “Sahte Ya da Yanıltıcı Belge Düzenleme veya Bilerek Kullanma”, Vergi Dünyası, Sayı:16, Aralık –1982

AYDEMİR, ŞİNASI, “Etkin Bir Vergi denetimi İçin Servet Beyanına Benzer Bir Uygulama Zorunludur” , Vergi Dünyası, Sayı:173, Ocak -1995

AYDEMİR, Şinasi, “Vergi Bilinci”, Vergi Dünyası, Sayı:162, Şubat-1995

AYDEMİR, Şinasi, “Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine 2”, Vergi Dünyası, Sayı:162, Şubat-1995

- BAŞ, Melih, Hulusi, ÖZOCAK**, “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik Bağımsızlık ve Tarafsızlık”, Mali Çözüm Sayı-56, Yıl:11, Ağustos-2001
- BATIREL, Ö.Faruk**, “Türk Vergi Gelirlerini Artırma Yolları” , Alternatifler Ve Beklentiler, İTO Yayını , Sayı:1989/15, İstanbul-1989
- BATIREL, Ö.Faruk**, “Enflasyon ve Vergi Sistemi Üzerine”, Vergi Dünyası, Sayı:172, Aralık-1995
- BOY, Kadir**, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Gelirler İdaresinin Yeniden Yapılanma Gerekliği”, Vergi Dünyası, Sayı:247, Yıl:21, Mart-2002
- BOY, Kadir**, “Vergi Barışının Ardından “, Vergi Dünyası, Sayı: 226, Haziran 2003
- BULUT, Fazlı**, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi” , Vergi Dünyası, Sayı:174, Ocak-1996
- BULUT, Mehmet**, “Vergilemede Hayat Standardı Esasının Aksayan Yönleri”, Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı:262, Aralık-1997
- CANDAN, Turgut**, “Vergi Usul Kanununda Düzenlenen Vergi Suçu Ve Cezaları”, Maliye Postası Dergisi, Yıl:10, Sayı:199, Aralık-1988
- CESUR, Ahmet**, “Yeni Vergi Düzenlemeleri ve Etkin Vergileme”, Vergi Dünyası, Sayı:156, Ağustos-1994
- ÇALIŞIR, Cemil**, “ Kayıt Dışılığının Kayda Alınması “, Gaziantep SMMMO. Yayın No: 5/1998
- ÇAVUŞ, Adnan**, “ Kaçakçılık Suçunda Netice Unsuru”, Yaklaşım, Yıl:9, Sayı:104, Ağustos-2001

ÇİÇEN, Ali, “Kaçakçılık Suçlarında Sahte Veya Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge Kullanmak”, Diyalog, Sayı:172, 2002

DEĞER, Nuri, “Vergi Barışı Sürekli Olmalıdır”, Yaklaşım, Nisan-2003, Sayı:124

DEMİRDAĞ, Levent, “Hizmet İçi Eğitim Üzerine Notlar”, Diyalog Dergisi, Sayı: 9/1997

DEMİRKAN, Uçar, “Türk Vergi Sisteminde Ceza Uygulamaları”, Vergi Dünyası, Sayı:101, Mayıs-2001

DEMİROĞLU, Mehmet, “Türk Vergi Sisteminde Reform İhtiyacı”, Vergi Dünyası, Sayı:238, Haziran-2001

DENİZ, Ahmet, “Maliyenin Yeni İcadı”, Ekonomik Yorumlar Dergisi”, Sayı:20/1998

DERDİYOK, Türkmen, “ Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini”, İktisat Dergisi, Sayı:1993/19, İstanbul-1993

DERDİYOK, Türkmen, “Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini”, TOBB İktisat Dergisi, Ekim-1993

DURA, İ.Hakkı, “Sahte Ve Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belgelerin Oluşumu Ve Engellenmesi 1”, Vergi Dünyası , Eylül –2001

EKİNCİ, Mehmet, “ Vergi Cezalarında İndirim”, Maliye Postası Dergisi, Yıl:8, No: 172, Kasım-1987

ENGİNDENİZ, Sait, “ Türkiye’de Gelir Vergisi Açısından Kayıt Dışı Ekonomi Ve Tarımsal Gelirlerin Vergilendirilmesinin Önemi”, Vergi Sorunları, Sayı:92, 1995

ERDEM, Ramazan, “Herkesine Vergi Numarası”, Yaklaşım Dergisi, Sayı:63/1997

ERİMEZ, Rüştü, “Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi”, Vergi Dünyası, Sayı:1997/188,
İstanbul-1997

EYİDEMİR, Hamza, “Vergisel Yaklaşım Açısından Kayıt Dışı Ekonomiye Giriş- 1”,
Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı:375, Eylül-2002

GÖKBUNAR, A.Rıza, İsmail AKTÜRK, “Genel Bir Yaklaşım ile Türk Vergi
Sisteminde Reform Arayışlarının Değerlendirilmesi”, Vergi Dünyası, Sayı:173,
Ocak-1996

GÜÇLÜ, Süleyman, “Türk Vergi Sistemine Vergilendirmeyi Etkileyen Faktörler”,
Vergi Sorunları, Sayı:145, Ekim-2000

KAZICI, Sami, “Vergi Kaçakçılığına Teorik Yaklaşım, Türkiye’de Vergi Denetimi ve
Vergi İstihbarat Arşivi Uygulaması “, Vergi Dünyası, Sayı: 46, Ekim 1993

KIRKULAK, Berna, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Vergilendirilmesi”, Vergi
Sorunları Dergisi, Sayı:132, Eylül-1999

KORKUSUZ, Mehmet, “Vergi Barışı Üzerine”, Yaklaşım, Sayı:123, Yıl:11, Mart-
2003.

MUTLU, Faruk, “Etkin Bir Vergi Yönetimi ve Gelirler Genel Müdürlükleri”, Vergi
Reformları Dergisi, Sayı:1999/40, Ankara-1999

OKTAR, S.Ateş, “ Kaçakçılık Suçları Üzerine Düşünceler”, Vergi Sorunları, Sayı:144,
1997

ÖNCEL, TÜRKAN, “Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir
Vergisi”, İstanbul Üniversitesi Yayınları no:3127, İstanbul-1982

ÖZDEMİR, Emin, “Vergi Kaçakçılığı Ve Nedenleri, Vergi Sorunları Dergisi,
Sayı:2/98

SANLI, Nail, “Türkiye’de Muhasebe Mesleğinin Yeni Vizyonu ve Değişen Misyonu”
Mali Çözüm-56, 2001

SARILI, M.Ali, “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları Nedenleri Etkileri ve
Alınması Gereken Tedbirler” , Bankacılık Dergisi, Sayı:41, 2002

SAYGILIOĞLU, Nevzat, “ Ülkemizde Vergi Kayıplarının Boyutları Ve Ölçülebilirliği
2”, Vergi Dünyası, Sayı:108, 1995

SEVİĞ, Veysi, “ Muhasebe Bilmi ve Muhasebe”, Mali Çözüm-38, Yıl:12,2002

SÖYLER, İlhami, “Vergi Reformu”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:35, Kasım-1996

ŞAMİLOĞLU, Famil, “Etkin Bir Vergi Denetiminde Temel Finansal Tabloların
Analizinin Önemi”, Mali Çözüm, Sayı-56, Eylül-2001

ŞENGÖZ, Yunus, “Türk Vergi Hukukunda Sahte Veya Muhteviyatı İtibariyle
Yanılıcı Belge” , Maliye Ve Sigorta Yorumları Dergisi, Sayı:322, Haziran-2000

ŞENGÖZ, Yunus, “Vergi Kaçakçılık Suçunda Yargı Kararları İle Kastın Varlığı Kabul
Edilmeyen Haller 2”, Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı:211, Kasım-1995

ŞENGÜL, Selami, “Vergi Sistemimizin Çarpıklıkları-2”, Mükellefin Dergisi, Sayı:67,
Temmuz-1998

ŞENGÜL, Selami, “Kayıt Dışı Ekonomi Bir Hurafenin Sorgulanması IV”, Vergi
Dünyası, Mayıs-1998

TARAKÇI, Hızır, “Yeniden Değerleme”, Vergi Dünyası, Sayı:169, 1994

TARAKÇI, Hızır, “Vergi Sistemimizde Enflasyona Karşı Oluşturulan Sistemin Yetersizliği ve Bu Konuya İlişkin Sistem Önerimiz”, Vergi Dünyası, Sayı:145, Eylül-1993

TUNCER, Selahattin, “Türkiye’de Vergi Adaletini Sağlayacak Önlemler 2”, Mükellefin Dergisi, Sayı:113, Mayıs-2002

TÜGEN ,Kamil, “Vergilerin Artırılması ve Fiyatlar Genel Düzeyi” , Vergi Dünyası Sayı:17, Ocak-1983

TÜRK, İsmail, “ Vergi Kaybı Sorunu ve Alınabilecek Önlemler”, 9 Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:1988/2, İzmir-1988

USTABULUT, Ömer, “ Kaçakçılık Suçu ve Cezasında Yeni Düzenlemeler”, Maliye ve Sigorta Yorumları, Sayı:371, Temmuz-2002

UYSAL, MUSTAFA, “Vergi Yüğü Kavramı Ve Ülkemizdeki Toplam Vergi Yüğü”, Vergi Dünyası, Sayı:22, 1993

ÜREL, Gürol, “Kaçakçılık Ve İştirak Suç Ve Cezaları”, Mükellefin Dergisi Sayı:116, Ağustos-2002

ÜSKÜL, M.Zafer, “Kamu Yönetimi Personelinin Hizmet İçi Eğitimi”, İTİA Dergisi Sayı:1975/1, Eskişehir-1975

ÜZÜLMEZ, Muhsin, “Kayıtdışı Ekonomi “, Halkbankası Müfettişleri Derneği, Sayı: 1, Temmuz 1999

YUMUŞAK, İbrahim, “ Vergi Aflarının tahsilata Etkisi “, Vergi Dünyası, Sayı:188-1998

ZALOĞLU, Mesut, “Enflasyon ve Enflasyonun Mali Tablolara Etkileri “, Vergi Dünyası, Sayı: 249, Mayıs 2002

Diğer Kaynaklar:

ATTAROĞLU, Mustafa, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Açısından Vergi Denetim Müessesesinin Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir-1999

BİLDİRİCİ, Ziyaettin, Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Vergisel Boyutları XI.Türkiye, Mali Sempozyum, İzmir-1977

COŞKUN, İsmail, Muhasebenin Amaç ve Temelleri, XII.Muhasebe Kongresi, Ankara-1980

ELAGÖZ, İsmail, Vergilendirmede Muhasebeye Duyulan İhtiyaç ve Vergi Denetiminde Muhasebenin Etkinliği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Çanakkale-1998

İSTANBUL MÜLKİYELİLER VAKFI, Türk Vergi Sistemi, Sevinç Yayıncılık 1997, İstanbul

KORKMAZ, Hamdi, Türkiye’de Vergi Denetiminin Vergi Potansiyeli ve Kayıpları Üzerine Etkinliği, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Uludağ-1999

KÖPRÜBAŞI, Ahmet, Türkiye’de Vergi Kayıplarının Önlenmesinde Muhasebe ve Vergi Denetimi Uygulamalarının Etkinliği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir-2000

YAYMAN, Derya, Vergi Denetiminde Etkinliğin Sağlanması, Basılmamış Doktora Tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İzmir-1999.

ÖZGEÇMİŞ

Filiz Aygen 27.06.1977 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlkokulu, ortaokul ve lise eğitimini Sakarya'da tamamladı. Mithatpaşa Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1996 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nü kazandı ve 2000 yılında buradan mezun oldu. 2000 yılında girdiği Uğur Balkuv Tekstil Fabrikasında Planlama Elamanı olarak çalıştı. Burada çalışmalarını devam ettirirken 2001 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finans Bölümünde Yüksek Lisansa başladı. 2003 yılında aynı Enstitüye Araştırma Görevlisi olarak atandı ve halen bu görevini sürdürmektedir.